

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Πτυχιακή Εργασία

ΘΕΜΑ:

«Το στοιχείο της διακειμενικότητας στα εικονο-
γραφημένα παραμύθια για παιδιά προσχολικής και
πρωτοσχολικής ηλικίας: Η επανεμφάνιση του ήρωα.»

Επιβλέποντες καθηγητές:

Τ. Τσιλιμένη

Β. Δ. Αναγνωστόπουλος

Επιμέλεια:

Ζιουγρή Μαρία

A.M. 0299015

ΒΟΛΟΣ 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2283/1
Ημερ. Εισ.: 09-02-2004
Δωρεά: _____
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ ΠΠΕ
2003
ΖΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000070788

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

6

Α΄ ΜΕΡΟΣ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

<i>Η Παιδική Λογοτεχνία και η παιδαγωγική της αξία</i>	<i>8</i>
<i>Τα είδη της Παιδικής λογοτεχνίας και η συμβολή τους στην ανάπτυξη των παιδιών.....</i>	<i>12</i>
<i>Βασικά Χαρακτηριστικά των λογοτεχνικών ειδών.....</i>	<i>18</i>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

<i>Το παραμύθι και η πορεία του μέσα στον χρόνο.....</i>	<i>30</i>
<i>Τα είδη των παραμυθιών και τα βασικά χαρακτηριστικά τους.....</i>	<i>37</i>
<i>Οι ήρωες στα παραμύθια και η στάση των νηπίων απέναντί τους....</i>	<i>46</i>
<i>Η δύναμη της εικόνας στο παραμύθι.....</i>	<i>52</i>
<i>Το παραμύθι στην εκπαίδευση.....</i>	<i>56</i>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

<i>Η διακειμενικότητα στα σύγχρονα παιδικά λογοτεχνήματα.....</i>	<i>59</i>
<i>Ορισμός και είδη της διακειμενικότητας.....</i>	<i>61</i>
<i>Η επιρροή που ασκεί η διακειμενικότητα στα παιδιά αναγνώστες... </i>	<i>66</i>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Σύγχρονα παραμύθια στα οποία κυριαρχεί το στοιχείο της επανεμφάνισης των παραμυθιακών ηρώων.....	68
Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας.....	69
Δείγμα της Έρευνας.....	70
-Κατάλογος εικονογραφημένων παραμυθιών με στοιχεία διακειμενικότητας.....	70
-Κατάλογος παραμυθιών με έντονο το στοιχείο της επανεμφάνισης παραμυθιακών ηρώων.....	73
Ανάλυση του χαρακτήρα των ηρώων που επανεμφανίζονται στα δέκα παραμύθια της έρευνας.....	74
Αποτελέσματα της βιβλιογραφικής έρευνας.....	107

B' ΜΕΡΟΣ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

.....	109
-------	-----

A. ΕΡΕΥΝΑ ΜΑΘΗΤΩΝ

Στόχος και υποθέσεις της έρευνας.....	110
Δείγμα και μέθοδος της έρευνας.....	111
-	
Ερωτηματολόγιο.....	113
Αποτελέσματα της έρευνας.....	115
Συμπεράσματα της έρευνας.....	126

B. ΕΡΕΥΝΑ ΔΑΣΚΑΛΩΝ

Στόχος και υποθέσεις της έρευνας.....	133
---------------------------------------	-----

Δείγμα και μέθοδος της έρευνας.....	134
- Ερωτηματολόγιο.....	136
Αποτελέσματα της έρευνας.....	138
Συμπεράσματα της έρευνας.....	145
<u>ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	149
<u>ΕΠΙΛΟΓΟΣ</u>	151
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	153
- Θεωρητικά βιβλία.....	154
- Παιδικά βιβλία.....	158
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1</u>	161
- Τα γραφήματα της βιβλιογραφικής έρευνας και της έρευνας των μαθητών - δασκάλων - νηπιαγωγών.....	162
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2</u>	173
- Τα βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα	174

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Καθώς αλλάζουν οι εποχές και τα πάντα εκσυγχρονίζονται και ακολουθούν τους γρήγορους ρυθμούς της ανάπτυξης και της ανανέωσης, το παραμύθι παίρνει νέα μορφή. Από το λαϊκό παραμύθι έχουμε περάσει στο έντεχνο, από το παραμύθι του τζακιού έχουμε περάσει στο παραμύθι του γραφείου, όπως εύλογα επισημαίνει ο καθηγητής Β. Δ. Αναγνωστόπουλος.

Λαϊκό, έντεχνο, σύγχρονο - ή όπως αλλιώς μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε - το παραμύθι αναμφισβήτητα αποτελεί πηγή γνώσης αλλά και ψυχαγωγίας για τα μικρά παιδιά, καθώς τα βοηθάει να ανακαλύψουν τον κόσμο, να δουν πως υπάρχουν λύσεις σε κάθε τι που φαίνεται δύσκολο και αδιέξοδο. «Προσφέρει στο παιδί τον κόσμο του χθες, για να το βοηθήσει να δημιουργήσει ένα καλύτερο κόσμο του αύριο.»¹

Στην εργασία μου αυτή θέλησα να ασχοληθώ με το παραμύθι και συγκεκριμένα με τα σύγχρονα παραμύθια όπου παρουσιάζουν έντονο το στοιχείο της διακειμενικότητας.

Στόχος μου ήταν να διερευνήσω την γνώμη που έχουν τα παιδιά του δημοτικού αλλά και του νηπιαγωγείου για τα σύγχρονα

¹ Φιλίσα Χατζηχάνα, *παιδί και παραμύθι*, περ, Διαδρομές, τ. 9, Άνοιξη 1988, σελ. 63

παραμύθια. Την προτίμησή τους σε κάποιον ήρωα των κλασικών παραμυθιών. Αλλά και την δυνατότητά τους να αντιληφθούν την διαφορετική δράση των παραμυθιακών ηρώων, στα νεότερικά κείμενα.

Η συγκεκριμένη εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη.

Το Α' Μέρος, το Θεωρητικό, που υποδιαιρείται στα ακόλουθα κεφάλαια:

- Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την παιδαγωγική αξία της Παιδικής Λογοτεχνίας, και πιο συγκεκριμένα για τα βασικά χαρακτηριστικά του κάθε λογοτεχνικού είδους ξεχωριστά αλλά και την συμβολή τους στην ανάπτυξη των παιδιών.
- Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια του παραμυθιού. Αναφέρεται η πορεία του μέσα στον χρόνο αλλά και τα είδη των παραμυθιών και τα βασικά χαρακτηριστικά τους. Ακόμη παρουσιάζεται η στάση των παιδιών απέναντι στους ήρωες των παραμυθιών. Και τέλος στο κεφάλαιο αυτό εντάσσεται και η επιρροή που ασκεί στο παραμύθι η εικόνα και η θέση του ίδιου μέσα στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος.
- Συνεχίζοντας το θεωρητικό μέρος, το τρίτο κεφάλαιο ασχολείται με τον ορισμό της διακειμενικότητας, τα είδη της αλλά και την επιρροή που ασκεί στα παιδιά - αναγνώστες.
- Ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο επιχειρήσα να κάνω μια βιβλιογραφική έρευνα με στόχο τον εντοπισμό της

επανεμφάνισης κλασσικών ηρώων στα σύγχρονα παραμύθια. Στο παρόν κεφάλαιο αναφέρονται αναλυτικά ο στόχος και οι υποθέσεις της έρευνας, τα βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν, καθώς και τα αποτελέσματα της.

Το Β' Μέρος, το ερευνητικό, που χωρίζεται σε δύο κεφάλαια:

Το πρώτο κεφάλαιο αφορά την έρευνα, που πραγματοποιήθηκε με συμμετέχοντες τους μαθητές και περιλαμβάνει:

- Την πρώτη ενότητα με τους στόχους και τις υποθέσεις που έθεσα, πριν ξεκινήσει η έρευνα.
- Την δεύτερη ενότητα, που αναφέρεται στο δείγμα, που έλαβε μέρος και στον τρόπο-μέθοδος διεξαγωγής της έρευνας, καθώς παρατίθεται και το ερωτηματολόγιο με τις ερωτήσεις, που τέθηκαν στα παιδιά.
- Η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της έρευνας σε ποσοστά επί τοις εκατό.
- Και τέλος στην τέταρτη ενότητα περιέχονται τα συμπεράσματα, που προέκυψαν από την έρευνα των μαθητών.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στην έρευνα των δασκάλων και των νηπιαγωγών και περιλαμβάνει:

- Την πρώτη ενότητα, με τους αρχικούς στόχους και τις υποθέσεις.
- Την δεύτερη ενότητα, που γίνεται λόγος για το δείγμα των δασκάλων και των νηπιαγωγών, τη μέθοδο που

χρησιμοποιήθηκε. Επίσης υπάρχει και το ερωτηματολόγιο, στο οποίο κλήθηκαν να απαντήσουν όλοι οι εκπαιδευτικοί.

- Η τρίτη ενότητα παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας.
- Και στην τέταρτη ενότητα ακολουθούν τα σχετικά συμπεράσματα, που προκύπτουν από τη μελέτη όλων αυτών των δεδομένων.

Στην συνέχεια ακολουθούν κάποια γενικά συμπεράσματα και σχόλια με βάση τις δύο έρευνες που διεξήχθησαν και διατυπώνονται διάφορες γενικές απόψεις.

Και η εργασία κλείνει με τον επίλογο και την σχετική βιβλιογραφία, που χρησιμοποιήθηκε για την διεκπεραίωση της.

Στο τέλος, υπάρχουν δύο παραρτήματα, που περιέχουν τα γραφήματα της βιβλιογραφικής έρευνας και των ερευνών μαθητών-δασκάλων-νηπιαγωγών, αλλά και τα σύγχρονα παραμύθια που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα.

Κλείνοντας τον πρόλογο αυτής της εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την κυρία Τασούλα Τσιλιμένη, επίκουρο καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, για την πολύτιμη βοήθεια και συνεργασία της.

Επίσης, ευχαριστώ πάρα πολύ, τον κύριο Β. Δ. Αναγνωστόπουλου, καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, επίσης στο τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, για την πολύτιμη

βοήθειά του, την συνεργασία και την καθοδήγησή του στο πρακτικό μέρος της έρευνας μου.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την προθυμία τους να με βοηθήσουν και την συνεργασία τους, καθώς και τους μαθητές/τριες του 3^{ου} Δημοτικού σχολείου Κιλκίς, αλλά και των : 48^{ου} , 54^{ου}, και 56^{ου} Νηπιαγωγείων Θεσσαλονίκης για την προθυμία τους και την βοήθειά τους στην επίτευξη αυτής της έρευνας.

Και τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους, που στάθηκαν δίπλα μου όλο αυτό τον καιρό, για την αμέριστη αγάπη που μου έδειξαν, την υπομονή, αλλά και την συμπαράσταση σε αυτήν την προσπάθεια.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παραμύθι έχει τις ρίζες του στο μακρινό παρελθόν, ο Ηρόδοτος περιλαμβάνει στην ιστορία του παραμύθια, ο Αριστοτέλης μιλάει για "τροφούς τε και μητέρας" που πρέπει να λένε παραμύθια ελεγμένα στα παιδιά και ο Πλούταρχος αναφέρει τα παραμύθια ως τα πιο ευχάριστα ακούσματα των παιδιών.²

Τα παραμύθια ακούγονταν στα μακρινά ταξίδια των καραβανιών, στα ταξίδια της θάλασσας από ναυτικούς, στα βουνά, στους κάμπους και γενικά όπου υπήρχαν παραμυθάδες. Αυτοί διέσωσαν και καλλιέργησαν την προφορική παράδοση.

Όμως δυστυχώς στις μέρες μας απειλούνται επικίνδυνα από τα σύγχρονα μέσα της τεχνολογίας. Τα κόμικς, οι βιντεοκασέτες αλλά και η τηλεόραση έρχονται να αντικαταστήσουν την λαϊκή προφορική μας παράδοση. Μια παράδοση που έχει να δώσει πολλά στην παιδική ψυχή καθώς θα λέγαμε ότι αποτελεί αστείρευτη πηγή πλούτου.

Γιατί τα παραμύθια «δεν είναι μόνο ψυχαγωγία και φυγή στον κόσμο της φαντασίας, είναι το ιδανικό μέσο για να μυηθούν οι νέοι στην γνώση».³ Καλλιεργούν την αισθητική μόρφωση του παιδιού αφού το περιεχόμενό τους προκαλεί θαυμασμό και

² Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ. 19

³ Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, τόμος 7^{ος}, εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, σελ 3736

συγκίνηση, όμοια με εκείνη που προκαλεί ένα καλλιτέχνημα. Και βοηθάνε το παιδί να αναπτύξει κριτική σκέψη, να γνωρίσει Υψηλές Αξίες: όπως η Ελευθερία, η Ισότητα, η Δικαιοσύνη.⁴

Άλλωστε η επιθυμία των παιδιών να ακούσουν παραμύθια είναι πάντοτε έκδηλη και ζωντανή και οφείλουμε να τους την εκπληρώσουμε, γιατί μαζί με τα παιδιά δίνεται και σε εμάς η ευκαιρία να ψάξουμε την παιδικότητα μας, τον πόθο μας για τον παιδικό κόσμο του παραμυθιού.

«Ο άνθρωπος έχει ανάγκη από το παραμύθι. Αυτό είναι μια αλήθεια αδιαφιλονίκητη. Μ' αυτό το παιδί ευρύνει την φαντασία του και δυναμώνει τη γνώση του, ώστε να κατορθώσει να τα βγάλει πέρα με τις αντιξοότητες της ζωής.»⁵

⁴ Αντώνης Δελώνης, *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία*, εκδόσεις Ηράκλειτος, Αθήνα 1986, σελ. 108

⁵ Δέσπω Καρούσου, *Το παραμύθι και τα μηνύματά του*, Επιθεώρηση παιδικής λογοτεχνίας, αρ. 3, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988, σελ. 150

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η Παιδική Λογοτεχνία και η παιδαγωγική της αξία.

Ζούμε σε μια κοινωνία, όπου κύριο χαρακτηριστικό της είναι η ιλιγγιώδης ταχύτητα, με την οποία αναπτύσσεται η τεχνολογία και η αλόγιστη χρήση της. Ως αποτέλεσμα όλων αυτών είναι να γίνονται απότομες κοινωνικές μεταβολές και να ακολουθούνται νέες τάσεις: τάση για βελτίωση της ζωής από υλική μόνον άποψη, χωρίς να δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην πνευματική και ψυχική καλλιέργεια του ανθρώπου, τάση ανταγωνισμού αλλά και ωφελιμισμού.

Μέσα σε ένα τέτοιο ανταγωνιστικό περιβάλλον, όπου οι αξίες περνάνε κρίση και η φιλοσοφική αλλά και ηθική στάση του ανθρώπου βάλλεται συνεχώς, τα παιδιά καλούνται από τα πρώτα κιόλας βήματα της ζωής τους να θωρακιστούν απέναντι στις τόσες απειλές. Και ποιο άλλο μέσο θα μπορούσε να προσφέρει ισχυρά θεμέλια στα παιδιά εκτός από το βιβλίο;

Γιατί, σύμφωνα με τον Πέτρο Χάρη: «Εάν θέλουμε να συγκροτήσουμε ένα νέο κόσμο καλύτερο και ισχυρότερο από αυτόν που ολοένα και αποσύρεται από το προσκήνιο, και προπαντός ικανό να κάνει απρόσβλητες τις κοινωνίες των ελεύθερων ανθρώπων, πρέπει να αρχίσουμε από το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο.»⁶ Άλλωστε το βιβλίο, σύμφωνα με τον

⁶ Από τα πρακτικά του 15^{ου} Συνεδρίου της Ι.Β.Β.Υ, τα οποία εκδόθηκαν το 1977 στον Μόναχο, συγκεντρωμένα σε ένα τόμο με τίτλο: "Fairy tale and poetry today".

ποιητή αποτελεί «ένα παράθυρο στον κόσμο». Μόνον αυτό θα μπορέσει να οδηγήσει τον μελλοντικό άνθρωπο «προς την ελευθερία, την δημιουργία, πιθανότατα και στην ευτυχία.»⁷

Επιτακτική λοιπόν, φαίνεται η ανάγκη επαφής ανάμεσα στο παιδί και το βιβλίο, όχι μόνο γιατί μπορεί να του προσφέρει τέρψη και αισθητική συγκίνηση, αλλά επειδή η λογοτεχνία γενικότερα καταφέρνει να ικανοποιήσει όλες τις ανάγκες του σύγχρονου παιδιού, οι οποίες είναι πολλές.

Μέσα από την ανάγνωση των παιδικών λογοτεχνημάτων επιτυγχάνεται η κοινωνικοποίηση των παιδιών, η διεύρυνση των γνώσεών τους, η ευαισθητοποίησή τους απέναντι στο ωραίο, η καλλιέργεια του αισθητικού τους κριτηρίου και η διαμόρφωση του χαρακτήρα τους μέσω της ταύτισης και της μίμησης.

Παράλληλα η παιδική λογοτεχνία αναπτύσσει αισθητικά το παιδί, απελευθερώνει και καλλιεργεί την φαντασία του, του μεταδίδει αξίες πανανθρώπινες, το βοηθάει να επικοινωνεί με τους άλλους και το εισάγει αβίαστα να μπει στα γεγονότα της ζωής, στον κοινωνικό και φυσικό κόσμο που το περιβάλλει. Προκειμένου να πλησιάσει το λογοτέχνημα το παιδί κινητοποιεί όλες τις πνευματικές του δυνάμεις: το συναίσθημα, την φαντασία, την σκέψη. Έτσι, επιτυγχάνει μια ισορροπη καλλιέργεια των ψυχικών δυνάμεων που μορφώνουν την προσωπικότητά του.⁸

⁷ Αντώνης Δελώνης, *Βασικές γνώσεις για το παιδικό νεανικό βιβλίο*, Αθήνα 1989, έκδοση του ίδιου.

⁸ Ρ. Παπανικολάου- Τ. Τσιλιμένη, *Η Παιδική Λογοτεχνία στο Νηπιαγωγείο Θεωρία και Πράξη*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992, σελ. 20

«Ο νους του παιδιού, δεν είναι ένα βάζο που πρέπει να γεμίσουμε, αλλά μία εστία που πρέπει να ανάψουμε. Μόνο όταν ανάψει στα παιδιά η φλόγα της ψυχής και του κριτικού στοχασμού, όταν ανοίξει τα φτερά του το πουλί, δηλαδή το πνεύμα, υπάρχει ελπίδα να γίνουν οι προσωπικότητες εκείνες που δεν είναι προορισμένες να χαθούν μες την ανωνυμία, αλλά να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στην διαμόρφωση του πολιτισμού μας», είπε ο Πλούταρχος.

Και αφού αναφερόμαστε στη λογοτεχνία για παιδιά, και πιο συγκεκριμένα στην "παιδική λογοτεχνία", ας δούμε τους ορισμούς που έχουν δοθεί κατά καιρούς από τους μελετητές που έχουν άμεση σχέση μαζί της.

Ο Καθηγητής Β. Δ. Αναγνωστόπουλος γράφει: « Με τον όρο Παιδική Λογοτεχνία εννοούμε κυρίως τα αισθητικώς δικαιωμένα λογοτεχνήματα των ωρίμων που απευθύνονται στο παιδί.»⁹

Ο Αντώνης Δελώνης μας λέει ότι: «Παιδική Λογοτεχνία είναι ο σύνολος χώρος μέσα στον οποίο συνυπάρχουν και λειτουργούν όλα εκείνα τα άρτια λογοτεχνικά έργα που απευθύνονται, άμεσα ή έμμεσα, στις αισθητικές απαιτήσεις και τα ενδιαφέροντα της νηπιακής, παιδικής και εφηβικής ηλικίας και που ανταποκρίνεται στο αντιληπτικό, γλωσσικό και συναισθηματικό τους επίπεδο.»¹⁰

Και τέλος ο Μιχάλης Στασινόπουλος θεωρεί ότι η Παιδική Λογοτεχνία «είναι η πύλη εισόδου του νέου ανθρώπου στον χώ-

⁹ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος- Α. Δελώνης, *Παιδική Λογοτεχνία και Σχολείο*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1984

¹⁰ Αντώνης Δελώνης, *Βασικές γνώσεις για το παιδικό και νεανικό βιβλίο*, Αθήνα 1989, έκδοση του ίδιου

ρο της Λογοτεχνίας και την τέχνης γενικότερα, μπορεί παράλληλα με την αισθητική καλλιέργεια, να προσφέρει στο παιδί πολλές αλήθειες της ζωής. Και αυτό, γιατί δεν απευθύνεται στην λογική του, αλλά στο συναίσθημα και στην φαντασία του· με το παιχνίδι και το όνειρο, με κείμενα που παρέχουν στοιχεία βιωματικά και ήρωες πρότυπα που μπορούν να συγκινήσουν με τον πλούσιο συναισθηματισμό και τη συνέπεια στις πράξεις τους.»¹¹

¹¹ Μιχ. Στασινόπουλος, *εφημ. Βραδυνή*, 11-10-77

Τα είδη της Παιδικής Λογοτεχνίας και η συμβολή τους στην ανάπτυξη των παιδιών.

Τα παιδικά λογοτεχνήματα, ανάλογα με κάποια βασικά χαρακτηριστικά που διαθέτουν, διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες¹²:

- A) Στα Παραμύθια
- B) Στις Μικρές Ιστορίες
- Γ) Στους Μύθους - στην Μυθολογία
- Δ) Στο διήγημα - Μυθιστόρημα και
- Ε) Στην Ποίηση

Π α ρ α μ ύ θ ι α

Τα παραμύθια αναμφισβήτητα αποτελούν μία από τις πιο αγαπημένες δραστηριότητες των παιδιών. Καμία προτροπή και ιδιαίτερη μέθοδος δεν χρειάζεται να χρησιμοποιήσει η νηπιαγωγός προκειμένου να τα συγκεντρώσει και να τα κρατήσει κοντά της. Μόνο στο άκουσμα της λέξης "παραμύθι" τα παιδιά παρατούν κάθε τους δραστηριότητα και περιμένουν με ανυπομονησία να αρχίσει η ίδια την αφήγηση.

Η προτίμηση αυτή δικαιολογείται από το γεγονός ότι τα παιδιά στην ηλικία που βρίσκονται νιώθουν τον κόσμο να κινείται ανάμεσα στο φανταστικό και το πραγματικό, όπως ακριβώς

¹² Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 18-25

συμβαίνει και στα παραμύθια. Η φαντασία τους βρίσκεται στο αποκορύφωμά της και τα πάντα στην σκέψη των παιδιών παίρνουν ζωή. Ακόμη και οι πέτρες, τα ζώα, τα παιχνίδια και τα πουλιά μπορούν να μιλούν και να αντιδρούν όπως και οι άνθρωποι.

Είναι γνωστό ότι τα παραμύθια προορίζονταν αρχικά για να ανακουφίσουν και να ψυχαγωγήσουν τους μεγάλους. Πολύ αργότερα όμως, το παραμύθι αποτέλεσε αντικείμενο που απευθυνόταν μόνο στα παιδιά και αργότερα γράφτηκαν παραμύθια για μικρά παιδιά.

Σχετικά με την ωφελιμότητα των παραμυθιών, ειδικά για τα μικρά παιδιά, θα επισημάνω ενδεικτικά κάποιους από τους στόχους του παραμυθιού, καθώς εκτενέστερη αναφορά στα παραμύθια και την διδακτική τους αξία θα γίνει στο κεφάλαιο Β'.

«Το παραμύθι, σύμφωνα με την Φιλίσα Χατζηχάνα, πρωταρχικό σκοπό έχει να τέρψει. Το γέλιο και η ψυχαγωγία είναι από τις βασικές ανάγκες για την υγιή ανάπτυξη του παιδιού όσο και η ανάγκη για τροφή, ύπνο και παιχνίδι.»¹³ Όπως είναι, όμως, γνωστό, «τα παραμύθια δεν είναι μόνο ψυχαγωγία και φυγή στον κόσμο της φαντασίας, είναι το ιδανικό μέσο για να μνηθούν οι νέοι στην γνώση.»¹⁴

Το παραμύθι λοιπόν, αποσκοπεί στο να πλουτίσει τον συναισθηματικό κόσμο των παιδιών, να του προκαλέσει διάφορες συγκινησιακές καταστάσεις, να το πληροφορήσει, να το διασκεδάσει και να το βοηθήσει να ενταχθεί στο περιβάλλον. Μέσα α-

¹³ Φιλίσα Χατζηχάνα, *Παιδί και παραμύθι*, περ. Διαδρομές, τ. 9, Άνοιξη 1988, σελ 62

¹⁴ Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, τόμος 7^{ος}, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, σελ. 3736

πό τον κόσμο της φαντασίας το παιδί γνωρίζει τον εαυτό του, τις δυνάμεις του, σκέφτεται και κρίνει ποιόν θα υπερασπίσει.

Κι όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Gianni Rodari : « Τα παραμύθια χρησιμεύουν στα μαθηματικά, όπως τα μαθηματικά χρησιμεύουν στα παραμύθια. Χρησιμεύουν στην ποίηση, στη μουσική, στην ουτοπία, στην πολιτικοποίηση- κοντολογίς στο σωστό άνθρωπο, όχι μόνο στο φαντασιοκόπο. Χρησιμεύουν ακριβώς επειδή φαινομενικά δε χρησιμεύουν σε τίποτα· όπως η μουσική και η ποίηση, όπως το θέατρο και τα σπορ. Χρησιμεύουν στον ολοκληρωμένο άνθρωπο».¹⁵

Μύθοι - Μυθολογία

Μύθος είναι ένα είδος της παιδικής λογοτεχνίας «όπου το πραγματικό και το φανταστικό συγχέονται σε τέτοιο βαθμό, ώστε να 'ναι δύσκολος ο διαχωρισμός τους» γράφει ο Αντώνη Δελώνης.¹⁶

Οι μύθοι πρωτοεμφανίστηκαν πριν από πολλά χρόνια, και κατασκευάστηκαν κυρίως για τους ενήλικες. Πρόκειται για σύντομες αλληγορικές ιστορίες με ολοφάνερα διδακτικό χαρακτήρα. Τους περισσότερους από αυτούς που κυκλοφορούν τους έχει γράψει ο Αίσωπος.

Οι μύθοι των ζώων είναι μια μεγάλη ομάδα διηγήσεων και

¹⁵ Gianni Rodari, *Γραμματική της Φαντασίας*, εκδόσεις Τεκμήριο, Αθήνα 1985

¹⁶ Ρ. Παπανικολάου- Τ. Τσιλιμένη, ό.π., σελ. 63

τους βρίσκει κανείς σε όλους τους λαούς. Διαφέρουν από τα παραμύθι ως προς την έκταση και τον σκοπό. Είναι ακόμη πολύ σύντομοι και οι ήρωές τους είναι σχεδόν πάντα ζώα, γνωστά στο παιδί (λύκος, αλεπού, κόρακας).

Μέσα από τους μύθους το παιδί παρατηρεί όσα παθαίνουν τα ζώα και έτσι γνωρίζει διάφορους ανθρώπινους χαρακτήρες και ιδιότητες όπως πονηριά, κολακεία, αχαριστία κ.τ.λ.

Μικρές Ιστορίες

«Μικρή ιστορία είναι μια πολύ σύντομη διήγηση, η οποία, στα πλαίσια μιας πλέον ρεαλιστικής αντιμετώπισης της καθημερινότητας, δίνει μια εικόνα ζωής από τον κόσμο του παιδιού, με λόγο αφαιρετικό αλλά προσιτό στην αντιληπτικότητα του, οικείο και άμεσο και συγχρόνως συγκεκριμένο». Με τα λόγια αυτά σκιαγραφεί ο Αντώνης Δελώνης τις μικρές ιστορίες.¹⁷

Οι Μικρές Ιστορίες αποτελούν το ιδανικό είδος λογοτεχνίας για μικρά παιδιά και αυτό οφείλεται στα χαρακτηριστικά που τις διακρίνουν από τα παραμύθια. Στις μικρές ιστορίες το φανταστικό στοιχείο δεν υπάρχει. Ο τόπος και ο χρόνος είναι καθορισμένος.

Τα θέματα τους αντλούνται κυρίως από τα παιχνίδια των παιδιών (τρένα, κούκλες, αρκουδάκια), από τα ζώα της αυλής και του δάσους (γατάκια, ποντίκια, λαγοί, αλεπούδες κ.τ.λ), αλλά και

¹⁷ Ρ. Παπανικολάου- Τ. Τσίλιμνη, *Η Παιδική Λογοτεχνία στο Νηπιαγωγείο Θεωρία και Πράξη*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992, σελ. 67

εμπλέκονται και καταστάσεις που θίγουν τους νέους όρους της σύγχρονης ζωής. Ο συμβολισμός φυσικά κυριαρχεί. Τα ζώα, τα παιχνίδια και όλα τα άψυχα αντικείμενα μιλούν.¹⁸

Η έκταση της μικρής ιστορίας είναι περιορισμένη, κυμαίνεται συνήθως από μία έως πέντε σελίδες. Η εικονογράφηση είναι πάντα πλούσια και κυριαρχεί στο κείμενο με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην χάνεται η λειτουργικότητά του.

Κλείνοντας, στόχος του είδους αυτού είναι η γνωριμία του παιδιού με το περιβάλλον, η ψυχαγωγία του, η επαφή του με την πραγματικότητα και η καλλιέργεια του λόγου, η οποία θα συνεχιστεί αργότερα με το διήγημα και το μυθιστόρημα για παιδιά.

Διήγημα - Μυθιστόρημα

Τα διηγήματα και τα μυθιστορήματα απευθύνονται κυρίως σε μεγαλύτερα παιδιά, από 10 χρονών και πάνω. Το είδος αυτό διακρίνεται σε δύο βασικές κατηγορίες: στα ιστορικά βιβλία και στα βιβλία με θέματα από την σύγχρονη ζωή.

Τα μεν πρώτα συμβάλλουν στην γνωριμία των παιδιών με την ιστορία γενικά, και ειδικότερα με την ιστορία του τόπου τους, τα ήθη, τα έθιμα, την εθνική τους κληρονομιά αλλά και βοηθούν στην συνειδητοποίηση της εθνικής τους ταυτότητας.

Ενώ από την άλλη πλευρά τα βιβλία με θέματα από την σύγχρονη κοινωνική ζωή, βοηθούν τα παιδιά να δουν την πραγ-

¹⁸ Βλ. Ρ. Παπανικολάου- Τ.Τσιλιμένη, *Η Παιδική Λογοτεχνία στο νηπιαγωγείο*, ό.π. σελ 67-68

ματικότητα, να αποκτήσουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και να ξεπεράσουν τις αδυναμίες τους.

Κύριος στόχος λοιπόν εδώ είναι να γνωρίσουν τα παιδιά τα προβλήματα που μαστίζουν την σημερινή κοινωνία και να προβληματιστούν γύρω από αυτά και γύρω από τις μελλοντικές τους ευθύνες, ως μέλη του κοινωνικού συνόλου.

Ποίηση

Το τελευταίο και σημαντικό είδος των παιδικών λογοτεχνημάτων είναι η ποίηση.

Κατά τον Σάμουελ Τζόνσον :« Ποίηση είναι η τέχνη που ενώνει την ευχαρίστηση με την αλήθεια, καλώντας την φαντασία σε βοήθεια της λογικής».¹⁹

Στόχος της είναι να απελευθερώσει την φαντασία του παιδιού, τις δυνατότητές του νου του, αλλά και παράλληλα να το μυήσει και να το συνδέσει με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον. Η ποίηση εξευγενίζει τα συναισθήματα του παιδιού, καλλιεργεί τον εξανθρωπισμό του και το ξυπνάει αισθητικά.

Σε μία εποχή όπου οι εξωτερικές πιέσεις, που δέχεται η παιδική ψυχή ολοένα και πληθαίνουν η ποίηση είναι απαραίτητη περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Γι' αυτό ας την βάλουμε στην ζωή των παιδιών όσο πιο νωρίς γίνεται.

¹⁹ Ρ. Παπανικολάου - Τ. Τσίλιμνη, *Η Παιδική Λογοτεχνία στο Νηπιαγωγείο Θεωρία και Πράξη*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992, σελ. 69

Βασικά χαρακτηριστικά λογοτεχνικών ειδών.

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, τα παιδικά λογοτεχνικά βιβλία ανάλογα με τα διαφορετικά χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν, διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες: στα Παραμύθια, στους Μύθους - Μυθολογία, στις Μικρές Ιστορίες, στο Διήγημα - Μυθιστόρημα και στην Ποίηση. Κάθε μία από αυτές τις κατηγορίες έχει τα δικά της γνωρίσματα και συμβάλλει με τον δικό της ξεχωριστό τρόπο στην πνευματική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού.

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των παιδικών βιβλίων είναι τα λογοτεχνικά πρόσωπα που πρωταγωνιστούν στην ιστορία και ο χαρακτήρας τους.

Πολλοί πιστεύουν πως ένα λογοτεχνικό παιδικό βιβλίο πρέπει να έχει κατά κύριο λόγο ήρωες παιδιά ή νέους. Αυτό όμως δεν είναι απόλυτο καθώς εξαρτάται από το είδος του λογοτεχνήματος αλλά και από το αν αυτό ανταποκρίνεται στην φύση των παιδιών, την ψυχική και πνευματική του ιδιοσυστασία.

Τα πρόσωπα που χρησιμοποιούνται συνήθως στα λογοτεχνήματα για παιδιά είναι φανταστικά αλλά και πραγματικά, ανάλογα με τις ανάγκες του έργου. Συνήθως ένα παιδικό ανάγνωσμα έχει σαν πρωταγωνιστές ήρωες και παιδιά. Δηλαδή αγόρια και κορίτσια, που η ηλικία τους εξαρτάται από το είδος της ιστορίας. Τις περισσότερες φορές προτιμούνται τα παιδιά - ήρωες καθώς είναι ιδιαίτερα πρόσφορα για ταύτιση των αναγνωστών. Τα κύρια χαρακτηριστικά των ηρώων είναι το ήθος, η αγωνιστικότητα τους, η ευφυΐα τους, και ο χαρακτήρας τους, γνωρίσματα

που προβάλλονται ιδιαίτερα έντονα, στα παιδικά βιβλία καθώς αποτελούν πρότυπο μίμησης για τα παιδιά και επηρεάζουν την συμπεριφορά και τις αντιδράσεις τους.

Διαβάζοντας τα παιδιά - αναγνώστες ένα βιβλίο διαπιστώνουν ότι υπάρχουν και άλλα παιδιά στον κόσμο που έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά με εκείνα, που λυπούνται, χαίρονται, πονούν και αγωνίζονται με αποτέλεσμα να μην νιώθουν μειονεκτικά, αλλά αντιθέτως ταυτιζόμενα με τους ήρωες να διδάσκονται και να παραδειγματίζονται από αυτούς. Αυτός είναι ο λεγόμενος συναισθηματικός ρεαλισμός που τείνει να επικρατήσει στην εποχή μας ως κύριο γνώρισμα της παιδικής λογοτεχνίας.²⁰

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην επιλογή της ηλικίας και του φύλου των προσώπων, αλλά και στην κοινωνική τους θέση και την καταγωγή τους. Ωστόσο δεν παίζει τόσο μεγάλο ρόλο εάν τα παιδιά προέρχονται από φτωχές ή πλούσιες οικογένειες, ούτε αν είναι από χωριό ή πόλη. Εκεί που εστιάζεται περισσότερο η προσοχή του συγγραφέα είναι ο χαρακτήρας που αποδίδεται στα λογοτεχνικά πρόσωπα, καθώς αυτός παίζει καθοριστικό ρόλο για το παιδί που διαβάζει το βιβλίο.

Μέσα σε ένα έργο δεν έχουν θέση μόνο οι καλοί, τα καλά παιδιά αλλά και τα ζωηρά και τα σκανδαλιάρικα, τα δειλά και τα τεμπέλικα έτσι ώστε μέσα από την αντιπαράθεση των χαρακτήρων να αναδύεται τελικά ως πρότυπο ο δίκαιος, ο καλός και ο ικανός.²¹

²⁰ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα παιδικής Λογοτεχνίας Α' Ανιχνεύσεις*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 26

²¹ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας*, ό.π., σελ. 26

Το ήθος των παιδιών - ηρώων φαίνεται μέσα από τις πράξεις τους, τις αντιδράσεις τους και την συμπεριφορά κατά την εξέλιξη της ιστορίας. Πολλές φορές μέσα σε ένα βιβλίο βλέπουμε ένα κακό παιδί να μεταβάλλεται σε καλό με τις συμβουλές άλλων προσώπων αλλά και ως συνέπεια όλων αυτών που παθαίνει. Ένα δειλό να γίνεται τολμηρό και θαρραλέο και ένα τεμπέλικο παιδί να γίνεται εργατικό. Όλοι αυτοί οι μετασχηματισμοί που συμβαίνουν κατά την διάρκεια της ιστορίας παίζουν καθοριστικό ρόλο στη στάση που θα κρατήσει το παιδί στην ζωή του και στο πώς θα εξελιχθεί ο χαρακτήρας του. Αυτό που επιζητούν τα περισσότερα παιδιά είναι η ηθική δικαίωση στο τέλος της ιστορίας, περιμένουν ανυπόμονα να τιμωρηθεί ο κακός και να ανταμειφθεί ο καλός γιατί αυτό τους κάνει να νιώθουν σιγουριά και ασφάλεια.

Πέρα όμως από τους βασικούς πρωταγωνιστές σε ένα παιδικό βιβλίο καθοριστικό ρόλο παίζουν και τα υπόλοιπα μέλη μιας οικογένειας, όπως ο μπαμπάς, η μαμά και άλλα πρόσωπα από το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Κατ' ανάγκη υπάρχουν τέτοια πρόσωπα στα παιδικά λογοτεχνήματα αφού μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον ζουν και αναπτύσσονται τα παιδιά.²²

Ωστόσο πολλές φορές μέσα στα παιδικά βιβλία βρίσκουμε ήρωες ή χαρακτήρες παρμένους από το ζωικό βασίλειο. Δίνονται δηλαδή ανθρώπινες ιδιότητες στα ζώα του σπιτιού ή του δάσους.

²² Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 27

Πρόκειται για το φαινόμενο του ανθρωπομορφισμού, το οποίο είναι ιδιαίτερα αρεστό στα παιδιά της προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας καθώς συνδέεται άρρηκτα με την ανιμιστική διάθεση που παρουσιάζει το παιδί σε αυτήν την ηλικία, την διάθεση δηλαδή να δίνει ψυχή σε όλα τα πράγματα που βρίσκονται στον περίγυρο χώρου του, από τα βουνά και τις πέτρες μέχρι τα δέντρα και τα λουλούδια.²³

Και από τον χαρακτήρα και τα πρόσωπα του λογοτεχνικού κειμένου περνάμε σε άλλα δύο χαρακτηριστικά των παιδικών βιβλίων, όπου είναι ο χώρος και ο χρόνος, όπου διαδραματίζεται η ιστορία.

Ο χρόνος στα παιδικά αναγνώσματα είναι συνήθως φανταστικός και υποδηλώνεται με την αρχή του έργου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα παραμύθια, όπου ο χρόνος δηλώνεται στην αρχή της αφήγησης με την φράση: "Μια φορά κι έναν καιρό, σ' ένα πλανήτη μακρινό...". Η ιστορία του βιβλίου δεν εκτυλίσσεται σε μία συγκεκριμένη χρονολογική περίοδο, αλλά μπορεί να διαρκέσει από ώρες, εβδομάδες, μέχρι και μήνες και χρόνια ανάλογα με το θέμα του έργου.

Παράλληλα η χρονική ακολουθία των πράξεων των ηρώων όπως και η πρόοδος του μύθου είναι αυτά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που κάνουν φανερό τον χρόνο διεξαγωγής της ιστορίας αλλά και που είναι απαραίτητα για να υπάρχει συνειρ-

²³ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 27

μός και σύνεση και για να μπορεί να παρακολουθήσει ο αναγνώστης την εξέλιξη.²⁴

Όσον αναφορά τώρα τον χώρο όπου διαδραματίζεται η ιστορία μπορεί να είναι το φυσικό περιβάλλον, ή μπορεί να είναι ένα φανταστικό σκηνικό. Οι ήρωες μπορεί να βρίσκονται στην πόλη, στο βουνό, στο χωριό, στην θάλασσα, ή ακόμη και σε ένα σπίτι.

Η εικόνα του σπιτιού και ο περίγυρος με όλα τα αντικείμενα που περικλείει περιγράφεται συνήθως πολύ λεπτομερειακά, έτσι ώστε να υπάρχει μια ρεαλιστική απεικόνιση της κειμενικής πραγματικότητας, που είναι απαραίτητη πολλές φορές για να δικαιολογήσει την ψυχολογία, τις αντιδράσεις και τον προβληματισμό των ηρώων. Άλλωστε οι περιγραφές του χώρου πρέπει να δίνονται μέσα και από τις πέντε αισθήσεις, την αφή, την γεύση, την όραση, την ακοή και την οσμή, όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο Καθηγητής Β. Δ. Αναγνωστόπουλος.²⁵

Γενικά ο χώρος και ο χρόνος για ένα αφήγημα, διήγημα, μυθιστόρημα κ.λ.π. είναι τα αναγκαία πλαίσια, μέσα στα οποία ο συγγραφέας θα ζωντανέψει τα λογοτεχνικά του πρόσωπα και την εποχή τους.²⁶

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Παιδικής Λογοτεχνίας είναι η γλώσσα με την οποία το παιδί

²⁴ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 28

²⁵ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας, Α' Ανιχνεύσεις*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ 29

²⁶ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό. π. σελ 30

έρχεται σε επαφή μέσα από την ανάγνωση ενός βιβλίου ή από την αφήγηση μιας ιστορίας.

Η γλώσσα είναι το μέσο με το οποίο αποκαλύπτονται τα πρόσωπα, οι καταστάσεις, τα πράγματα και γενικά όλος ο κόσμος μπροστά στα έκπληκτα μάτια των αναγνωστών. Όσο πιο καλλιεργημένη είναι η ίδια τόσο πιο πολύ συμβάλλει στην πνευματική και ψυχική καλλιέργεια των παιδιών. Με την σωστή γλώσσα τα παιδιά κατανοούν την κύρια και μεταφορική σημασία των λέξεων, το παιχνίδι της φαντασίας με την πραγματικότητα και την δύναμη του λόγου.²⁷

Ειδικότερα το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται στα παιδικά βιβλία πρέπει να είναι κατάλληλα προσαρμοσμένο προς τις απαιτήσεις της ιστορίας αλλά και ως προς την αντιληπτική ικανότητα των παιδιών. Συγκεκριμένα σε ιστοριούλες για νήπια οι λέξεις πρέπει να έχουν δύναμη, να είναι διαυγείς, εύηχες, ολιγοσύλλαβες, χωρίς πολλά συμφωνικά συμπλέγματα ή πολλά φωνήεντα ανοιχτά.

Στα διηγήματα και τα μυθιστορήματα απαιτούνται πιο πλούσιο, ποικίλο και χρωματικό λεξιλόγιο και λιτά εκφραστικά μέσα. Δεν ωφελούν οι άτοποι λογοτεχνισμοί, οι πομπώδεις εκφράσεις και η κατάχρηση των καλολογικών στοιχείων. Ενώ αντιθέτως επιτρέπονται οι παροιμίες, τα ιδιώματα, οι παροιμιακές λέξεις και οι λαϊκές φράσεις, χωρίς όμως να γίνεται κατάχρηση όλων αυτών μέσα στο κείμενο.²⁸

²⁷ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας, Α' Ανιχνεύσεις*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 30

²⁸ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας Α' Ανιχνεύσεις*, ό.π. σελ. 31

Εξίσου όμως σημαντικό και απαραίτητο στοιχείο για την δημιουργία μιας καλής ιστορίας είναι το ύφος που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στο κείμενο, το οποίο διαφέρει ανάλογα με το προσωπικό τρόπο έκφρασης του καθενός. Έτσι, στις ιστοριούλες για νήπια η διατύπωση των προτάσεων και των λέξεων είναι απλή, ενώ σε βιβλία για μεγαλύτερα παιδιά είναι πιο σύνθετη. Παράλληλα είναι συχνή η παρουσία μικρών προτάσεων, ειδικότερα εάν το βιβλίο προορίζεται για μικρές ηλικίες.

Και τέλος ιδιαίτερη σημασία για το παιδικό λογοτέχνημα θα λέγαμε ότι έχει ο διάλογος, γιατί κάνει ελκυστικότερο το διάβασμα και επίσης μέσω αυτού δημιουργούνται οι αναγκαίες συγκρούσεις των ηρώων, ώστε το παιδί να συμμετέχει σε αυτό με μεγαλύτερο ενδιαφέρον και να διασκεδάζει με την λογομαχία.

Επιπροσθέτως, ο διάλογος αυξάνει τη θεατρικότητα και κινητικότητα του έργου, πράγμα σημαντικό για τα παιδιά, που έχουν λόγω ηλικίας αυξημένη κινητικότητα. Παρουσιάζει όμως και πολλές δυσκολίες γιατί δεν χρειάζεται μόνο ταλέντο για την επιτυχία του αλλά και εξάσκηση, ειδικότερα στις μικρές ιστορίες ανάμεσα στα ζώα, τα λουλούδια κ.λ.π.²⁹

Έχοντας λοιπόν κάνει μια σύντομη περιγραφή των λογοτεχνικών προσώπων που υπάρχουν σε ένα κείμενο, του χρόνου και του χώρου, όπου διαδραματίζεται αυτό, καθώς και της γλώσσας και του ύφους του συγγραφέα μένει να κάνουμε μια σχετική

²⁹ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα παιδικής λογοτεχνίας Α' Ανιχνεύσεις*, ό.π., σελ. 32

αναφορά και στην θεματολογία που αναπτύσσεται στα παιδικά λογοτεχνήματα.

Η Παιδική Λογοτεχνία έχει σημειώσει ιδιαίτερη άνθηση τις τελευταίες δεκαετίες. Έχουν γίνει μεγάλες προσπάθειες για την παραγωγή παιδικών βιβλίων προσεγμένων, που να μπορούν να συμβάλλουν θετικά τόσο στην αισθητική όσο και στην γλωσσική καλλιέργεια του παιδιού.

Παράλληλα παρατηρείται μια αλλαγή στα λογοτεχνήματα όχι μόνο ως προς την μορφή και το ύφος αλλά και ως προς την θεματολογία. Τα βασικά θέματα που απασχολούν την κοινωνία είναι ο πόλεμος, η ειρήνη, η δικαιοσύνη, η μόλυνση του περιβάλλοντος και άλλα πολλά τα οποία αποτελούν πλέον τον πυρήνα των παιδικών λογοτεχνημάτων. Έτσι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι κύριο χαρακτηριστικό της Παιδικής Λογοτεχνίας στην εποχή μας είναι η παρουσία του ρεαλισμού, είτε στην αφήγηση των γεγονότων είτε στην μεταφορά των συναισθημάτων.³⁰

Τα περισσότερα βιβλία αποτελούν καθρέφτες της πραγματικότητας, γιατί μεταφέρουν τα πράγματα όπως ακριβώς είναι, γιατί μεταφέρουν την αλήθεια.

Έχουν ακουστεί κατά καιρούς πολλές απόψεις σχετικά με το αν είναι σωστό να προβάλλονται στα παιδιά τα γεγονότα της ζωής με τόσο ρεαλιστικό τρόπο. Οι γνώμες διίστανται. Άλλοι είναι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι η πολύ σκληρή ωμότη-

³⁰ Πβ. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, ό.π., σελ. 98

τα δεν ωφελεί τα παιδιά, γιατί μπορεί να δημιουργήσει μη αρεστά πρότυπα ή να τα φοβίσει. Ενώ άλλοι θεωρούν ότι ο ρεαλισμός βοηθάει τα παιδιά να εισαχθούν σιγά - σιγά στον πραγματικό κόσμο.³¹

Όσο κι αν θέλουν οι γονείς να προφυλάξουν τα παιδιά τους από τα ταμπού της εποχής και να αποκρύψουν από αυτά τα πραγματικά γεγονότα, η αλήθεια είναι ότι τα παιδιά θα βγουν σε αυτόν τον κόσμο που υπάρχει, τον γεμάτο βία και διαφθορά και όχι σε εκείνον που ονειρεύονται οι ίδιοι να δημιουργήσουν στην φαντασία των παιδιών τους. Άλλωστε την πραγματικότητα τα παιδιά την αντικρίζουν καθημερινά μέσα από την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τα άλλα μέσα επικοινωνίας. Σε τι λοιπόν ωφελεί να κρύψουμε από αυτά την αλήθεια;

Το παιδί της σύγχρονης κοινωνίας θέλει να γνωρίσει όχι μισές αλήθειες αλλά την αλήθεια. Μόνο έτσι θα οπλιστεί με αίσθημα ευθύνης³² και θα συμφιλιωθεί με την γύρω πραγματικότητα.

Ο ρεαλισμός απαιτεί σήμερα μια αναγκαιότητα, αρκεί να προσφέρεται με τον κατάλληλο τρόπο στα παιδιά έτσι ώστε να μην του προκαλεί αρνητικά συναισθήματα. Η Nina Bawden, Αγγλίδα γνωστή συγγραφέας σε μια εισήγησή της στον 16ο Συνέδριο της I.B.B.Y., που έγινε στο Wurzburg της Γερμανίας υποστήριξε ότι πρέπει να δίνονται στα παιδιά βιβλία με ζωντανούς

³¹ Πβ. Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, ό.π., σελ. 99-100

³² Πβ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος- Αντώνης Δελώνης ό.π. σελ. 28

ήρωες, με παιδιά που έχουν αισθήματα πραγματικά, που ζουν και δρουν σαν αληθινοί άνθρωποι.

Επεσήμανε ακόμη ότι συναισθήματα όπως η ζήλια, η κακία, η απελπισία, ο θυμός, η ενοχή και συχνά η επιθυμία για κακές πράξεις, είναι συναισθήματα που πολλά παιδιά δοκιμάζουν, έστω κι αν δεν τα ομολογούν ούτε τα ίδια στον εαυτό τους. Κι όταν ανακαλύπτουν στα βιβλία πως υπάρχουν πρόσωπα που δοκιμάζουν παρόμοια συναισθήματα, νιώθουν ανακούφιση, παύουν να φοβούνται για τον εαυτό τους, τον γνωρίζουν καλύτερα και ευκολότερα ξεπερνούν τις αδυναμίες τους.³³

Εύλογα λοιπόν έχει λεχθεί από τον Αντώνη Μπενέκο ότι "ο χειρότερος παιδαγωγός για το παιδί είναι αυτός που το χρησιμοποιεί σαν παιδί" και "ο χειρότερος νομοθέτης είναι αυτός που κρύβει την αλήθεια."³⁴ Αλλά είναι εξίσου σωστό ότι η αλήθεια άλλοτε λυτρώνει και άλλοτε σκοτώνει. Και αυτό ακριβώς είναι που πρέπει να προσέξουν αυτοί που έχουν στενή σχέση με την παιδική λογοτεχνία, δηλαδή οι συγγραφείς.

Το έργο της συγγραφής βιβλίων είναι ιδιαίτερα δύσκολο. Και ο λόγος είναι ότι απαιτεί την αρμονική συνύπαρξη στο πρόσωπο του συγγραφέα των ιδιοτήτων του λογοτέχνη και του παιδαγωγού. Ένα λογοτεχνικό κείμενο τότε μόνο μπορεί να συγκι-

³³ Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτοπούλου, *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 98-99

³⁴ Αντώνης Π. Μπενέκος, *Ζαχαρίας Παπαντωνίου: ένας σταθμός στην Παιδική Λογοτεχνία*, Αθήνα 1981 σελ. 171

νήσει το παιδί, όταν ανταποκρίνεται στη γλωσσική του ικανότητα, στα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα της ηλικίας του και στα γενικότερα εκείνα γνωρίσματα που διακρίνουν την παιδική έκφραση και δημιουργία: στην εικονοπλαστική δύναμη, στην εκφραστική λιτότητα, στο πηγαίο χιούμορ, στο βίωμα και στην ανθρωπιά.³⁵

Πρέπει ο συγγραφέας πρώτα από όλα να έχει παιδαγωγικές γνώσεις, να νιώθει φίλος με τα παιδιά και ο λόγος του να είναι οικείος και όχι απόρροια κάποιου παιδαγωγικού "πιστεύω".³⁶ Άλλωστε στόχος ενός παιδικού βιβλίου είναι να τέρψει και όχι να διδάξει. Ο επιτηδευμένος διδακτισμός δεν ωφελεί την παιδική λογοτεχνία. Ο Rilke είχε πεί ότι: «ένα έργο τέχνης είναι γνήσιο όταν ξεπηδά από μια ανάγκη.»³⁷ Η διδαχή που μπορεί να υπάρχει στο κείμενο πρέπει να βγαίνει αβίαστα από αυτό, να μην το μπουκώνει και ούτε να φαίνεται η σκοπιμότητα της γραφής του.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι το έργο ενός συγγραφέας είναι δύσκολο και απαιτητικό. « Βαριά και άχαρη η μοίρα του ανθρώπου που γράφει· γιατί είναι φυσικά αναγκασμένος να χρησιμοποιεί λέξεις, να μετατρέπει δηλαδή την μέσα του ορμή σε ακινησία. Η κάθε λέξη είναι σκληρότατο τσόφλι, που κλείνει μέσα του μεγάλη εκρηχτική δύναμη· για να βρεις τι θέλει να πει πρέπει να την αφήνεις να σκάζει σαν οβίδα μέσα σου και να λευτε-

³⁵ Βλ. Α. Π. Μπενέκος, *ό.π* σελ 109-166

³⁶ Εισηγήσεις στο Β΄ Σεμινάριο του κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, *Η Παιδική Λογοτεχνία και το μικρό παιδί*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988, (Εισήγηση του Ηρακλή Εμ. Καλλέργη με τίτλο:"

Σκέψεις για τη φύση και το ρόλο της Παιδικής Λογοτεχνίας) σελ 19

³⁷ Βλ. Εισηγήσεις στο Β΄ Σεμινάριο του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, *ό.π.* σελ 19

ρώνει έτσι την ψυχή που φυλακίζει.», όπως έχει πει χαρακτηριστικά ο Καζαντζάκης.³⁸

Το μόνο που έχει να κάνει ο συγγραφέας παιδικών βιβλίων είναι να θυμάται την προτροπή που έδωσε ο μεγάλος μουσικός Stanislavsky, όταν τον συμβουλευτήκε ένας μουσικός πώς να παίξει μπροστά στα παιδιά: « Πάίξε όπως παίζεις πάντα. Μόνο καλύτερα.» Έτσι συνειρμικά θα λέγαμε ότι, όταν ένας συγγραφέας γράφει για παιδιά, να γράφει όπως πάντα. Μόνο καλύτερα.³⁹

³⁸ Αναφορά στον Γκρέκο, Αθήνα 1965, σ. 108

³⁹ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας Α' Ανιχνεύσεις*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ 18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Το παραμύθι και η πορεία του μέσα στο χρόνο.

Η άκρη του κουβαριού που λέγεται παραμύθι αναζητείται πολύ βαθιά στην αρχαιότητα. «Δεν είναι δυνατόν να φανταστούμε την μάνα - την πρώτη μάνα - να μην κοιμίζει το παιδί της με μια διήγηση η οποία να καθησυχάζει, να παρηγορεί το παιδί για τους τυχόν φόβους του...» παρατηρεί ο Αντώνης Δελώνης.⁴⁰

Συγκεκριμένα η λέξη παραμύθι προέρχεται από το Ομηρικό ρήμα «παραμυθέομαι», που σημαίνει συμβουλευώ και κατόπιν, στον Ηρόδοτο και Πλάτωνα, παρηγορώ.⁴¹

Το παραμύθι σύμφωνα με τον καθηγητή Μιχάλη Μερακλή είναι το «αρχαιότερο διασωμένο είδος της αφήγησης»⁴², πράγμα που σημαίνει πως κατά την πρωτόγονη εποχή της ανθρωπότητας αυτό υπήρξε η καλύτερη έκφραση της ζωής και των μυστηρίων.

Σε εκείνη την σκοτεινή περίοδο φαίνεται ότι έχουν την καταγωγή τους τα θαυμαστά πλάσματα της φαντασίας που δημιούργησε ο λαός προκειμένου να ερμηνεύσει και να

⁴⁰ Αντώνης Δελώνης, *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία, 1835-1985. Από τις πρώτες ρίζες μέχρι σήμερα*, εκδόσεις Ηράκλειτος, Αθήνα 1988

⁴¹ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας Α' Ανιχνεύσεις*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 65

⁴² Μ. Γ. Μερακλής, *Εντεχνος λαϊκός λόγος*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993, σελ. 122

εξευμενίσει τις αόρατες φυσικές δυνάμεις.⁴³ Ο ανιμισμός του πρωτόγονου έδωσε μορφή και υπόσταση στα φυσικά φαινόμενα πλάθοντας θεούς και ημίθεους, μάγους και μάγισσες, πρίγκιπες και πριγκίπισσες, δράκους και νεράιδες.⁴⁴

Είναι γνωστό ότι τα παραμύθια προορίζονταν αρχικά για να ανακουφίσουν και να ψυχαγωγήσουν τους μεγάλους. Τα διηγούνταν οι παραμυθάδες στα νυχτέρια, στους φούρνους, στους καφενέδες, στα "σπεροκαθίσματα" στους τρύγους, ακόμη και στα καράβια για να διασκεδάσουν οι ναυτικοί στα μακρινά τους ταξίδια.

Τα παραμύθια αυτά λειτουργούσαν παράλληλα και σαν "προειδοποίηση". Γεμάτα τέρατα, δράκους, λύκους και κακά πνεύματα συμβόλιζαν τότε τις ανυπόταχτες δυνάμεις της φύσης, ενώ ταυτόχρονα εξόρκιζαν τον τρόπο που προκαλούσαν αυτές οι δυνάμεις.⁴⁵

Με το πέρασμα των χρόνων το παραμύθι αποτέλεσε αντικείμενο που απευθυνόταν μόνο στα παιδιά και αργότερα γράφτηκαν παραμύθια μόνο για μικρά παιδιά.

Την σημασία που έχει σήμερα το παραμύθι την απόκτησε κατά τους νεότερους χρόνους, όταν υποχώρησε η έννοια της παρηγοριάς.

Οι Botle και Polivka, οι περίφημοι σχολιαστές των παραμυθιών των αδερφών Grimm, σημειώνουν: «Με την λέξη

⁴³ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και Τεχνική του παραμυθιού*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ. 78

⁴⁴ Κ. Γ. Μαντάς, *Το παραμύθι - Η παιδευτική αξία και η διδασκαλία του*, Πάτρα 1972, σελ.27

⁴⁵ Λότη Πέτροβιτς- Ανδρουτσοπούλου, *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 18

παραμύθι εννοούμε μια διήγηση δημιουργημένη με ποιητική φαντασία, παρμένη ιδιαίτερα από τον κόσμο του μαγικού, μια ιστορία του θαύματος, που δεν εξαρτάται από τους όρους της πραγματικής ζωής και την ακούνε με ευχαρίστηση μεγάλοι και μικροί, έστω και εάν δεν την θεωρούν πιστευτή».⁴⁶

Ο Δ. Σ. Λουκάτος λει: «Παραμύθι είναι η λαϊκή διήγηση που μοιάζει με μεγάλο περιπετειακό μύθο ή έχει συντεθεί από περισσότερους πυρήνες (μοτίβα) ανθρωπο-μεταφυσικών μύθων, που είναι γνωστοί σε περισσότερους λαούς».⁴⁷

Και τέλος Ο S. Thomson αναφέρει ότι το παραμύθι είναι μια διήγηση με καθορισμένο μήκος, όπου επεισόδια και μοτίβα διαδέχονται το ένα το άλλο.⁴⁸

Η κίνηση γύρω από το παραμύθι ξεκίνησε από την Ευρώπη κατά τον 17^ο αιώνα. Μέχρι τον 12^ο αιώνα η διάδοση των παραμυθιών ήταν προφορική και αργότερα δημιουργήθηκε γραπτή παράδοση.

Πρώτη φορά κατά τον 16^ο αιώνα τυπώνονται στην Αγγλία οι μύθοι του Αισώπου, τα Ομηρικά Έπη και οι ιστορίες του βασιλιά Αρθούρου. Στην Ιταλία συγγραφείς όπως, ο Straparola και ο Basile, άρχισαν να στρέφονται προς την λαϊκή παράδοση και να αντλούν θέματα από το λαϊκό παραμύθι.⁴⁹

⁴⁶ Μ. Γ. Μερακλής, *Τα παραμύθια μας*, εκδόσεις Κωνσταντινίδη, Θεσ/νίκη 1973

⁴⁷ Δ. Σ. Λουκάτος, «*Τα Ελληνικά λαϊκά παραμύθια*», Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988

⁴⁸ Ρ. Παπανικολάου - Τ. Τσιλιμένη, *Η Παιδική Λογοτεχνία στο Νηπιαγωγείο Θεωρία και πράξη*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992, σελ. 27

⁴⁹ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. σελ 66

Ωστόσο η ουσιαστική κίνηση γύρω από το παραμύθι στην Ευρώπη ξεκινά τον 17^ο αιώνα και κορυφώνεται κατά τον 19^ο σχεδόν σε όλες τις χώρες. Και η κίνηση αυτή είναι συνυφασμένη με νέα κοινωνικά, πολιτικά και πνευματικά ρεύματα που επικράτησαν τότε, όπως η Αναγέννηση, ο Διαφωτισμός και ο Γερμανικός Ρομαντισμός.⁵⁰

Η πρώτη συλλογή παραμυθιών, που συνοδεύονταν και από θαυμάσιες ξυλογραφίες έγινε από τον Γάλλο Charles Perrault (1628-1703), με την ονομασία «Τα παραμύθια της μαμάς μου Χήνας» (Contes de ma mere l'oye). Η συλλογή αυτή εντυπωσίασε τους πνευματικούς κύκλους της Γαλλίας και παρακίνησε πολλούς να γράψουν παραμύθια λογοτεχνικά. Τα παραμύθια που περιείχε η συλλογή μεταφράστηκαν σε όλες τις γλώσσες και στην Ελληνική και είναι πασίγνωστα όπως: «Ο Κοντορεβιθούλης», «Η Κοκκινοσκουφίτσα», «Η Κοιμωμένη του δάσους» κ.α.⁵¹

Εκείνοι που αποτέλεσαν σταθμό στην πορεία των λαϊκών λογοτεχνημάτων ήταν οι Γερμανοί αδερφοί Grimm. Ο Jakob Grimm (1785-1863) και ο Wilhelm Grimm (1786-1869) είναι οι θεμελιωτές της Γερμανικής φιλολογίας. Από το 1812 μέχρι και το 1822 έδωσαν τρεις τόμους με παραμύθια λαϊκής προέλευσης με τον τίτλο «Kinder-und Hausmarchen».

Τα παραμύθια αυτά καταγράφηκαν με βάση τις δικές τους παιδικές αναμνήσεις, τις αναμνήσεις των θυγατέρων του

⁵⁰ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και Τεχνική του παραμυθιού*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ. 81

⁵¹ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *ό.π.* σελ. 67-68

φαρμακοποιού Βίλντ και τις διηγήσεις απλών ανθρώπων. Η καινοτομία των παραμυθιών τους ήταν ότι, εκτός από κάποιες μικρές επεμβάσεις, κράτησαν το περιεχόμενο και το ύφος των αφηγητών. Η συλλογή τους περιλαμβάνει γύρω στους 200 μύθους, όπου συγκαταλέγονται και τα πολύ γνωστά παραμύθια και στην Ελλάδα, «Η Σταχτοπούτα», «Η Κοκκινοσκουφίτσα», «Οι νάνοι - μάγοι», «Η Χιονάτη» και «Ο Χάνσελ και η Γκρέτελ».⁵²

Οι αδερφοί Grimm με την έκδοση της συλλογής των παραμυθιών για παιδιά έδωσαν την ώθηση για να αρχίσει η έρευνα για το παραμύθι. Τα ερωτήματα που έθεσαν ήταν α) τι είναι το παραμύθι β) που και πότε δημιουργήθηκε και γ) πως εξηγούνται τα κοινά παραμύθια σε άλλους λαούς.

Οι θεωρίες που δημιουργήθηκαν σχετικά με την προέλευση του παραμυθιού ήταν πολλές και ποικίλες. Οι αδερφοί Grimm υποστήριξαν ότι το παραμύθι προέρχονταν από την φυλή των Αρίων, και ότι αποτελεί κατάλοιπο των Ινδοευρωπαϊκών μύθων, της Ινδοευρωπαϊκής φυλής. Ο καθηγητής Benfey πίστευε ότι πατρίδα των παραμυθιών ήταν η Ινδία, με εξαίρεση τους Μύθους του Αισώπου, που ξεκίνησαν από την Ελλάδα, και οι Andrew Lang και Erward Tylor υποστήριξαν την πολυγενεσία των μύθων.

Όλες αυτές οι θεωρίες αποτέλεσαν αφορμή για να γίνουν συστηματικές έρευνες σχετικά με την προέλευση του παραμυθιού που κατέληξαν στα εξής πορίσματα: 1) Τα

⁵² Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας Α' Ανιχνεύσεις*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987, σελ. 67

παραμύθια έχουν στοιχεία (motifs), που ανάγονται σε αρχέγονους πολιτισμούς και που μπορούν να γεννηθούν σε όλους τους τόπους και σε όλους τους λαούς. 2) Η διάδοσή τους από λαό σε λαό ήταν πρώτα προφορική και έπειτα γραπτή. 3) Πολλά στοιχεία παραμυθιακά έχουν την πηγή τους στον κόσμο του ονείρου. 4) Το παραμύθι είναι μία συγκροτημένη ενότητα που προϋποθέτει κάποιον δημιουργό και αρχικό τύπο. 5) Το παραμύθι απαιτεί για τα διάφορα στοιχεία και επεισόδια έρευνα ψυχολογική, ενώ για την λογοτεχνική του αξία φιλολογική.⁵³

Το ενδιαφέρον για το παραμύθι στην Ευρώπη και σε όλον τον κόσμο ενισχύθηκε σημαντικά τον περασμένο αιώνα από τον Δανό συγγραφέα Hans Christian Andersen (1805-1875). Ο Άντερσεν χάρη στην συλλογή παιδικών παραμυθιών, που συντάχτηκε την εικοσαετία 1835-1855 εξασφάλισε λαμπρή θέση στην παγκόσμια λογοτεχνία όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο καθηγητής Παιδικής Λογοτεχνίας Β. Δ. Αναγνωστόπουλος.

Στην Ευρώπη έγινε γνωστός με «Τα παραμύθια για παιδιά» (1835-1837). Το έργο του αυτό μεταφράστηκε σε περισσότερες από 90 γλώσσες και ιδιώματα όλου του κόσμου. Από το 1835 έως το 1872 έγραψε πάνω από 150 παραμύθια πολλά από τα οποία προέρχονται είτε από τις παιδικές του αναμνήσεις είτε από το λαογραφικό υλικό της χώρας του ακόμη και από ξένες πηγές. Η πολύτιμη αυτή προσφορά του Άντερσεν αναγνωρίστηκε με την καθιέρωση (το 1951) του Διεθνούς βραβείου H. C. Andersen από την I. B. B. Y. (Διεθνής Οργάνωση βιβλίων για την Νεότητα).

⁵³ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα παιδικής Λογοτεχνίας*, ό. π. σελ. 68

Τα παραμύθια του μεταφράστηκαν στην Ελληνική από τον Δημήτριο Βικέλα το 1873 και τυπώθηκαν στην Λειψία "χάριν των ανεψιών" του. Ανάμεσα τους υπάρχουν και τα πολύ γνωστά σε μας: «Το μολυβένιο στρατιωτάκι», «Το άσχημο παπί», «Το κοριτσάκι με τα σπύρτα» κ.α.⁵⁴

⁵⁴ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας*, ό. π. σελ. 70

Τα είδη των παραμυθιών και τα βασικά χαρακτηριστικά τους.

Με το πέρασμα του χρόνου το παραμύθι, ανάλογα με τις επιδράσεις που δέχτηκε από κάθε εποχή και κοινωνία, πήρε πολλές μορφές. Ωστόσο μπορούμε να μιλάμε για ένα γενικό διαχωρισμό των παραμυθιών σε: λαϊκά και σύγχρονα παραμύθια.

Ανάμεσα στα δύο αυτά είδη των παραμυθιών βρίσκουμε πολλές διαφορές αλλά και ομοιότητες. Οι διαφορές τους βρίσκονται τόσο στην έκφραση, στο ύφος, στα στοιχεία που χαρακτηρίζει το καθένα όσο και στην θεματολογία.

Στα λαϊκά παραμύθια κυριαρχεί η αχαλίνωτη φαντασία, το όνειρο, η υπερβολή και το μαγικό στοιχείο που δίνει λύσεις στα πιο δύσκολα και άλυτα προβλήματα.

Το ιδιαίτερο όμως χαρακτηριστικό γνώρισμα των λαϊκών παραμυθιών είναι ο τρόπος που ξεκινάει η αφήγηση της ιστορίας. Οι περισσότερες λαϊκές αφηγήσεις ξεκινούν με το λογότυπο: «Μια φορά και ένα καιρό...», ή κάποτε με χαριτωμένες φράσεις και έμμετρη εισαγωγή όπως :

«Κόκκινη κλωστή δεμένη
στην ανέμη τυλιγμένη
δώσ' της κλότσο να γυρίσει
παραμύθι να αρχινίσει
και την καλή σας συντροφιά
να την καλησπερίσει.

Παραμύθι μύθαρως
και κουκί ροβίθαρος...»

Μια αρχή ικανή από μόνη της να μας απογειώσει και να μας ταξιδέψει σε κόσμους μακρινούς και πολιτείες μαγικές. Εκεί όπου όλα αλλάζουν μορφή, εμφανίζονται και εξαφανίζονται ξαφνικά μπροστά στα έκπληκτα μάτια των αναγνωστών.

Στο κόσμο αυτό οι ήρωες κινούνται σ' ένα χώρο που δεν υπόκειται στην ανθρώπινη λογική και στους νόμους της, στο πιθανό και κατορθωτό.⁵⁵ Όλα συμβαίνουν μεγεθυντικά ή μικροσκοπικά και όλα ανήκουν σε ακραία μεγέθη και ποιότητες: πολύ καλός-πολύ κακός, πεντάμορφος-πανάσχημος, δειλός-τολμηρός, πολύ μεγάλος-πολύ μικρός.⁵⁶

Αυτός ο νόμος των αντιθέτων δεν δηλώνει κατ' ανάγκη αξιολογική σχέση ανάμεσα στους παραμυθιακούς ήρωες, αλλά εξυπηρετεί την διήγηση κατά τον πιο εντυπωσιακό τρόπο. Οι υπερβολικές αυτές πνευματικές και σωματικές δυνάμεις έχουν απώτερο σκοπό όχι μόνο ψυχαγωγικό αλλά και διδακτικό και παιδαγωγικό. Τα στοιχεία αυτά τονίζονται ιδιαίτερα μέσα στα παραμύθια και δίνουν έτσι την σκληρή εικόνα της πραγματικότητας και των δυνάμεων που την κυβερνούν, την πάλη του Καλού με το Κακό.⁵⁷

Και μιλώντας για πάλη ανάμεσα στο Καλό και το Κακό, μας έρχεται στο μυαλό ένα ακόμη γνώρισμα των λαϊκών

⁵⁵ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα Παιδικής Λογοτεχνίας*, ό.π. σελ. 65-68

⁵⁶ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*, ό.π. σελ 34

⁵⁷ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και τεχνικά του παραμυθιού*, ό.π. σελ. 34 κ.ε.

αφηγήσεων, η ηθική δικαίωση, όπου το κακό τιμωρείται, η φτώχεια θεραπεύεται, η αδικία αποκαλύπτεται, η κουταμάρα βολεύεται, το καλό πάντα κυριαρχεί. Στο τέλος των παραμυθιών "ζουν καλά" αυτοί που πρωύτερα πάλεψαν, αγωνίσθηκαν, κυνηγήθηκαν και υπέφεραν.⁵⁸

Παράλληλα στα λαϊκά παραμύθια είναι έντονος ο παμψυχισμός και οι συχνές μεταμορφώσεις ανθρώπου σε ζώο, πουλί, ερπετό, ψάρι ή μυθικά τέρατα, ακόμα και σε δέντρο.⁵⁹ Άλλωστε: «δεν υπάρχει για το παιδί διαχωριστική γραμμή πολύ σαφής ανάμεσα αυτού που είναι άψυχο και εκείνου που ζει· κι αυτό που ζει διαθέτει μια ζωή πολύ κοντινή στη δική του. Αν δεν καταλαβαίνουμε αυτό που οι βράχοι, τα δέντρα και τα ζώα έχουν να μας πουν, είναι που εμείς δεν είμαστε σε αρμονία μαζί τους. Για το παιδί που ψάχνει να κατανοήσει τον κόσμο, φαίνεται λογικό να ελπίζει μια απάντηση από μέρους των αντικειμένων που του ξυπνούν την περιέργεια. Και καθώς το παιδί είναι εγωκεντρικό, υπολογίζει στο ζώο να του μιλήσει για πράγματα τα οποία γι' αυτό έχουν σημασία, όπως το κάνουν τα ζώα στα παραμύθια».⁶⁰

Και οι μαγικές αυτές περιπλανήσεις φτάνουν στο τέλος τους, όταν ακουστεί η φράση: «Και ζήσαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα...». Ο αναγνώστης εγκαταλείπει την μαγεία του

⁵⁸ Δ. Σ. Λουκάτος, «Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία», Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1978.

⁵⁹ Μ. Γ. Μερακλής, *Τα παραμύθια μας*, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 144

⁶⁰ Bruno Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών*, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση, εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1995

παραμυθιού και πατάει ξανά τα πόδια του στη γή. Προσγειώνεται στην πραγματικότητα, όχι όπως ήταν στην αρχή του παραμυθιού αλλά γεμάτος αισιοδοξία και ελπίδα για το μέλλον.

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει παράλληλα με το λαϊκό παραμύθι αναπτύχθηκε και το έντεχνο. Τα δύο αυτά είδη των παραμυθιών συνοδοιπορούν από την εποχή της Αναγέννησης και κυρίως από τον 16^ο και 17^ο αιώνα, γοητεύοντας όχι μόνο το αγροτικό αλλά και το αστικό κοινό: «εισδύοντας όχι απλώς στις πόλεις αλλά και στα σαλόνια της αριστοκρατίας».⁶¹

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αγώνες παραμυθιού, που διοργάνωναν οι γυναίκες των αριστοκρατών στα σαλόνια τους (parlor game). Οι αγώνες στηρίζονταν σε υποθέσεις παραμυθιών και ο στόχος τους ήταν να συναγωνιστούν οι διαγωνιζόμενοι της πιο γοητευτικής αφήγησης. «Στερημένες από πρόσβαση σε σχολεία και πανεπιστήμια, οι Γαλλίδες αριστοκράτισσες άρχισαν να οργανώνουν συγκεντρώσεις στα σπίτια τους, στις οποίες αυτές προσκάλεσαν άλλες γυναίκες και βαθμιαία άντρες με σκοπό να συζητήσουν τέχνη, λογοτεχνία, και θέματα σημαντικά σ' αυτές όπως έρωτας, γάμος και ελευθερία. Ιδίως οι γυναίκες ήθελαν να διακρίνουν τους εαυτούς τους ως άτομα που ήταν πάνω από την υπόλοιπη κοινωνία και άξιζαν ειδική προσοχή».⁶²

⁶¹ Μ. Γ. Μερακλής, *Λαϊκό και έντεχνο παραμύθι*, Ανθρωποθεωρία, 1 (1991)

⁶² Ευάγγελος Αυδίκος, *Το λαϊκό παραμύθι- Θεωρητικές προσεγγίσεις*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 9

Το σύγχρονο παραμύθι - με τους καταχρηστικούς όρους σύγχρονο, έντεχνο, λόγιο κ.τ.λ. εννοούμε το επώνυμο παραμύθι, γραμμένο από λογοτέχνες - ως είδος της παιδικής λογοτεχνίας διαφοροποιείται από το παραδοσιακό παραμύθι. Τα κύρια χαρακτηριστικά του έντεχνου παραμυθιού παραθέτονται στην συνέχεια:

Αρχικά στα έντεχνα παραμύθια αποφεύγεται ο έντονα μαγικός κόσμος των λαϊκών παραμυθιών, οι αγριότητες και οι θηριωδίες και η ταξική κοινωνία. Η θεματολογία τους κινείται γύρω από τα προβλήματα που απασχολούν τις σύγχρονες κοινωνίες καθώς και τις εξελίξεις της τεχνολογίας και των επιστημών όπως ο θαυμαστός κόσμος του διαστήματος, οι εξωγήινοι, η μόλυνση του περιβάλλοντος κ.α.⁶³

Οι ήρωες των παραδοσιακών παραμυθιών αντικαθίστανται από νέους. Έτσι ο κακός δράκος γίνεται το διαστημικό τέρας, ο μάγος μετατρέπεται σε διαστημικό επιστήμονα, ο νάνος σε ρομπότ και το έξυπνο παλικάρι σε σούπερμαν κ.λ.π.⁶⁴

Το σύγχρονο παραμύθι είναι πιο λειτουργικό, δραστικό και ρεαλιστικό. Το ύφος του είναι απλό και η πλοκή του χωρίς πολλά επεισόδια και επιπλέον η έκταση του σε σύγκριση με το παραδοσιακό είναι πολύ πιο σύντομη.

Το μόνο κοινό στοιχείο στα δύο αυτά είδη παραμυθιών, το έντεχνο και το λαϊκό, είναι ο ηθικός προσανατολισμός ο οποίος

⁶³ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και Τεχνική του Παραμυθιού*, ό.π. σελ 90

⁶⁴ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας*, Οι εκδόσεις των Φύλων, Αθήνα 1996, σελ. 93 κ.ε.

παραμένει ίδιος. Και στα δύο παραμύθια δίνεται ένα ευτυχισμένο τέλος στην ιστορία, με λυτρωτική και καθαρτική επίδραση στην ψυχολογία του παιδιού. Στο τέλος των παραμυθιών επικρατεί η δικαίωση του Καλού και η καταδίκη του Κακού, ο ικανός και έξυπνος πάντα θριαμβεύει. Με αυτόν τον τρόπο τονώνεται η αισιοδοξία του παιδιού και γεννιέται το αίσθημα της ασφάλειας και της πίστης στο δίκαιο, στην ειρήνη και την ανθρωπιά.⁶⁵

Γενικά το παραμύθι λαϊκό ή διασκευασμένο ή έντεχνο, ωφελεί τα σημερινά παιδιά γιατί πλουτίζει την φαντασία τους και τα εισάγει στην πραγματικότητα από έναν μυθικό δρόμο, που ανοίγει τεράστιες προοπτικές μέσα σε ένα έντονα ρασιοναλιστικό κόσμο, όπως εύλογα τονίστηκε στο 15^ο Συνέδριο της Ι.Β.Β.Υ. στην Αθήνα το 1976, με θέμα : «Το παραμύθι στην τεχνολογική μας εποχή».⁶⁶

Αλλά η προσφορά του παραμυθιού είναι γενικότερης σημασίας. Το παραμύθι σύγχρονο ή λαϊκό, ως μορφωτικό αγαθό υπηρετεί πάρα πολλούς σκοπούς.

Αρχικά βοηθάει στην καλλιέργεια της μητρικής γλώσσας, με την επαναδιήγηση, τον διάλογο, και τις απορίες που εκφράζει το παιδί ακούγοντας το.

Παράλληλα προσφέρει χαρά, αισθητική συγκίνηση και ευχαρίστηση για τις περιπέτειες του ήρωα και τους μαγευτικούς

⁶⁵ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τάσεις της παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. σελ. 92 κ.ε.

⁶⁶ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Θέματα παιδικής λογοτεχνίας*, ό.π. σελ. 74-75

τόπους που επισκέπτεται ο πρωταγωνιστής και μαζί με αυτόν και ο αναγνώστης.

Μέσα από τον κόσμο της φαντασίας το παιδί καταφέρνει να γνωρίσει τον εαυτό του και τις δυνάμεις του, έρχεται σε επαφή με την παράδοση και τον λαϊκό μας πολιτισμό και γνωρίζει τα ήθη και τα έθιμα άλλων κοινωνιών.⁶⁷

Ταυτόχρονα εισάγει τα παιδιά στον κόσμο της ηθικής συνείδησης προβάλλοντας την επιδοκιμασία του Καλού και την τιμωρία του κακού. Συμβάλλει στην δημιουργία σταθερών σχέσεων ανάμεσα στα παιδιά και στο γύρω φυσικό περιβάλλον με την πλούσια αναφορά του στον κόσμο των πουλιών, των ζώων του δάσους, των δέντρων κ.τ.λ.⁶⁸

Και τέλος οπλίζει το παιδί με αισιοδοξία και πίστη για την ζωή, το αντίδοτο δηλαδή στην σκληρή πραγματικότητα της σύγχρονης εποχής.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι για τα σημερινά παιδιά το παραμύθι λειτουργεί με σ' ένα κλίμα ψυχαγωγίας ως «λύτρωση», «προειδοποίηση» και «προετοιμασία», για να αντιμετωπίσει τον σκληρό και αντιφατικό κοινωνικό περίγυρο. Γιατί όπως άλλωστε, τονίζει ο καθηγητής Ανδρέας Μιχαηλίδης- Νουάρος, «Τα παιδιά ζουν (όπως και οι μεγάλοι) σε δύο κόσμους. Κι έτσι έχουν μια εξωτερική και μια εσωτερική πραγματικότητα. Η πρώτη έχει σχέση με τον εξωτερικό κόσμο, τα παιχνίδια που παίζουν, τους

⁶⁷ Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτοπούλου, *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*, ό.π., σελ. 22

⁶⁸ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ. 89

φίλους τους, το σχολείο κ.α. Η εσωτερική τους πραγματικότητα συνδέεται με τις ψυχικές τους ανάγκες, τις παράλογες ανησυχίες, τους φόβους, τους εφιάλτες τους. Όλα αυτά τα παράλογα συναισθήματα εξισορροπούνται από την βεβαιότητα, το θάρρος, την αγωνιστικότητα, αισιοδοξία και ελπίδα που ενυπάρχουν στα περισσότερα παραμύθια». ⁶⁹

Γενικότερα θα μπορούσαμε να πούμε ότι η επίδραση των παραμυθιών στην ψυχική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών είναι ιδιαίτερα σημαντική και καθοριστική για την μετέπειτα πορεία τους στην ζωή.

Εξάλλου είναι γνωστή η γνώμη του μεγάλου επιστήμονα Αλβέρτο Αϊνστάιν για τα παραμύθια. Τον ρώτησε κάποτε μια μητέρα τι της συνιστούσε να διαβάζει στο παιδί της. «Παραμύθια!» της απάντησε ο Αϊνστάιν. «Κι αργότερα;» ξαναρώτησε εκείνη. «Παραμύθια», απάντησε ξανά ο Αϊνστάιν. «Κι όταν γίνει πιο μεγάλο;» επέμεινε η μητέρα. «Κι άλλα παραμύθια», ξαναείπε εκείνος. ⁷⁰

Τούτη η γνώμη, λειι χαρακτηριστικά η συγγραφέας Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου, απόκτά ιδιαίτερη βαρύτητα εάν σκεφτούμε ότι προέρχεται από ένα μεγάλο σοφό του αιώνα μας γνωστό για τον ανθρωπισμό του, την έγνοιά του για το μέλλον της ανθρωπότητας και τη βαθιά του αγάπη για τα παιδιά.

⁶⁹ Ανδρέας Μιχαηλίδης- Νουάρος, *Η παιδική ψυχή και το παραμύθι*, Μακεδονικό Ημερολόγιο, Θεσσαλονίκη 1977, σελ. 78

⁷⁰ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τάσεις και εξελίξεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*, Οι εκδόσεις των Φύλων, Αθήνα 1996, σελ. 92 κ.ε.

Συνιστώντας παραμύθια ως αποκλειστική πνευματική τροφή του παιδιού, ίσως το έκανε γιατί πίστευε όχι μονάχα στην ικανότητά τους να αναπτύσσουν την φαντασία, αλλά και στην γενικότερη παιδευτική τους ωφελιμότητα και τη συμβολή τους στο πλάσιμο σωστών ανθρώπων.⁷¹

⁷¹ Λότη Πέτροβιτς-Ανδροντισοπούλου, *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*, ό.π. σελ. 19-20

Οι ήρωες στα παραμύθια και η στάση των νηπίων απέναντί τους.

Οι ήρωες στα παραμύθια, όπως έχει ήδη αναφερθεί και παραπάνω, παρουσιάζονται με έντονο το στοιχείο της υπερβολής ως προς τις σωματικές και πνευματικές τους ικανότητες. Έτσι, ή τους συναντάμε πολύ μικρούς, τόσο μικροσκοπικούς που χάνονται μέσα στην παλάμη μας ή τους συναντάμε τεράστιους, πιο ψηλούς και από τα βουνά, τόσο μεγαλόσωμους που μπορούν ακόμη και να αγγίξουν τον ουρανό.

Ωστόσο οι ήρωες των παραμυθιών, άνθρωποι ή υπεράνθρωποι, ακόμα και ζώα, κινούνται μέσα στην ελληνική αφήγηση μ' ένα βάδισμα οικείο, που δεν τους αφήνει για πολύ ώρα να είναι τρομεροί. Βασιλιάδες, δράκοντες και λιοντάρια γρήγορα γίνονται υποχείριοι του ευνομούμενου ήρωα, που μπορούμε και εμείς να τα πλησιάσουμε. Οι βασιλιάδες είναι καλόβολοι και δημοκρατικοί, οι δράκοντες κουτοί και ευκολόπιστοι, τα λιοντάρια, τα ζώα και οι άνθρωποι του χωριού, παρουσιάζονται με στιγμές καλοσύνης και ευφροσύνης.⁷²

Ο κόσμος γενικά είναι μια μισογνώριμη για το παιδί κοινωνία που δεν του είναι δύσκολο να βρεθεί εκεί. Η καλή Μοίρα συναντάει τους ανθρώπους στο δρόμο και τους βοηθάει, οι φτωχοί και οι ορφανές μπαίνουν στα παλάτια και οι δράκισσες ημερώνονται με τον καλό λόγο. Όλες οι δυσκολίες ξεπερνιούνται

⁷² Δ. Σ. Λουκάτος, *Τα ελληνικά λαϊκά παραμύθια*, Επιθεώρηση της παιδικής λογοτεχνίας, τόμος 3^{ος}, *Το παραμύθι και οι παραμυθάδες-Αφιέρωμα*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988. σελ. 41

εύκολα, με κάποιο πρόσωπο ή ζώο που θα βοηθήσει: παλικάρι, γριά, άλογο, φίδι, μυρμήγκι.⁷³

Τα παιδιά όπως είναι φυσικό ταυτίζονται κατά την διάρκεια της διήγησης ενός παραμυθιού με τον κεντρικό ήρωα ή την ηρωίδα του. Έτσι, το μικρό αγόρι θα ζήσει βήμα προς βήμα τις περιπέτειες του Κοντορεβιθούλη - και το μικρό κορίτσι θα ταυτιστεί με την πεντάμορφη ή την Χιονάτη.⁷⁴

Οι αξίες που αντιπροσωπεύουν οι ήρωες αυτοί είναι διαφορετικές για κάθε φύλο: ο ηρωισμός, η εξυπνάδα και η παλικάριά για το αγόρι, η ομορφιά, η χάρη και ο ρομαντισμός για το μικρό κορίτσι.

Έτσι, από πολύ νωρίς οι πολιτιστικές αξίες που μεταδίδονται με τον απλό αυτό τρόπο στις ψυχές των παιδιών καθορίζουν την κατοπινή συμπεριφορά τους, όπως γίνεται δεκτή μέσα στην κοινωνία στην οποία μεγαλώνουν.⁷⁵

Το παιδί εδώ διαλέγει ιδιότητες των ηρώων αυτών ή συγκινείται από τον χαρακτήρα τους και προσπαθεί να τους μιμηθεί. Πολύ συχνά οι ιδιότητες, που υπάρχουν ήδη κρυμμένες μέσα του, έρχονται με αυτή τη γνωριμία του στο φως. Και είναι δυνατόν αυτοί οι ήρωες, να συνεισφέρουν στον σχηματισμό της Εικόνας του Εγώ του παιδιού, και πολύ περισσότερο του εφήβου.⁷⁶

⁷³ Βλ. Δ. Σ. Λουκάτος, ό.π. σελ. 41

⁷⁴ Ανδρέας Μιχαηλίδης-Νουάρος, *Η παιδική ψυχή και το παραμύθι*, Επιθεώρηση παιδικής λογοτεχνίας, τόμος 3^{ος}, *Το παραμύθι και οι παραμυθάδες-Αφιέρωμα*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988, σελ. 48

⁷⁵ Ανδρέας Μιχαηλίδης- Νουάρος, *Η παιδική ψυχή και το παραμύθι*, Επιθεώρηση της Παιδικής λογοτεχνίας, τόμος 3^{ος}, *Το παραμύθι και οι παραμυθάδες- Αφιέρωμα*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988, σελ. 48 κ.ε.

⁷⁶ Ανδρέας Μιχαηλίδης- Νουάρος, ό.π. σελ. 51

Στο παραμύθι το παιδί ταυτίζεται με τους ήρωες, γιατί βρίσκει μέσα στην διήγηση προβλήματα που θα μπορούσαν να είναι δικά του, χωρίς ούτε να το ξέρει. Η συμβολική μορφή με την οποία παρουσιάζονται οι καταστάσεις, επιτρέπει στον ακροατή ενώ αισθάνεται ότι τον αφορούν, να διατηρεί τις επιθυμητές αποστάσεις από αυτές, ώστε να μην αποβούν αγχογόνες. Άλλωστε τα παραμύθια αρχίζοντας με τις στερεότυπες φράσεις : «Μια φορά κι ένα καιρό...» ή «Κάποτε σε ένα παλιό πύργο, στη μέση ενός πυκνού δάσους...», μας απομακρύνουν από την άμεση και συγκεκριμένη πραγματικότητα σε αόριστο χρόνο και τόπο. Έτσι, διευκολύνεται η κίνηση του παιδιού μέσα στο παράδοξο και το εξωπραγματικό και δεν το αφήνει να υποθέσει ότι όλα αυτά το αφορούν και το απειλούν άμεσα.⁷⁷

Γνωρίζουμε ότι το παιδί πολλές φορές κατά την διάρκεια της μέρας και της νύχτας, φοβάται. Φοβάται το σκοτάδι, τις σκιές πάνω στους τοίχους και τα διάφορα ζώα μικρά ή μεγάλα.

Τρομάζει από τους διάφορους θορύβους είτε είναι βήματα που ακούγονται να πλησιάζουν στο σκοτάδι είτε είναι δυνατοί και εντυπωσιακοί θόρυβοι, όπως οι αστραπές και οι κεραυνοί. Οι φόβοι αυτοί όπως συνδυάζονται και μεγαλώνουν με την φαντασία του, του γίνονται σχεδόν αβάσταχτοι.

Η αδιάκοπη σύγκριση που κάνει το παιδί, όπως γνωρίζει ανθρώπους και τον κόσμο, του δείχνει πόσο μικρό και αδύναμο είναι. Εδώ πρόκειται για ένα αίσθημα κατωτερότητας, που

⁷⁷ Μαρία Καϊλα΄ - Γιώτα Ξανθάκου, *Η Ψυχαναλυτική προσέγγιση του παραμυθιού*, Επιθεώρηση παιδικής λογοτεχνίας, τόμος 3^{ος}, *Το παραμύθι και οι παραμυθάδες-Αφιέρωμα*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988, σελ. 58-59

επιβεβαιώνεται όλη την ώρα από την πραγματικότητα και που δεν είναι γέννημα της φαντασίας. Την ψυχική αυτή ανάγκη του παιδιού πολύ συχνά την θεραπεύει το παραμύθι.⁷⁸

Γι' αυτό τον λόγο το παραμύθι δεν είναι μόνο η φυγή από την πραγματικότητα της ζωής, αλλά η δημιουργία ενός χωριστού κόσμου, όπου βρίσκουν ικανοποίηση πάρα πολλές από τις ψυχικές ανάγκες του παιδιού.⁷⁹

Μέσα από το παραμύθι το παιδί βρίσκει τη λύση για πολλά προσωπικά προβλήματα που το απασχολούν, όπως τις σχέσεις που έχει με τους γονείς του, τους οποίους τους βλέπει σαν γίγαντες και τους τρέμει όταν το κακομεταχειρίζονται, ή του επιβάλλουν με τη δύναμη, την δική τους θέληση. Έτσι, το παιδί δεν ταυτίζεται μόνο ψυχικά με τους ήρωες των παραμυθιών αλλά και «σωματικά», με την έννοια ότι τους συγκρίνει αδιάκοπα, με το δικό του σώμα και τις δικές του διαστάσεις.

Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι ήρωες με τους οποίους ταυτίζονται τα παιδιά είναι μικρόσωμοι και γεννήθηκαν τελευταίοι. Η ταύτιση του νηπίου με ένα τέτοιο ήρωα το ωθεί στην εξής σκέψη : «Αφού ένας ήρωας τόσο μικρός κατάφερε να νικήσει με την εξυπνάδα του, τους δράκους, τους γίγαντες και όλους τους μεγάλους σωματικά εχθρούς του, γιατί όχι εγώ;». Έτσι, λοιπόν αναλύοντας την σκέψη του παιδιού φτάνουμε στην επιθυμία των μικρών παιδιών που είναι να νιώθουν μεγάλοι και

⁷⁸ Βλ. Ανδρέας Μιχαηλίδης-Νουάρος, ό.π. σελ. 49

⁷⁹ Στίλπ. Κυριακίδου, *Ελληνική Λαογραφία, μέρος Α', Μνημεία του λόγου*, Αθήνα 1965. σελ. 267

δυνατοί, μια επιθυμία που έστω και προσωρινά ικανοποιείται μέσα από την περιδιάβαση στον κόσμο του παραμυθιού.⁸⁰

Γενικότερα θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα παραμύθια πετυχαίνουν να εμπλουτίσουν την εσωτερική ζωή του παιδιού. Το βοηθούν με την πλοκή τους να «βάλει λίγο συνοχή στην σύγχυση των συναισθημάτων του»,⁸¹ να καταλάβει πως υπάρχουν λύσεις ακόμη και στις πιο πιεστικές καταστάσεις. Το παιδί γοητευμένο από τον ήρωα, ταυτίζεται μαζί του, διαμέσου όλων των δοκιμασιών του, μοιράζεται με την φαντασία του όλες τις λύπες του και θριαμβεύει μαζί του τη στιγμή που το καλό υπερσχύει και το κακό εξαλείφεται. Καθώς αφήνεται να οδηγηθεί σε ένα φανταστικό ταξίδι, μπορεί να αντισταθμίσει μέσω της ταύτισης με τον ήρωα όλες τις ατέλειες, πραγματικές ή φανταστικές του εαυτού του.⁸²

Τα παραμύθια προξενούν πάντα ένα αίσθημα ανακούφισης, δίνουν την ελπίδα για το μέλλον και περιέχουν την υπόσχεση ενός ευτυχισμένου τέλους, δείχνοντας στα παιδιά πως μπορούν να είναι πιο δυνατά από τους γίγαντες, δηλαδή πως μπορούν να μεγαλώσουν και να είναι τα ίδια όπως ο ήρωας, με τις ίδιες δυνάμεις.⁸³

Τα παραμύθια λοιπόν, παίζουν ένα ρόλο κάθαρσης. Συνεισφέρουν κατά ένα τρόπο σημαντικό και θετικό στην

⁸⁰ Βλ. Ανδρέας Μιχαηλίδης-Νουάρος, ό.π. 49-50

⁸¹ Bruno Bettelheim, *Psychanalyse des contes de fées*, Paris, PuF, 1963, p. 26

⁸² Μαρία Καϊλα- Γιώτα Ξανθάκου, ό.π., σελ. 59

⁸³ Κατερίνα Μιχαλοπούλου, Η επίδραση των παραμυθιών στο παιδί προσχολικής ηλικίας, περ. Διαδρομές τεύχος 46, Καλοκαίρι 1997, σελ. 105

ψυχολογική εξέλιξη του παιδιού γιατί το κάνουν να πιστεύει πως θα γνωρίσει ένα θαυμάσιο μέλλον·«μόνο αυτή η πεποίθηση μπορεί να του δώσει τη δύναμη να μεγαλώσει με ασφάλεια και σεβόμενο τον εαυτό του».⁸⁴

⁸⁴ Bruno Bettelheim, *Psychanalyse des contes de fees*, *ibid*, p. 236

Η δύναμη της εικόνας στο παραμύθι.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της σημερινής κοινωνίας είναι η επικράτηση της εικόνας ως κύριο μέσο ψυχαγωγίας και επικοινωνίας, είτε από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, είτε από τα περιοδικά, απ' τα κόμικς, τον κινηματογράφο, ακόμη και από τα «βίντεο-παιχνίδια» και τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Αντιλαμβανόμαστε από την θέση που κατέχει η εικόνα, τον σημαντικό ρόλο που παίζει στην εποχή μας. Άλλωστε όπως έχει πει και ο Αριστοτέλης : «η ψυχή ποτέ δεν σκέφτεται χωρίς καμία εικόνα».⁸⁵

Η σημασία της εικόνας και ειδικότερα της εικονογράφησης ενός παιδικού βιβλίου είναι φανερή εάν σκεφτούμε την ιδιαίτερη βαρύτητα που δίνουν τα παιδιά σ' αυτήν, όταν καλούνται να επιλέξουν ένα βιβλίο. Αυτό που κοιτάζουν πρώτα απ' όλα είναι η εξωτερική εμφάνιση του βιβλίου, τα χρώματα και οι παραστάσεις με τις οποίες είναι ντυμένο. Εάν κάτι δεν τους προκαλεί το ενδιαφέρον και δεν τους εξάπτει την φαντασία δεν μπαίνουν ούτε στον κόπο να το ξεφυλλίσουν.

Κατά γενική ομολογία η εικονογράφηση στο παραμύθι έχει ευεργετικό χαρακτήρα⁸⁶, και σύμφωνα με την Βάσω Ψαράκη «αποτελεί μια μήση στην ίδια την ζωή».⁸⁷

⁸⁵ Γεώργιος Δ. Κιτσάρας, *Το εικονογραφημένο βιβλίο στην νηπιακή και πρωτοσχολική ηλικία*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1993, σελ. 13

⁸⁶ Γεώργιος Δ. Κιτσάρας, *Ο ρόλος του εικονογραφημένου βιβλίου στις δραστηριότητες του Νηπιαγωγείου*, περ. Διαδρομές, τεύχος 39, σελ. 172

⁸⁷ Βάσω Ψαράκη, *Σκέψεις για την εικονογράφηση στο παιδικό βιβλίο*, περ. Διαδρομές, τεύχος 53, Άνοιξη 1999, σελ. 17

Αρχικά το εικονογραφημένο βιβλίο ασκεί σημαντική επίδραση στο παιδί, επειδή πλουτίζει τα βιώματά του, αλλά και καλλιεργεί τις αισθήσεις του. Τα εικονογραφημένα βιβλία αποτελούν ουσιώδες συμπλήρωμα των άμεσων εμπειριών του περιβάλλοντος, γιατί πληροφορούν τα παιδιά για το τι υπάρχει στον κόσμο, για τα αξιοπερίεργά του, για τις σχέσεις ανάμεσα σε πρόσωπα και πράγματα του περιβάλλοντός του παιδιού και για τα μυστικά που κρύβει.⁸⁸

Παράλληλα η εικόνα αφυπνίζει το ενδιαφέρον των παιδιών, συμβάλλει στην γλωσσική και αισθητηριακή του ανάπτυξη και διευρύνει την πνευματική του ευρηματικότητα, καθώς το ίδιο το παιδί παίρνει από αυτές πληροφορίες σχετικά με άγνωστα πράγματα, συναισθήματα και προβλήματα και ιδέες για την αντιμετώπισή τους.

Συγκεκριμένα ο Maier υποστηρίζει ότι το παιδί ταυτίζει πολλά γεγονότα, που συναντά στο εικονογραφημένο βιβλίο, με τις επιθυμίες του, τις ανάγκες, τις φροντίδες και τα προβλήματά του, με τα οποία συγκρούεται στην ζωή. Η έντονη βίωση του περιεχομένου ενός εικονογραφημένου βιβλίου, το οποίο περιεχόμενο σχετίζεται συνήθως με τον άμεσο κόσμο των εμπειριών του παιδιού, το οδηγεί στο να συγχαίρει, να συμβιώνει, να συμμετέχει στην λήψη αποφάσεων και στην λύση τριβών και τέλος εξηγεί μερικά προβλήματα και αισθάνεται σιγουριά για την ατομική κατάσταση της ζωής του.⁸⁹

⁸⁸ Γεώργιος Δ. Κιτσάρας, *Το εικονογραφημένο βιβλίο στη νηπιακή και πρωτοσχολική ηλικία*, ό.π. σελ. 47

⁸⁹ Γεώργιος Δ. Κιτσάρας, ό.π. σελ. 55

Βλέποντας εικονογραφημένα παραμύθια το παιδί εμπλουτίζει την φαντασία του, ευαισθητοποιείται απέναντι στην Τέχνη και τροφοδοτεί την έκφρασή του. Η εικόνα καλλιεργεί την αισθητική αγωγή και παράλληλα προσφέρει γνώσεις.⁹⁰ «Το παιδί παίρνει την εικόνα ένα κομματάκι κόσμου στα χέρια του, μπορεί να της φέρεται σύμφωνα με την δική του κρίση, να την αλλάζει με την φαντασία του και να χρονοτριβεί λιγότερο ή περισσότερο με αυτήν».⁹¹

Πέρα όμως από την παιδευτική της αξία, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως οι εικόνες αποτελούν πηγή χαράς και διασκέδασης για τα παιδιά.⁹² Γι' αυτό το λόγο κι ένας εικονογράφος είναι δάσκαλος ονείρων, ένας μάγος του μυαλού, που αναζητεί την ομορφιά.⁹³ Οι εικόνες πρέπει να ανταποκρίνονται στα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα της παιδικής ηλικίας και να είναι απλές και ζωντανές.

Προκειμένου να επιφέρει η εικονογράφιση καρπούς θα πρέπει να τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις:⁹⁴

- Η εικόνα δεν πρέπει να υποκαθιστά την φαντασία του παιδιού, αλλά να την διεγείρει εποικοδομητικά.
- Δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να υποκαθιστά τον λόγο, αλλά αντιθέτως οφείλει δημιουργικά να απεικονίζει το καθετί αλλά και να προκαλεί τον λόγο. Η

⁹⁰ Ρ. Παπανικολάου-Τ. Τσιλιμένη, ό.π. σελ. 31

⁹¹ Γεώργιος Δ. Κιτσάρας, ό.π. σελ 56

⁹² Γεώργιος Δ. Κιτσάρας, ό.π. σελ. 65

⁹³ Rychlicki, *Εικονογραφώντας παιδικά βιβλία - Σκοποί και μέθοδοι*, περ. Διαδρομές, τ. 21 Άνοιξη 1991, σελ. 50

⁹⁴ Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, *Το παραμύθι και η εκπαίδευση*, Φλώρινα 1994, σελ. 165

εικόνα πρέπει να «αναδημιουργεί και όχι να αντιγράφει τα πράγματα» τονίζει ο Α. Λαμπρινίδης.⁹⁵

- Και τέλος δεν πρέπει να εξαντλεί το γνωστικό και αισθητικό του κόσμο, αλλά να λειτουργεί ως αφόρμηση για θετική επεξεργασία των νέων ψυχικών δομών.

Επειδή λοιπόν, η εικόνα ασκεί καθοριστική επίδραση στην αισθητική και γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού, ο εικονογράφος θα πρέπει πρώτα από όλα, για να δημιουργήσει κάτι που να ανταποκρίνεται πλήρως στην παιδική σκέψη, πέρα από καλλιτεχνικές ικανότητες, να έχει και την ευαισθησία να μπει μέσα στο πνεύμα του βιβλίου, να ξαναγίνει και ο ίδιος παιδί γυρνώντας πίσω και καταγράφοντας κάτι από τα παιδικά του οράματα.⁹⁶

Πρέπει να μην ξεχνά την συμβουλή του ποιητή : «Περπάτα μαλακά γιατί πατάς πάνω στα όνειρά μου» (Yeats, 1956).⁹⁷

⁹⁵ Α. Λαμπρινίδης, *"Το παιδικό λογοτέχνημα"*, Εισήγηση στο Γ' Σεμινάριο του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου», Αίγιο 1987

⁹⁶ Άννα Μενδρινού, *"Η σημασία της εικονογράφησης και ο ρόλος του εικονογράφου στο παιδικό βιβλίο"*, Εισήγηση στο Β' Σεμινάριο του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου», Καρδίτσα 1986, σελ. 147

⁹⁷ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Λαϊκή παράδοση και σχολείο*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999, σελ. 37

Το παραμύθι στην εκπαίδευση.

Είναι γνωστό ότι «το παραμύθι δεν είναι μόνο ψυχαγωγία και φυγή στον κόσμο της φαντασίας, είναι το ιδανικό μέσο για να μνηθούν οι νέοι στην γνώση».⁹⁸

Το παραμύθι σήμερα αποτελεί μέρος του αναλυτικού προγράμματος διδασκαλίας τόσο στα δημοτικά σχολεία όσο και στα νηπιαγωγεία. Για να κατακτήσει όμως την θέση που κατέχει σήμερα δέχτηκε επικρίσεις και αμέτρητα πυρά από πολλούς ανθρώπους σχετικά με την ωφελιμότητά του και την συμβολή του στην εκπαίδευση του παιδιού.

Αρκετοί ήταν εκείνοι που καταδίκασαν το παραμύθι υποστηρίζοντας ότι είναι ακατάλληλο για την μόρφωση των παιδιών αφού δεν έχει ηθικό και μορφωτικό χαρακτήρα και γι' αυτό πρέπει να αποκλειστεί από το σχολείο.⁹⁹

Ένα από τα κύρια επιχειρήματα τους ήταν ότι το περιεχόμενο του παραμυθιού είναι ψευδές και φανταστικό και εντελώς άσχετο με την ζωή, γιατί δεν προετοιμάζει τα παιδιά για να αντιμετωπίσουν την σκληρή πραγματικότητα της ζωής, αλλά τα εισάγει στον κόσμο της φαντασίας και της ουτοπίας.¹⁰⁰ Ωστόσο το παιδί, όπως σημειώνει η Ειρήνη Γενειατάκη, «όντας σε μικρή ηλικία συγχέει το πραγματικό με το φανταστικό, όμως τα φανταστικά παραμύθια του προσφέρουν την

⁹⁸ Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια - Λεξικό, τόμος 7^{ος}, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, σελ. 3736

⁹⁹ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*, ό.π. σελ. 198

¹⁰⁰ Κων/νος Γ. Μαντάς, *Το παραμύθι-Η παιδευτική αξία του*, ό.π., σελ. 37-38

δυνατότητα να κάνει αυτόν τον διαχωρισμό, καθώς οδηγείται στο συμπέρασμα ότι μόνο στα παραμύθια συμβαίνει αυτό».¹⁰¹

Παράλληλα, όπως αναφέρει ο Αντώνης Δελώνης: «οι πολέμιοι του υποστήριζαν ότι το παραμύθι εμπεριέχει βιαιότητες που ξεπερνούν την καθημερινή πραγματικότητα, και δεν αποτελούν πρότυπα για δημιουργία σωστού ανθρώπινου χαρακτήρα».¹⁰² Θεωρούσαν λοιπόν, το παραμύθι επικίνδυνο για την ψυχική υγεία των παιδιών, γιατί πίστευαν πως με το περιεχόμενό του, που μερικές φορές είναι τρομακτικό με την παρουσία δράκων, άγριων ζώων και μαγισσών, προκαλεί φοβίες και άγχη στα παιδιά αντι να τα ψυχαγωγεί και να τα μορφώνει.

Από την άλλη πλευρά οι υπέρμαχοι των παραμυθιών πιστεύουν ότι κύριος στόχος του είναι να τέρπει και να ψυχαγωγεί την παιδική ψυχή και αυτό επιτυγχάνεται με την περιπλάνηση του παιδιού στον κόσμο της φαντασίας και του ονείρου, μακριά από την πραγματικότητα. Το παιδί ακολουθώντας τον ήρωα από τις δοκιμασίες ως την δικαίωση - ταυτιζόμενο με τον ίδιο - αποκτά θάρρος, αισιοδοξία, αυτοπεποίθηση και ελπίδα για το μέλλον.¹⁰³ «Οι ήρωες των παραμυθιών γνέφουν στα παιδιά προσκαλώντας τα να ενώσουν τις δυνάμεις τους μαζί τους. Και τα παιδιά θα αποδείξουν ότι είναι ήρωες, παρατηρώντας και αξιολογώντας τις καταστάσεις

¹⁰¹ Ειρήνη Γενειατάκη, *Η Λογοτεχνία στο Νηπιαγωγείο*, περ. Διαδρομές, τ. 27, Φθινόπωρο 1992, σελ. 194

¹⁰² Αντώνης Δελώνης, *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία*, εκδόσεις Ηράκλειτος, Αθήνα 1986, σελ. 107

¹⁰³ Αντώνης Δελώνης, *ό.π.*, σελ. 108

που ζουν οι χαρακτήρες καθώς και διατυπώνοντας σχέδια, για να τις αντιμετωπίσουν».¹⁰⁴

Παρά τις τόσες αντιφατικές γνώμες που έχουν ακουστεί για το παραμύθι, η διδακτική του αξία και η συμβολή του στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού είναι αυτονόητη. Ο θησαυρός που κρύβεται μέσα του κάθε βιβλίο είναι ανυπολόγιστης αξίας και μπορεί να αποτελέσει για το παιδί πηγή γνώσης, χαράς, αισιοδοξίας και απόλαυσης. Γι' αυτό και η παρουσία του στον χώρο του σχολείου κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική και θα πρέπει να έχει την αμέριστη εμπιστοσύνη και υποστήριξη των παιδαγωγών.

Άλλωστε το παραμύθι, σύμφωνα με τον Lewis Carroll είναι «δώρο αγάπης» προορισμένο για τα παιδιά και κανείς δεν έχει το δικαίωμα να τους το στερήσει. «Ας έχουμε πίστη λοιπόν, στα παιδιά μας και ας τα αφήσουμε να αναζητήσουν την ελευθερία και την σοφία που κρύβεται μέσα στα βιβλία».¹⁰⁵

¹⁰⁴ Ron Jobe & Paula Hart, *Η λογοτεχνία στα σχολεία σήμερα*, περ. Διαδρομές, τ. 29, Άνοιξη 1993, σελ. 65

¹⁰⁵ Zena Sutherland, *Ο ρεαλισμός στην παιδική λογοτεχνία*, 16^ο Συνέδριο της I.B.B.Y., Wurzburg της Γερμανίας 1978, από το βιβλίο της Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου: «Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία»,ό.π. σελ. 104-105

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η διακειμενικότητα στα σύγχρονα παιδικά λογοτεχνήματα

Στην σύγχρονη εποχή όπου τα πάντα αντικαθίστανται από την μηχανή, η παιδική λογοτεχνία καταφέρει να κρατάει ακόμη στα χέρια της ένα σημαντικό κομμάτι της ζωής μας, την παιδικότητά μας.

Από το λαϊκό παραμύθι μπορούμε να πούμε ότι περάσαμε ολοκληρωτικά στο έντεχνο, από την συρρίκνωση του λαϊκού στην ακμή του έντεχνου παραμυθιού, από την απομυθοποίηση σε μια νέα μυθοποίηση του κόσμου, κυρίως της τεχνολογίας και της μηχανής, όπως εύλογα παρατηρεί ο καθηγητής Β. Δ. Αναγνωστόπουλος.¹⁰⁶

Σε όλους τους εκδοτικούς οίκους υπάρχει μια πληθώρα βιβλίων με σύγχρονα παραμύθια όλων των κατηγοριών: λαϊκά ελληνικά και ξένα, λαϊκότροπα, διασκευασμένα, μεταφρασμένα, παραμυθιακές ιστορίες για νήπια και για μεγαλύτερα παιδιά και πολλά άλλα που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των σύγχρονων παιδιών. Πολλοί συγγραφείς διασκευάζουν λαϊκά παραμύθια

¹⁰⁶ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ. 94.

αλλά και πάνω σε αυτά φτιάχνουν καινούργιες φανταστικές ιστορίες.¹⁰⁷

Αναμφισβήτητα λοιπόν βρισκόμαστε σε μια περίοδο όπου τα νεότερικά κείμενα πληθαίνουν ολοένα και περισσότερο και διαφοροποιούνται σε μεγάλο βαθμό από τα λαϊκά παραδοσιακά κείμενα των παιδικών μας χρόνων, ως προς την τεχνοτροπία, το ύφος, την δομή, τα επεισόδια αλλά και την θεματολογία χωρίς όμως να διακόπτουν τους δεσμούς τους με την λαϊκή μας παράδοση.

Έτσι συχνά εντοπίζουμε νεότερικά βιβλία με λαϊκούς αφηγηματικούς τρόπους αλλά και μετεγγραφή κλασικών κειμένων για παιδιά, ή ακόμη παραγωγή νέων κειμένων μέσα από τη σκόπιμη και προβαλλόμενη διακειμενική σχέση των ίδιων με κάποια άλλα προγενέστερα ή σύγχρονα.¹⁰⁸

Ένα λοιπόν από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τα σύγχρονα παιδικά λογοτεχνήματα είναι αυτό της διακειμενικότητας, στο οποίο θα εστιάσουμε και την προσοχή μας στο παρόν κεφάλαιο.

¹⁰⁷ Βλ. Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, ό.π. σελ. 91

¹⁰⁸ Σούλα Οικονομίδου, *Χίλιες και μία ανατροπές- Η νεοτερικότητα στην λογοτεχνία για μικρότερες ηλικίες*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 42

Ορισμός και είδη της διακειμενικότητας.

Με τον όρο διακειμενικότητα εννοούμε την «συγχρονική και διαχρονική σχέση συνύπαρξης και διαρκούς επικοινωνίας ανάμεσα στα κείμενα, που διέπει την δημιουργία τους αλλά και την ανάγνωσή τους».¹⁰⁹ Ο ορισμός αυτός γίνεται πληρέστερος και ακριβέστερος εάν συμπληρωθεί με την παρατήρηση της Αλεξάνδρας Ζερβού, ότι «η διακειμενικότητα δεν έχει να κάνει μόνο με τα κείμενα, αλλά και με μία σειρά άλλων παραστάσεων και εμπειριών, και ότι επηρεάζεται από εξωλογοτεχνικές και εξωκειμενικές συνιστώσες».¹¹⁰

Ως εξωκειμενικές και εξωλογοτεχνικές συνιστώσες ορίζονται οι κοινωνικό-πολιτισμικοί παράγοντες που καθορίζουν σε κάθε ιστορική στιγμή την παραγωγή νοημάτων. Έτσι, το μήνυμα που θέλει να δώσει ο συγγραφέας μέσα από ένα βιβλίο συνδέεται άμεσα και με το ιδεολογικό και πολιτικό κλίμα που επικρατεί στην κοινωνία την εποχή εκείνη που γράφεται το συγκεκριμένο βιβλίο.

Άλλωστε ένα κείμενο δεν μπορεί να υπάρξει ως ένα κλειστό ή αυτόνομο σύνολο και κατά συνέπεια δεν λειτουργεί ως ένα κλειστό σύστημα. Αυτό συμβαίνει για δύο λόγους. Πρώτον γιατί ο συγγραφέας είναι αναγνώστης κειμένων πριν γίνει και ο ίδιος δημιουργός κειμένων, και γι' αυτό το λογοτεχνικό έργο

¹⁰⁹ Αλεξάνδρα Ζερβού, *Στη Χώρα των θαυμάτων: το Βιβλίο ως σημείο Συνάντησης Παιδιών-Ενηλίκων*, εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 1996, σελ.166

διαπερνάται από την προηγούμενη αναγνωστική εμπειρία του δημιουργού του, η οποία εκδηλώνεται με αναφορές, αποσπάσματα και κάθε είδους επιρροές.¹¹¹

Και ο δεύτερος λόγος είναι ότι το νόημα που παράγεται κατά την διαδικασία της ανάγνωσης αποτελεί προϊόν μιας αλληλό-γονιμοποίησης του υλικού που περιέχεται σε ένα κείμενο και της αναγνωστικής εμπειρίας από άλλα κείμενα, την οποία ο αναγνώστης προσκομίζει κατά την διάρκεια της ανάγνωσης. Έτσι, υπάρχει η περίπτωση ο αναγνώστης να μην έχει υπόψη του το κείμενο στο οποίο γίνεται η αναφορά στο βιβλίο που διαβάζει ή αντίστροφα η γνώση κάποιας ερμηνείας ή πρακτικής στον συγγραφέα, την οποία προσκομίζει ο αναγνώστης να οδηγήσει σε μια νέα ερμηνεία του κειμένου.

Το στοιχείο της διακειμενικότητας είναι ιδιαίτερα συχνό στα σύγχρονα παιδικά λογοτεχνήματα και μπορούμε να το συναντήσουμε στα διάφορα κείμενα με πολλές μορφές και πολλούς τρόπους.

Η Αλεξάνδρα Ζερβού διακρίνει τέσσερις βασικές μορφές της διακειμενικότητας: α) την εγγραφή ενός κειμένου μέσα σε ένα άλλο, υπό μορφή αποσπασμάτων ή αναφορών· β) την διασκευή ενός κειμένου όπως στις περιπτώσεις των επών του Ομήρου, της Βίβλου ή μεγάλων κλασσικών μυθιστορημάτων του 19^{ου} αιώνα· γ) την μετεγγραφή του κειμένου, το οποίο μπορεί να υπονομευθεί, να αντικρουστεί ή να αντιστραφεί εντελώς και

¹¹⁰ Βλ. Σούλα Οικονομίδου, *Χίλιες και μία Ανατροπές*, ό.π., σελ 70

¹¹¹ Michael Worton & Judith Still, *Intertextuality: Theories and Practices*, Manchester University Press, 1990

τέλος δ) την πλήρη μετουσίωση ενός κειμένου, το οποίο μπορεί να γίνει κινηματογραφική ταινία, πολιτική αφίσα, γελοιογραφία ή διαφήμιση (Ζερβού, 1996).¹¹²

Από την άλλη πλευρά ο John Stephens προτείνει μια άλλη μορφή κωδικοποίησης από την σκοπιά των κειμένων με τα οποία ένα συγκεκριμένο κείμενο μπορεί να αναπτύξει μιας μορφής διακειμενική σχέση:¹¹³

α) Με συγκεκριμένα προηγούμενα κείμενα στα οποία το δευτερογενές είτε αναφέρεται άμεσα, εγγράφοντας αποσπάσματά τους, είτε έμμεσα με απλές αναφορές σε αυτά. Μερικές επαναδιηγήσεις παραμυθιών, ιστοριών από τη Βίβλο ή μύθων μπορεί να αναφέρονται σε τέτοιου είδους προηγούμενα κείμενα.

β) Με μια γνωστή ιστορία, η οποία υπάρχει σε διάφορες παραλλαγές καμία από τις οποίες δεν είναι ιδιαίτερα συγκεκριμένη: σύγχρονα παραμύθια όπως «Η πριγκίπισσα και το Βατραχάκι» του Ευγένιου Τριβιζά. Είναι προφανώς διακειμενικά χωρίς να αναφέρονται σε συγκεκριμένη παραλλαγή.

γ) Με ένα αρχέτυπο όπως : η αναζήτηση, ο ερημίτης, ο επίγειος παράδεισος, ο περιπλανώμενος ήρωας ο οποίος σώζει την χώρα από μία κατάρρα ή από ένα τέρας, το χαμένο παιδί ή ο καταφρονεμένος δεύτερος αδερφός που γίνεται σπουδαίος.

¹¹² Βλ. Αλεξάνδρα Ζερβού, ό.π. σελ 171-172

¹¹³ Βλ. Σούλα Οικονομίδου, ό.π., σελ. 73-75

δ) Με λογοτεχνικά είδη και λογοτεχνικές συμβάσεις: αστυνομικές ιστορίες, ιστορίες με φαντάσματα, μύθους ή παραμύθια.

Τα είδη αυτά χαρακτηρίζονται όσον αναφορά το περιεχόμενό τους, την δομή τους, τους χαρακτήρες τους ή τις συμπεριφορές που αναπαριστούν. Ειδικότερα θα λέγαμε ότι σύγχρονα κείμενα παιδικής λογοτεχνίας μπορεί να είναι διακειμενικά στον βαθμό που χρησιμοποιούν γνωστές λογοτεχνικές συμβάσεις των παραμυθιών όπως: η κατάργηση της απόστασης μεταξύ πραγματικού και φανταστικού κόσμου, τις μεταμορφώσεις, τους επίπεδους χαρακτήρες ή τη σχηματικότητα και την λιτότητα στις περιγραφές τους.

ε) Με κοινωνικά ή ιστορικά κείμενα ή περιστάσεις: αποσπάσματα από σχετικά έγγραφα, ανακοινώσεις εφημερίδων, αναφορές σε χρονολογίες, τοπωνύμια ή υπαρκτά πρόσωπα.

ζ) Με άλλες μορφές τέχνης: ζωγραφική, τα λαϊκά τραγούδια, τον κινηματογράφο, την τηλεόραση και την διαφήμιση. (κείμενα και εικόνα)

η) Και τέλος με μεταγενέστερα κείμενα:

Οι σύγχρονοι θεωρητικοί που ασχολούνται με την διακειμενικότητα ισχυρίζονται ότι η λειτουργία της είναι αχρονική, για δύο λόγους:

Πρώτον γιατί τα παιδιά μπορεί να έρθουν σε επαφή με κείμενα με τυχαία χρονολογική σειρά: μπορεί δηλαδή να διαβάσουν πρώτα «Τα τρία μικρά λυκάκια» και ύστερα «Τα τρία γουρουνάκια» και δεύτερον πρέπει να έχουν έρθει σε επαφή με

πολλά κείμενα πριν αναπτύξουν μια επαρκώς εκλεπτυσμένη αίσθηση του χρόνου, ώστε να μπορέσουν να τα οργανώσουν σε λογική σειρά.

Η επιρροή που ασκεί η διακειμενικότητα στα παιδιά αναγνώστες.

Η διακειμενικότητα ως αφηγηματική στρατηγική χρησιμοποιείται πολύ συχνά στον χώρο της παιδικής λογοτεχνίας για δύο λόγους. Αρχικά γιατί η παιδική λογοτεχνία αποτελεί πρόσφορο έδαφος, καθώς περιέχει πολλά και ποικίλα αφηγησιακά κείμενα και ειδικότερα παιδικά παραμύθια. Και ως αφηγησιακά κείμενα τα παραμύθια αυτά προσφέρονται για άπειρους συσχετισμούς και προσαρμογές.

Και δεύτερον γιατί η εμφάνιση της διακειμενικότητας στα περισσότερα νεότερα κείμενα βοηθάει στο να συσχετίζεται ένα κείμενο με τα υπόλοιπα (προϋπάρχοντα), αποκτώντας με αυτό τον τρόπο νόημα και συγχρόνως μπορεί να παίξει ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια παραγωγής συγκεκριμένων νοημάτων σε βάρος άλλων.

Ο συγγραφέας μέσα από τον τρόπο που παρουσιάζει καταστάσεις ή γεγονότα πραγματικά και φανταστικά στοχεύει στο να κοινωνικοποιήσει τους αναγνώστες του μέσω της υποβολής συγκεκριμένων νοημάτων, ιδεών και αντιλήψεων.

Παράλληλα βρίσκει την ευκαιρία να προβάλλει μηνύματα σχετικά με οικολογική αντίληψη για την φύση, για την αμφισβήτηση της αγριότητάς της, καθώς και να αποτελέσει, με τη στάση που θα κρατήσει ο ίδιος μέσα στην αφήγηση,

εφαλτήριο για ιδεολογικές ανατροπές που αφορούν τις εμφύλιες ταυτότητες και για τους ρόλους που αποδίδονται σε αυτές, όπως η θέση της γυναίκας στην κοινωνία και πως αυτή προβάλλεται μέσα στον λογοτεχνικό κόσμο κ.α.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι η διακειμενικότητα αναμφισβήτητα πολιορκεί τα σύγχρονα νεοτερικά κείμενα. Με όποιον τρόπο κι αν απαντάται σε αυτά μπορεί να προσφέρει τέρψη και αισθητική συγκίνηση στα παιδιά, καθώς μέσα στα νεοτερικά βιβλία έχουν την δυνατότητα να αναπτύσσουν την φαντασία τους, να συναντούν οικεία για αυτά πρόσωπα και να παίζουν μαζί τους στον παιχνίδι που με περισσή τέχνη σκηνοθετεί ο συγγραφέας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Στην εποχή μας, όπως έχουμε ήδη αναφέρει υπάρχει μια πληθώρα από σύγχρονα παραμύθια στα οποία είναι διάχυτο το στοιχείο της διακειμενικότητας.

Ορισμένα από αυτά αποτελούν μετεγγραφή ενός αφηγηριακού κειμένου είτε με την χρησιμοποίηση του ίδιου χαρακτήρα-ήρωα, τοποθετώντας τον όμως, στο σήμερα και στις ανάγκες του σύγχρονου παιδιού, είτε και με την δημιουργία μιας καινούργιας ιστορίας που όμως να ανατρέπει τα λαϊκά αφηγηματικά στοιχεία των παραδοσιακών μας κειμένων, αλλάζοντας κατά αυτόν τον τρόπο και το νόημα που θέλει να προβάλλει στους αναγνώστες του ο συγγραφέας. Ενώ άλλα παρουσιάζονται ως αντίσταση και αμφισβήτηση στα ήδη υπάρχοντα αφηγηριακά κείμενα, ανατρέποντας την αρχή ή το τέλος της ιστορίας, τα πρόσωπα, τους ρόλους ακόμη και τους χαρακτήρες των ηρώων.

Στα πλαίσια της εργασίας αυτής επιχείρησα μια βιβλιογραφική έρευνα σε βιβλιοθήκες και βιβλιοπωλεία με απώτερο σκοπό την ανεύρεση σύγχρονων παιδικών εικονογραφημένων παραμυθιών, με έκδηλο το στοιχείο της

διακειμενικότητας και συγκεκριμένα της επανεμφάνισης γνωστών παραμυθιακών ηρώων.

Παρακάτω παραθέτω τον κατάλογο με τα βιβλία που εντόπισα κατά την βιβλιογραφική έρευνά και στην συνέχεια, έχοντας περιοριστεί σε αυτά που υπάρχει επανεμφάνιση γνωστών παραμυθιακών ηρώων, επιχείρησα να καταγράψω τον τρόπο παρουσίασης των ηρώων μέσα στο βιβλίο, δηλαδή κατά πόσο παρουσιάζονται με ίδια ή με διαφορετικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα από αυτά που τους έχουμε γνωρίσει.

1. Στόχος και υποθέσεις της Έρευνας

Στόχος της συγκεκριμένης βιβλιογραφικής έρευνας ήταν να εντοπίσω σύγχρονα παραμύθια με έντονο το στοιχείο της διακειμενικότητας και πιο συγκεκριμένα βιβλία όπου κάνουν την επανεμφάνισή τους γνωστοί παραμυθιακοί ήρωες.

Με βάση τον στόχο αυτό δημιουργήθηκαν και κάποιες υποθέσεις, οι οποίες καλούνταν να επαληθευτούν κατά την διάρκεια της έρευνας.

Οι κυριότερες από αυτές είναι οι ακόλουθες:

- Πόσα (ελληνικά ή μεταφρασμένα) σύγχρονα παραμύθια με στοιχεία διακειμενικότητας κυκλοφορούν σήμερα.
- Ποιοι είναι οι ήρωες των κλασσικών παραμυθιών (ελληνικών και μεταφρασμένων) που εμφανίζονται πιο συχνά.
- Με ποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα παρουσιάζονται μέσα στα σύγχρονα λογοτεχνήματα.
- Και τέλος τι επιδιώκει ο/η συγγραφέας με την ανατροπή των χαρακτήρων στα παιδικά λογοτεχνήματα.

2. Δείγμα της Έρευνας

Παρακάτω παρατίθεται ο κατάλογος με όλα τα παραμύθια που καταγράφηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για την έρευνα.

Κατάλογος παραμυθιών με στοιχεία διακειμενικότητας.

1. Ανθούλα Αθανασιάδου, *"Το βατραχάκι που δεν ήθελε να γίνει πρίγκιπας"*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2002
2. Βαλάση Ζωή, *"Η Επανάσταση των παραμυθιών"*, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1986
3. Βαρβαρούση Λήδα, *"Ένας πολύ γλυκός...λύκος"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2001
4. Βελετά-Βασιλειάδου Μαρία, *"Η Παραμυθοσαλάτα του μάγου Τράκα τρούκα"*, εκδόσεις Λωτός, Αθήνα 1995
5. Alix Berenzy, *"Ο Βάτραχος πρίγκιπας"*, εκδόσεις Ρώση, Αθήνα 1990
6. Βογιατζόγλου Στέλλα, *"Οι περιπέτειες του Μπιρμπιρή στην μυθική χώρα"*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1996
7. Corentin Philippe, *"Η δεσποινίς...τρέξε αν θέλεις να σωθείς"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1997
8. Γουόρντ Νικ, *"Λύκος έξω από την πόρτα"*, εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 2003

9. Kitamura Satoshi, *"Τα πρόβατα ντύθηκαν λύκοι"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1995
10. Μανταδάκη Σμαράγδα, *"Το παραμύθι της Ασπροπαπουτσιίτσας"*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1996
11. Μαρμαρά-Δαγιόγλου Νανά, *"Η Κοκκινοσκουφίτσα και ο τελευταίος λύκος"*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2002
12. Μήττα Δήμητρα, *"Ο χορτοφάγος λύκος"*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000
13. Μπιέ Πασκάλ, *"Ένας καλλιεργημένος λύκος"*, εκδόσεις Ζεβρόδειλος, Αθήνα 1998
14. Μπουλώτης Χρήστος, *"Ο Πινόκιο στην Αθήνα"*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001
15. Μπουλώτης Χρήστος, *"Ο Πινόκιο και το άγαλμα του δισκοβόλου"*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002
16. Μπουλώτης Χρήστος, *"Ο Πινόκιο Λαμπαδηδρόμος"*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003
17. McNaughton Colin, *"Μπον"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1996
18. McNaughton Colin, *" Γκοολ"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1996
19. McNaughton Colin, *"Ξαφνικά"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα
20. Νεραντζή Χρυσή, *"Το σπιτάκι με τα βιβλία"*, εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2001
21. Παπαθανασοπούλου Μάϊρα, *"Έχω ράμματα για την γούνα σου"*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002

22. Geoffroy de Pennart, *"Ο λύκος ξαναγύρισε"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1995
23. Geoffroy de Pennart, *"Ο καλόκαρδος λύκος"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1998
24. Geoffroy de Pennart, *"Το γεύμα των λύκων"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1999
25. Geoffroy de Pennart, *"Να 'μαι ξανά"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2000
26. Geoffroy de Pennart, *"Ο Προκόπης και ο λύκος"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2002
27. Ποταμίτης Δημήτρης, *"Τα ανάποδα παραμύθια"*, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1988
28. Ρώσση-Ζαΐρη Ρένα, *"Ο τράγος και τα επτά λυκάκια"*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 2001
29. Ρώσση-Ζαΐρη Ρένα, *"Ο Νάνος και οι επτά Χιονάτες"*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 2003
30. Stehr Frederic, *"Λύκε, Λύκε...σ' αγαπώ"*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 1998
31. Τριβιζάς Ευγένιος, *"Τα τρία μικρά λυκάκια"*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 1994
32. Τριβιζάς Ευγένιος, *"Η πριγκίπισσα και το βατραχάκι"*, στο βιβλίο *"Ο Ιγνάτιος και η Γάτα"*, εκδόσεις ΑΣΕ (σειρά Χαρταετός), Θεσ/νίκη
33. Τριβιζάς Ευγένιος, *"Μοντέρνα Κοκκινοσκουφίτσα"*, στο βιβλίο *"Ο κήπος με τις ιστορίες"*, εκδόσεις "Αστήρ", Αθήνα 1988

Κατάλογος βιβλίων με κύριο στοιχείο την επανεμφάνιση παραμυθιακών ηρώων.

1. Γουόρντ Νικ, *"Λύκος έξω από την πόρτα"*, εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 2003
2. Σμαράγδα Μανταδάκη, *"Το παραμύθι της Ασπροπαπουτσιίτσας"*, εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 1996
3. Νανά Μαρμαρά -Δαγιόγλου, *"Η Κοκκινοσκουφίτσα και ο τελευταίος λύκος"*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2002
4. Μπουλώτης Χρήστος, *"Ο Πινόκιο Λαμπαδηδρόμος"*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003
5. Νεραντζή Χρυσή, *"Το σπιτάκι με τα βιβλία"*, εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες, Αθήνα 2001
6. Παπαθανασοπούλου Μάϊρα, *"Έχω ράμματα για την γούνα σου"*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2002
7. Geoffroy de Pennart, *"Ο καλόκαρδος λύκος"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1998
8. Ρώσση-Ζαΐρη Ρένα, *"Ο τράγος και τα επτά λυκάκια"*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 2001
9. Ρώσση-Ζαΐρη Ρένα, *"Ο Νάνος και οι επτά Χιονάτες"*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 2003
10. Stehr Frederic, *"Λύκε, Λύκε...σ' αγαπώ"*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 1998

3. Ανάλυση του χαρακτήρα των ηρώων που επανεμφανίζονται στα δέκα παραμύθια.

"Λύκος έξω από την πόρτα"

Το παραμύθι με τίτλο: " Λύκος έξω από την πόρτα", του Νικ Γουόρντ είναι μια πρωτότυπη διήγηση, που έχει ως κύριο σκοπό να καταγγείλει τον ρατσισμό αλλά και να βοηθήσει τους μικρούς αναγνώστες να γνωρίσουν τον σωστό τρόπο που πρέπει να κρίνουν τους συνανθρώπους τους.

Ο κεντρικός ήρωας του παραμυθιού είναι ένα μικρό αρκουδάκι, το οποίο κατά την διάρκεια της ιστορίας συναντά ένα σωρό οικεία στον αναγνώστη πρόσωπα.

Στην πρώτη σελίδα ο συγγραφέας μας εισάγει στο σκηνικό του παραμυθιού, όπου είναι το σπίτι του μικρού μας ήρωα και συγκεκριμένα το καθιστικό. Εκεί, σε λίγο, μπροστά στα έκπληκτα μάτια των αναγνωστών θα παρελάσουν γνωστοί παραμυθιακοί ήρωες, όπως η Κοκκινοσκουφίτσα, τα τρία γουρουνάκια, η Σταχτοπούτα, η Χιονάτη και άλλοι πολλοί.

Μια μέρα λοιπόν, καθώς το αρκουδάκι διαβάζει αμέριμνο το παραμύθι του, ξαφνικά χτυπάει η πόρτα και μέσα στο σπίτι εισβάλει τρέχοντας ο Μπίλυ, το κατσικάκι, που παρουσιάζεται πολύ τρομαγμένο. Ο λόγος, όπου είναι τόσο φοβισμένο το κατσικάκι είναι η συνάντηση που είχε με τον φοβερό και τρομερό Κακό λύκο. Μάλιστα όπως το ίδιο λει χαρακτηριστικά στο

κείμενο: «Ένας λύκος έρχονταν από πίσω μου και μου φώναξε να βγω και να Φανερωθώ...είδα την μακριά και κατάμαυρη σκιά του. Έδειχνε φοβερή και τρομερή και έτσι, πήρα να τα τρέχω μέχρι που έφτασα στην πόρτα σου!»¹¹⁴ Μέσα λοιπόν, από τα λόγια του Μπίλυ ο λύκος παρουσιάζεται τόσο φοβερός και τρομερός που προκαλεί πανικό και τρόμο στον μικρό ήρωα.

Στην συνέχεια κάνουν την εμφάνισή τους οι τρεις γνωστοί μας ήρωες, τα τρία γουρουνάκια. Και αυτά είναι εξίσου τρομαγμένα από την συνάντησή τους με τον λύκο. Μάλιστα περιγράφουν ως εξής την περιπέτεια που έζησαν στο δάσος: «Ένας τεράστιος λύκος μας έχει πάρει στο κατόπι. Ήρθε στο σπίτι μας και φώναζε, Βγείτε έξω! Φανερωθείτε όπου κι αν βρίσκεστε...Ήταν άγριος και θυμωμένος, κι ήταν φοβερός και τρομερός!»¹¹⁵ Από τα λόγια τους αντιλαμβανόμαστε ότι η γνώμη που έχουν για τον λύκο παραμένει ίδια καθώς τον σκιαγραφούν ιδιαίτερα άγριο και νευριασμένο, ακριβώς όπως τον έχουμε γνωρίσει στο ομώνυμο παραμύθι (Τα τρία γουρουνάκια).

Και η πλοκή του έργου συνεχίζεται με την επανάληψη της ίδια σκηνής, στην οποία όμως, κάθε φορά που χτυπάει η πόρτα προστίθεται και ακόμη ένας ήρωας των γνωστών μας παραμυθιών.

Αυτή τη φορά σειρά έχει η Μπό με τα πρόβατά της όπου χτυπάει την πόρτα και λαχανιασμένη εξηγεί στους υπόλοιπους τι έχει συμβεί: «Εκεί κάτω στους αγρούς άκουσα κάτι θορύβους

¹¹⁴ Νικ Γουόρντ, "Λύκος έξω από την πόρτα", εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 2001, σελ. 6-7

¹¹⁵ Βλ. Νικ Γουόρντ, ό.π., σελ. 10-11

και ξεχώρισα το μουγκρητό και την φουντωτή ουρά του λύκου. Ακούγαμε τα λαχανιάσματά του, είχε καντή ανάσα ήταν τεράστιος, και φοβερός και τρομερός στην όψη.¹¹⁶» έτσι, περιέγραψε η μικρή βοσκοπούλα τον λύκο που συνάντησε στον δρόμο της.

Έπειτα εμφανίστηκαν η Κοκκινοσκουφίτσα, η Σταχτοπούτα, και στο τέλος η Τοσοδούλα και όλοι έτρεχαν τρομαγμένοι να κρυφτούν από τον Κακό λύκο, που τον περιέγραφαν με τα πιο φοβερά λόγια. Με μια φωνή μετέφεραν την περιπέτειά τους στο αρκουδάκι και αυτό με την σειρά του στον πατέρα του που είχε μείνει άναυδος βλέποντας τόσους ανθρώπους μαζεμένους μέσα στο σπίτι.

Χαρακτηριστικές είναι οι εκφράσεις του μικρού αρκούδου για τον λύκο: «Τα μάτια του είναι ίδια με αναμμένα κάρβουνα και τα δόντια του κοφτερά σαν μαχαίρια! Μπορεί να μας κάνει όλους μια χαψιά!»¹¹⁷ Από την περιγραφή αυτή καταλαβαίνουμε την γνώμη που έχουν οι ήρωες και κατ' επέκταση οι άνθρωποι για τον λύκο.

Ωστόσο το τέλος της περιπέτειας αυτής είναι εξολοκλήρου απροσδόκητο καθώς αντί να εμφανιστεί ο τόσο τρομερός και φοβερός στην όψη λύκος, παρουσιάζεται ένα μικρό λυκάκι το οποίο το μόνο που ζητάει είναι να παίξουν όλοι μαζί. Ο τρόπος που παρουσιάζεται ο "λύκος" του παραμυθιού αυτού είναι άκρως

¹¹⁶ Βλ. Νικ Γουόρντ, ό.π., σελ. 15-17

¹¹⁷ Βλ. Νικ Γουόρντ, ό.π., σελ 20-21

ανατρεπτικός και αντίθετος με αυτή που είχαν σχηματίσει οι ήρωες του παραμυθιού για τον ίδιο.

Από όλη την πλοκή του παραμυθιού γίνεται φανερό ότι δεν πρέπει να κρίνουμε τους άλλους ανάλογα με την αρχική εικόνα που είχαμε σχηματίσει γι' αυτούς αλλά σύμφωνα με τα πραγματικά τους χαρακτηριστικά, και όχι τις γνώμες των άλλων. Στόχος του συγγραφέα μέσα από το έργο αυτό είναι να καταρρίψει όλες τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που έχουν δημιουργηθεί μέσα από τα βιβλία και είναι ιδιαίτερα εμφανή η προσπάθειά του να αποδεσμεύσει τον λύκο από τα αρνητικά χαρακτηριστικά και να δημιουργήσει μια καινούργια και πιο αρεστή εικόνα στα παιδιά που να μην τους φοβίζει. Και όλα αυτά επιτυγχάνονται στο έπακρο μέσα σε αυτό το βιβλίο.

Το παραμύθι της Ασπροπαπουτσίτσας

Στο παραμύθι της Ασπροπαπουτσίτσας κυρίαρχο στοιχείο είναι η επανεμφάνιση γνωστών παραμυθιακών χαρακτήρων, όπως της Κοκκινοσκουφίτσας, του λύκου, της γιαγιάς και του κυνηγού, μέσα σε μία σχετικά καινούργια ιστορία η οποία εν μέρει βασίζεται στο αρχικό κείμενο της Κοκκινοσκουφίτσας.

Μέσα στο παραμύθι ένας από τους βασικούς χαρακτήρες, αυτός της Κοκκινοσκουφίτσας προεκτείνεται και ανατρέπει αντίστοιχα το γνωστό μας παραμύθι "κατά ένα επεισόδιο" και επιπλέον κατά την πλοκή του παραμυθιού αναπτύσσονται άλλου είδους σχέσεις ανάμεσα στους πρωταγωνιστές του. Έτσι, λοιπόν η Κοκκινοσκουφίτσα παρουσιάζεται από την αρχή του παραμυθιού να είναι σε μεγαλύτερη ηλικία, έχει μεγαλώσει και πλέον είναι μια συνηθισμένη γιαγιά, που κάθεται μαζί με την εγγονούλα της και της λείπει παραμύθια.

Η συγγραφέας μας τοποθετεί σε ένα γνώριμο σε όλους μας σκηνικό, στην ζεστή θαλπωρή ενός οικογενειακού σπιτιού, όπου σε μία ξύλινη πολυθρόνα, σε μια γωνιά, όπως συμβαίνει συνήθως, παρουσιάζεται η γιαγιά Κοκκινοσκουφίτσα να κάθεται. Δίπλα της στέκεται η εγγονή της, Ασπροπαπουτσίτσα, η οποία περιμένει ανυπόμονα να ακούσει το παραμύθι που θα της αφηγηθεί η γιαγιά της.

Η γιαγιά Κοκκινοσκουφίτσα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η συγγραφέας «...έλυσε το κόκκινο σκουφάκι της και, όπως συνήθιζε κάθε βράδυ πριν κοιμηθεί, ετοιμάστηκε να πει ένα παραμυθάκι στην εγγονούλα της.»¹¹⁸ Βλέπουμε λοιπόν, ότι η εικόνα σε συνδυασμό με τον λόγο μας παραπέμπουν στο παρελθόν, καθώς περιγράφεται η όψη της γιαγιάς Κοκκινοσκουφίτσας, έχοντας δανειστεί στοιχεία από την μορφή της στο γνωστό μας παραμύθι, μέσα από τον ρόλο που υποδύονταν εκεί.

Απεικονίζεται να φορά το κόκκινο σκουφάκι της, εκ του οποίου έχει προέλθει και το όνομά της και είναι εκείνο που αποτελεί το "σήμα κατατεθέν" της ίδιας. Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό, ένα αναπόσπαστο μέρος της προσωπικότητας της Κοκκινόσκουφίτσας, που συνδέεται άρρηκτα με την ιστορία της και τον ρόλο της μέσα σε αυτήν.

Ωστόσο, λόγω της χρονικής εξέλιξης που έχει επιτύχει η συγγραφέας η Κοκκινοσκουφίτσα δεν είναι πλέον το μικρό κοριτσάκι με τον κόκκινο σκούφο και το καλαθάκι της, αλλά έχει άσπρά μαλλιά, φοράει γυαλιά, παντόφλες και ρούχα, που όμως συνεχίζουν να έχουν το κόκκινο χρώμα που την περιγράφει.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η συγγραφέας αμέσως μας εισάγει σε ένα αρχικό πλαίσιο αναφοράς αντιπαραβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο, το παραμύθι με την ενδοκειμενική πραγματικότητα. Ενώ στην αρχή η αφήγηση μας

¹¹⁸ Σμαράγδα Μανταδάκη, " Το παραμύθι της Ασπροπαπουτσίτσας", εκδ. Καστανιώτης", Αθήνα 1996, σελ. 9.

τοποθετεί στο παρελθόν η περιγραφή και η εικόνα μας επαναφέρουν στο χρόνο αφήγησης του κειμένου.

Παρουσιάζεται η γνωστή ηρωίδα με τρόπο ρεαλιστικό. Ενώ θα περίμενε κανείς, λόγω του μαγικού στοιχείου που είναι διάχυτο στα παραμύθια η Κοκκινοσκουφίτσα να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη στο μυαλό μας με το παιδικό της ηλικίας της, εδώ εμφανίζεται να έχει μεγαλώσει, και κατά πολλά χρόνια μάλιστα, τα οποία μας είναι άγνωστα, και να είναι γιαγιά με μία εγγονούλα.

Στην συνέχεια του παραμυθιού δημιουργείται ένα περίπλοκο παιχνίδι από πλευράς αφηγηματικών επιπέδων. Εκεί που βρισκόμαστε στο χρόνο και στον χώρο, όπου εκτυλίσσεται το παραμύθι, ξαφνικά μέσα από την αφήγηση της γιαγιάς στην εγγονή της, μεταφερόμαστε στο παρελθόν για να μας πει αργότερα η ίδια την δική της ερμηνεία των πραγμάτων και να μας εκπλήξει.

Το παιχνίδι των αφηγηματικών επιπέδων γίνεται ακόμη πιο περίπλοκο, δεδομένου ότι αναπτύσσεται ένα επιπλέον αφηγηματικό επίπεδο: διότι διαβάζουμε ένα παραμύθι για μια γνωστή μας, από άλλο παραμύθι ηρωίδα, η οποία με την σειρά της αφηγείται ένα παραμύθι με πρωταγωνίστρια τον εαυτό της. Έχουμε δηλαδή μία μυθοπλασία μέσα στην άλλη και αυτή υπάρχει μέσα σε μία τρίτη, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η

Σούλα Οικονομίδου, στο βιβλίο της *"Χίλιες και μία ανατροπές: Η νεοτερικότητα στην λογοτεχνία για μικρές ηλικίες"*.¹¹⁹

Τελικά όμως όπως θα φανεί μέσα από την αφήγηση της γιαγιάς Κοκκινοσκουφίτσας γεννιέται το εξής ερώτημα :*"Ποια είναι η πραγματική ιστορία της Κοκκινοσκουφίτσας ;"* Αυτή που γνωρίζουμε εμείς και που έχουμε διαβάσει στα παιδικά μας χρόνια ή η άλλη εκδοχή του παραμυθιού, η οποία δίδεται μέσα από την σύγχρονη αφήγηση της ίδιας; Το ερώτημα αυτό καλείται να απαντήσει ο αναγνώστης, ο οποίος βλέπει πλέον το παλιό παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας, από μια άλλη οπτική γωνία, μέσα από την πραγματικότητα, που τον τοποθετεί η συγγραφέας.

Επιστρέφοντας στο σημείο, όπου η γιαγιά Κοκκινοσκουφίτσα αρχίζει την αφήγηση, εκεί που θα περίμενε κανείς να ακούσει από την ίδια το γνωστό παραμύθι, ο αναγνώστης βρίσκεται για μια ακόμη φορά προ εκπλήξεως. Ενώ η αφήγηση ξεκινάει με το κλασικό μοτίβο των παραμυθιών:*"Μια φορά και έναν καιρό ήταν ένα κοριτσάκι που φορούσε κόκκινο σκουφάκι..."*¹²⁰, η συνέχεια αποτελεί μια έκπληξη.

Η αφήγηση είναι βασισμένη ως προς την δομή στο αρχικό κείμενο, αλλά το περιεχόμενο είναι αυτό που διαφοροποιείται. Η γιαγιά Κοκκινοσκουφίτσα, όπως παρουσιάζεται μέσα από την αφήγηση της, είναι ζωνρή, σκανδαλιάρα, στοιχείο¹²¹ που

¹¹⁹ Σούλα Οικονομίδου, *"Χίλιες και μία ανατροπές: Η νεοτερικότητα στην λογοτεχνία για μικρές ηλικίες"*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ. 99.

¹²⁰ Σμαράγδα Μανταδάκη, ο.π., σελ. 10.

¹²¹ Το στοιχείο αυτό αποτελεί και την αφετηρία του παραμυθιού, από εδώ αρχίζει σιγά-σιγά να εκτυλίσσεται το κουβάρι της ιστορίας.

αποτελεί τον λόγο που η μαμά της την έστειλε στην γιαγιά της, στο δάσος.

Σε αυτό το σημείο κάνει την εμφάνισή του και ο λύκος. Ο λύκος παρουσιάζεται, στην αφήγηση της γιαγιάς Κοκκινοσκουφίτσας, καλόκαρδος, παίζει με την ίδια, την βοηθάει να πάει στην γιαγιά της και όταν φτάνουν εκεί την παρηγορεί, καθώς δεν την βρίσκουν στο σπίτι. Το μόνο που βρίσκουν είναι ένα σημείωμα πάνω στην πόρτα, το οποίο υποθέτουν πως είναι της γιαγιάς αλλά δυστυχώς δεν μπορούν να το διαβάσουν.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό, ότι ο χαρακτήρας λύκος παρουσιάζεται εντελώς διαφορετικά. Τον βλέπουμε να είναι καλός, ευγενικός, αστείος και συμπονετικός. Ακόμη παρουσιάζεται με ανθρωπομορφικά στοιχεία, να έχει αισθήματα και να τα εκφράζει, καταρρίπτοντας έτσι το στερεότυπο του "κακού, άγριου και επικίνδυνου ζώου."

Από τα λόγια με τα οποία η γιαγιά Κοκκινοσκουφίτσα εκφράζει τον φόβο της για την ζωή του λύκου..." Έπρεπε να κάνω κάτι γρήγορα, για να σώσω την ζωή του σπάνιου φίλου μου. Αυτός ο κύριος το είπε καθαρά, θα τον σκότωνε. Ετοίμαζε κιόλας το πιστόλι του. Έτρεξα, άνοιξα βιαστικά το παράθυρο και έσπρωξα με όση δύναμη είχα τον λύκο, που ο καημένος είχε παγώσει από τον φόβο του..."¹²², γίνεται φανερή η πρόθεση της συγγραφέας να δημιουργήσει μια καλύτερη εικόνα για τον χαρακτήρα λύκο από αυτήν που ήδη υπάρχει και τον έχει στιγματίσει. Προσπαθεί μέσα από την συμπόνια που δείχνει με

τα λόγια της, η γιαγιά Κοκκινোসκουφίτσα για τον λύκο να προβάλλει τον κίνδυνο εξαφάνισης αυτού του ζώου, όπως και την απάνθρωπη μεταχείριση στην οποία υπόκεινται αυτού του είδους τα ζώα.

Το παραμύθι, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, εκτυλίσσεται μέσα σε περισσότερα από ένα χωροχρονικά πλαίσια, με μία συνεχή εναλλαγή από το ένα στο άλλο, χρησιμοποιώντας διακειμενικές και μεταμυθοπλαστικές τεχνικές, προκειμένου να εξάψει το ενδιαφέρον του αναγνώστη και να τον προβληματίσει. Έτσι, η συγγραφέας αυτήν την φορά, έπειτα από την αφήγηση της γιαγιάς Κοκκινোসκουφίτσα μας μεταφέρει στην αφήγηση του ονείρου της Ασπροπαπουτσίτσας από την ίδια.

Ο ήρωας που παρουσιάζεται εδώ είναι πάλι ο λύκος. Μέσα από τα λόγια της Ασπροπαπουτσίτσας ο ίδιος παρουσιάζεται αδύναμος, κατατρεγμένος από τους ανθρώπους και καταδικασμένος να ζει στο δάσος λόγω του φόβου που τρέφουν οι τελευταίοι για αυτόν. Ακόμη παρουσιάζεται στεναχωρημένος για την γνώμη που έχουν σχηματίσει οι άνθρωποι για τους λύκους και δείχνει φιλικός και ευγενικός απέναντι στην Ασπροπαπουσίτσα.

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται ο λύκος μέσα από τις αφηγήσεις και της γιαγιάς Κοκκινোসκουφίτσας αλλά και της Ασπροπαπουτσίτσας, κάνει φανερή την πρόθεση της συγγραφέας να προβάλλει ένα οικολογικού περιεχομένου

¹²² Σμαράγδα Μανταδάκη, ο.π., σελ. 18.

μήνυμα, προκειμένου να ενημερώσει τον μικρό αναγνώστη για τις συνθήκες διαβίωσης των λύκων αλλά και να αλλάξει την εικόνα που έχει σχηματίσει ο ίδιος στην συνείδησή του για τους λύκους γενικότερα. Και τελειώνει με μία πρόταση προς τους μικρούς αναγνώστες μέσα από τα λόγια της Ασπροπαπουτσιτσας : ...*"Αν φοβάσαι κάτι αντί να ο αγαπάς, δεν μπορείς ποτέ να μεταμορφωθείς σε αυτό. Δεν μπορείς να γίνεις τέλειος μάγος και ο πιο ευτυχισμένος ονειράνθρωπος στην ονειρούπολή σου..."*¹²³

"Η Κοκκινοσκουφίτσα και ο τελευταίος λύκος"

Το παραμύθι με το οποίο θα ασχοληθούμε στην συνέχεια είναι της Νανάς Μαρμαρά-Δαγιόγλου και έχει τον τίτλο "Η Κοκκινοσκουφίτσα και ο τελευταίος λύκος". Από τον τίτλο και μόνο του βιβλίου μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι ήρωες της ιστορίας αυτής θα είναι η Κοκκινοσκουφίτσα και ο λύκος.

Και πράγματι το παραμύθι ξεκινάει με την εμφάνιση της "Κοκκινοσκουφίτσας", που δεν είναι άλλη από ένα κοριτσάκι με το όνομα Λένα. Στην πρώτη σελίδα παρουσιάζεται η μικρή πρωταγωνίστρια, η Λένα η οποία είναι ντυμένη Κοκκινοσκουφίτσα.

Η ιστορία εκτυλίσσεται σε διαφορετικά κάθε φορά σκηνικά. Έτσι ενώ ξεκινάει με την εμφάνιση της Λένας στο σπίτι της, συνεχίζει με τον χώρο του σχολείου, όπου θα παίξουν τα παιδιά το παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας και του Κακού λύκου και τελειώνει με τον περίπατο την ηρώidas μας στο δάσος, την επίσκεψή της στο σπίτι της γιαγιάς της και την συνάντησή της με τον "Κακό" λύκο.

Η συγγραφέας σκιαγραφεί την Λένα με τα εξής χαρακτηριστικά: Είναι ένα μικρό κοριτσάκι, που ετοιμάζεται να πάει στο σχολείο της για να υποδυθεί τον ρόλο της Κοκκινοσκουφίτσας, στο έργο που θα ανεβάσουν. Ντυμένη στα κόκκινα η Λένα φαίνεται ότι έχει αρκετά κοινά χαρακτηριστικά με την Κοκκινοσκουφίτσα. Κι αυτή έχει μια γιαγιά που μένει στο

¹²³ Σμαράγδα Μανταδάκη, ο.π., σελ. 28.

δάσος και παράλληλα φοβάται τον Κακό λύκο, ο οποίος πιστεύει ότι υπάρχει και στην πραγματικότητα.

Από την άλλη πλευρά ο χαρακτήρας λύκος στο βιβλίο αυτό παρουσιάζεται ως ένα κατατρεγμένο και ιδιαίτερα αδύναμο ζώο, που το κυνηγούν για το σκοτώσουν. Η όψη του είναι παρόμοια με του σκύλου γι' αυτό το λόγο δυσκολεύεται και να τον αναγνωρίσει η Λένα, αλλά διαθέτει κάτι που τα υπόλοιπα ζώα δεν έχουν. Ο ίδιος περιγράφει τον εαυτό του με τα παρακάτω λόγια: «Το όνομα μου είναι Γκρίζος. Όσο για την ανθρώπινη φωνή, η μητέρα φύση δεν μπορούσε να αφήσει έτσι αβοήθητο τον τελευταίο λύκο που απόμεινε στο δάσος. Μου έδωσε λοιπόν αυτό το χάρισμα για να με βοηθήσει να σωθώ από αυτούς που με κυνηγούν»¹²⁴.

Από την περιγραφή του λύκου εύκολα συμπεραίνουμε ότι στόχος της συγγραφέας είναι να προβάλλει στους αναγνώστες της ένα οικολογικού περιεχομένου μήνυμα, σχετικά με τον κίνδυνο που διατρέχει ο λύκος, ως ζώο υπό εξαφάνιση. Καταφέρνει μέσα από τις λίγες σελίδες του βιβλίου αυτού να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους που θα έρθουν σε επαφή με το κείμενο αυτό, μέσα από την προσπάθεια της μικρής Λένας να προφυλάξει τον "κακό", όπως νόμιζε και η ίδια στην αρχή, λύκο και να τον γλιτώσει από τα χέρια των κυνηγών και όλων αυτών που επιθυμούν την εξαφάνισή του.

¹²⁴ Νανά Μαρμαρά-Δαγιόγλου, "Η Κοκκινোসκουφίτσα και ο τελευταίος λύκος", εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2002, σελ. 16

Η πρόθεση λοιπόν, της συγγραφέας να ευαισθητοποιήσει το κοινό μέσα από την σύγχρονη ιστορία της Κοκκινοσκουφίτσας, επιτυγχάνεται στο έπακρο. «Όμως το ωραιότερο από όλα είναι ότι... ύστερα από πολλά χρόνια ο μύθος του Κακού λύκου έσβησε και η μικρή γενναία Κοκκινοσκουφίτσα έσωσε από τους κυνηγούς τον τελευταίο φοβισμένο και ανυπεράσπιστο λύκο του δάσους».¹²⁵

¹²⁵ Βλ. Νανά Μαμαρά-Δαγιάγλου, ό.π., σελ. 26

"Ο Πινόκιο λαμπαδηδρόμος"

Πολλά είναι τα σύγχρονα παραμύθια που έχουν σαν βασικό ήρωα τους τον Πινόκιο. Το βιβλίο αυτό, με τίτλο: "Ο Πινόκιο Λαμπαδηδρόμος", αποτελεί συνέχεια από μια σειρά βιβλίων, που παρουσιάζουν τον γνωστό αυτό ήρωα στην σύγχρονη εποχή να σκαρώνει ζαβολιές και να προσπαθεί να διασκεδάσει τους μικρούς αναγνώστες.

Μέσα στο βιβλίο του ο Χρήστος Μπουλώτης οδηγεί τον γνωστό μας ήρωα Πινόκιο σε καινούργιες περιπέτειες. Αυτή την φορά καλείται να ανάψει την Ολυμπιακή φλόγα. Θα καταφέρει τελικά να πραγματοποιήσει αυτό για το οποίο τον διαλέξαν;

Η ιστορία του παραμυθιού ξεκινάει με την ανακοίνωση στο Πινόκιο της απόφασης της Ολυμπιακής επιτροπής, να γίνει λαμπαδηδρόμος, στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ο συγγραφέας δικαιολογεί στην συνέχεια την επιλογή αυτή, και ταυτόχρονα παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά του μικρού αυτού ήρωα. Όπως αναφέρει ο ίδιος : «Τον διάλεξαν γιατί αγαπούσε πολύ την Ελλάδα ...γιατί είχε μάθει φαρσί τα Ελληνικά, γιατί ψοφάει για παιχνίδια, Γιατί λει σπάνια μόνο κάτι μικρά μικρούτσικα ψεματάκια και τέλος γιατί ας ανάψει και μια φορά την φλόγα ένα παιδί, ένα ξύλινο παιχνίδι που ζωντάνεψε, Ναι Ο Πινόκιο!»¹²⁶

¹²⁶ Χρήστος Μπουλώτης, "Ο Πινόκιο Λαμπαδηδρόμος", εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2003, σελ.4

Από την αρχική περιγραφή του συγγραφέα διαπιστώνουμε ότι ο ήρωας της ιστορίας αυτής είναι ο ίδιος με το μικρό ξύλινο ανθρωπάκι που ο πατέρας του αποφάσισε να το κάνει αληθινό άνθρωπο. Απεικονίζεται με τα ίδια ακριβώς χαρακτηριστικά γνωρίσματα που τον έχουμε γνωρίσει, είναι ζαβολιάρης, του αρέσουν τα παιχνίδια, παρασύρετε εύκολα και επιπλέον λει που και που κανένα ψεματάκι.

Στόχος και πρόθεση του συγγραφέα είναι όπως γίνεται φανερό να παρουσιάσει τον αγαπητό σε όλους τους μικρούς αλλά και μεγάλους αναγνώστες ήρωα, μέσα σε μια πραγματικότητα, αυτήν του κειμένου. Ενώ λοιπόν τον παρουσιάζει συμμετόχο σ' ένα μεγάλο γεγονός, όπως είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, που είναι μια πραγματικότητα για την χώρα μας, ωστόσο οι περιπέτειες που θα περάσει δεν μπορεί παρά να ανήκουν σε ένα φανταστικό και μαγικό κόσμο.

Συνδέοντας λοιπόν, το παρόν με το παρελθόν και το φανταστικό με το πραγματικό ο συγγραφέας καταφέρνει μέσα από το έργο του αυτό να μεταφέρει τον αναγνώστη σε ένα μέρος που τα πάντα μοιάζουν αληθινά και όμως κανείς δεν μπορεί να πει με σιγουριά ότι υπάρχουν...

“Το σπιτάκι με τα βιβλία”

Και από τους πολύ προσφιλείς στα παιδιά ήρωες των παραμυθιών, τους λύκους περνάμε σε ένα τελείως διαφορετικό παραμύθι, «Το σπιτάκι με τα βιβλία», της Χρυσής Νεραντζή.

Η ιστορία αυτού του βιβλίου διαδραματίζεται σε ένα μικρό σπιτάκι, που βρίσκεται στην μέση πολυκατοικιών, και που σε αυτό ζούσε ολομόναχος ένας παππούς. Ένα από τα αγαπημένα του πράγματα ήταν να διαβάζει βιβλία. Έτσι, τον ελεύθερο του χρόνο διάβαζε πάρα πολλά βιβλία, τόσα πολλά που είχαν καλύψει σχεδόν όλο του το σπίτι.

Ο παππούς δεν ένιωθε καθόλου μόνος καθώς είχε για συντροφιά του τους ήρωες των βιβλίων και των παραμυθιών που διάβαζε. Μα αυτοί οι ήρωες δεν είναι πραγματικοί θα έλεγε ένα παιδί, πως λοιπόν μπορούν να του κάνουν παρέα και να τον συντροφεύουν όλη την ημέρα. Σε αυτήν την απορία έρχεται να απαντήσει το παραμύθι αυτό.

Μια μέρα που ο παππούς πέθανε, ο δήμος αποφάσισε να γκρεμίσει το σπίτι, όμως για καλή τύχη, ξαφνικά εμφανίστηκαν από τις σελίδες των παραμυθιών τέσσερις πολλοί αγαπητοί ήρωες : Ο Πινόκιο, ο Πρίγκιπας βάτραχος, ο Οδυσσέας και η Πίπη Φακιδομύτη. Και όλοι αυτοί, καθένας με την βοήθεια που μπορούσε να προσφέρει, και με σύμμαχούς τους δύο παιδιά κατάφεραν να κάνουν το σπιτάκι πολιτιστικό κέντρο.

Βλέπουμε ότι το βιβλίο αυτό συνδέεται διακειμενικά με πέντε γνωστά μας παραμύθια. Οι ήρωες του παρουσιάζονται με

τρόπο που δεν διαφέρει από αυτόν που τους έχουμε γνωρίσει, μέσα στα παραμύθια και την ιστορία. Ο καθένας με τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα και με τις ικανότητές του βοηθάει στην πλοκή του παραμυθιού.

Η συγγραφέας διάλεξε να απεικονίσει και τους πέντε ήρωες τόσο στην όψη όσο και στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, ακριβώς όπως τους γνωρίσαμε στο παρελθόν.

Έτσι, ο Πινόκιο απεικονίζεται με το χαρακτηριστικό που αποτελεί "σήμα κατατεθέν" για τον ίδιο, και είναι η μεγάλη μύτη του. Ο Πρίγκιπας βάτραχος παρουσιάζεται να φοράει την χρυσή του κορώνη και να μετατρέπεται στην συνέχεια του παραμυθιού σε πρίγκιπα, με το φιλί της Πίπη Φακιδομύτης και ο Οδυσσέας πολυμήχανος όπως πάντα βρίσκει τρόπο για να λύσουν το πρόβλημα που τους. Επίσης η Πίπη Φακιδομύτη με τα φουντωτά της κοτσιδάκια και το παιχνιδιάρικό ύφος της καταφέρνει να μαγέψει τον πρίγκιπα Βάτραχο.

Μέσα από την συνάντηση αυτή η συγγραφέας καταφέρνει να διασκεδάσει τους μικρούς της αναγνώστες και ανακατεύοντας τους ήρωες των παραμυθιών να δημιουργήσει ένα διασκεδαστικό και συγχρόνως μαγικό κόσμο, όπου μέσα του μπορούν να απολαύσουν τα παιδιά ένα υπέροχο ταξίδι στην φαντασία.

"Έχω ράμματα για την γούνα σου"

Πρόκειται για ένα ανατρεπτικό και συνάμα χιουμοριστικό παραμύθι με έντονο το στοιχείο της διακειμενικότητας. Οι ήρωες του παραμυθιού δεν είναι άλλοι από τους κυνηγημένους και κατατρεγμένους λύκους, όπως τους έχουμε γνωρίσει μέσα από την "Κοκκινοσκουφίτσα", "Τα τρία γουρουνάκια", και άλλα παρόμοια παραμύθια.

Ο λύκος της Κοκκινοσκουφίτσας, ο λύκος από τα τρία γουρουνάκια και ο λύκος από τα επτά κατσικάκια, συναντιούνται όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η συγγραφέας Μάϊρα Παπαθανασοπούλου σε ένα ξέφωτο του δάσους: «Έτσι, ελεεινοί και τρισάθλιοι φτάνουν με διαφορά μερικών λεπτών σ' ένα ξέφωτο του δάσους των παραμυθιών. Εκεί, σκιασμένο απ' τις φυλλωσιές των δέντρων, βρίσκεται ένα σπιτάκι με μια ξύλινη ταμπέλα που γράφει:¹²⁷

ΣΩΤΗΡΗΣ ΑΠΑΛΟΧΕΡΗΣ

ΧΕΙΡΟΥΡΓΟΣ ΛΥΚΟΛΟΓΟΣ»

Και από εκείνη την στιγμή ξεκινάει το μαρτύριο του γιατρού του παραμυθιού, Σωτήρη Απαλοχέρη. Η συγγραφέας του παραμυθιού με την εκκίνηση της ιστορίας μας μεταφέρει σε ένα κόσμο φανταστικό, στον κόσμο των παραμυθιών. Εκεί που μόνο οι ήρωες μπορούν να τρέχουν, να εμφανίζονται και να απολαμβάνουν την μαγεία αυτού του κόσμου.

¹²⁷ Μάϊρα Παπαθανασοπούλου, "Έχω ράμματα για την γούνα σου", εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 2002, σελ. 8

Τα τετράποδα ζώα του παραμυθιού είναι οι πρωταγωνιστές της ιστορίας αυτής. "Μαύρα από το ξύλο, με ένα καρούμπαλο σαν πορτοκάλι στο κεφάλι, με σπασμένα τα παιδιά, παρ' ολίγον βραστοί και με κοιλιά γεμάτη πέτρες"¹²⁸ απεικονίζονται οι γνωστοί μας λύκοι. Τι γίνεται κάθε φορά που ένα παιδάκι ζητάει από την μητέρα του να του διαβάσει ένα παραμύθι με ήρωα τον κακό λύκο;

Σε αυτό το ερώτημα καλείται να απαντήσει μέσα από αυτό το συναρπαστικό παραμύθι η συγγραφέας. Μήπως τελικά οι λύκοι δεν είναι και τόσο κακοί και τρομεροί όπως τους παρουσιάζουν τα παραμύθια; Μήπως είναι αυτοί που τραβούν όλα τα βάσανα και όμως καταφέρνουν κάθε φορά να βγαίνουν ζωντανοί και έτοιμοι για δράση;

Πρόθεση λοιπόν, της συγγραφέας μέσα από την χιουμοριστική αυτή λυκοϊστορία είναι να ευαισθητοποιήσει και να ενημερώσει τον μικρό αναγνώστη για τον αποδιοπομπαίο τράγο, όπως χαρακτηριστικά αποκαλεί η Ελένη Σαραντίτη σε ένα άρθρο της , τον λύκο. Με έντονο ενδιαφέρον και πολύ χιούμορ εξηγεί στους μικρούς αναγνώστες πως τελικά καταφέρνουν τα μικρά και ανυπεράσπιστα τετράποδα να ξεφύγουν από αυτούς που θέλουν να τα "σκοτώσουν"...και που δεν είναι άλλοι από τον κυνηγό, τα τρία γουρουνάκια και την Κοκκινοσκουφίτσα.

Και ο στόχος της στέφεται με πλήρη επιτυχία αφού διαβάζοντας αυτό το βιβλίο οι μικροί μας αναγνώστες νιώθουν

¹²⁸ Βλ. Μάιρα Παπαθανασοπούλου, ό.π. σελ 7

περισσότερο οίκτο και συμπάθεια απέναντι σε αυτά τα ζώα παρά τρόμο και πανικό. Άλλωστε σε αυτό βοηθάει ιδιαίτερα και ο τρόπος που απεικονίζονται οι λύκοι στο παραμύθι. Κάποτε κακόμοιροι με αξιολύπητη όψη και άλλοτε σε κακή κατάσταση με χιλιάδες ράμματα καταφέρνουν να μπουν στην καρδιά των μικρών παιδιών και να τους προσφέρουν χαρά και συγκίνηση.

"Ο Καλόκαρδος λύκος"

"Ο Καλόκαρδος λύκος", είναι ο τίτλος του παραμυθιού που θα αναλύσουμε παρακάτω. Πρόκειται για ένα βιβλίο από την σειρά "Ο λύκος ξαναγύρισε" του Geoffroy de Pennart, όπου πρωταγωνιστής του είναι ο λύκος.

Στην ιστορία αυτή ο λύκος, που είναι και ο βασικός ήρωας του έργου, καθώς γύρω από αυτόν εκτυλίσσονται όλα τα γεγονότα, παρουσιάζεται να έχει οικογένεια και ταυτότητα. Το όνομά του είναι Λουκάς και είναι ο μεγαλύτερος από τα αδέρφια του.

Ο Λουκάς λοιπόν στην ιστορία αυτή μια μέρα αποφασίζει να φύγει από το σπίτι και να πάει να βρει την τύχη του στο δάσος. Οι γονείς του, οι παππούδες του και τα αδέρφια του τον αποχαιρετούν ο καθένας με τον δικό του τρόπο, δίνοντας του συμβουλές για το τι πρέπει να προσέχει και έναν κατάλογο με τα πράγματα που θα μπορούσε να φαι.

Ο κατάλογος αποτελεί μια έκπληξη καθώς μέσα σε αυτόν αναφέρονται γνωστοί σε όλους μας ήρωες, όπως η Κοκκινοσκουφίτσα, τα τρία γουρουνάκια, ο Πέτρος, η κατσίκα με τα επτά κατσικάκια και άλλοι πολλοί. Με τον τρόπο αυτό από την αρχή της ιστορίας ο συγγραφέας μας προϊδεάζει για το τι πρόκειται να συμβεί στην συνέχεια του έργου. Ωστόσο η εξέλιξη του δεν είναι αυτή που θα περίμενε ο αναγνώστης.

Η πρώτη σελίδα του παραμυθιού μας εισάγει στο σκηνικό, όπου δεν είναι άλλο από το σπίτι του Λουκά, εκεί που κατοικεί

με την οικογένειά του. Ο Λουκάς όπως και τα υπόλοιπα πρόσωπα της ιστορίας παρουσιάζονται με ανθρωπομορφικά στοιχεία, αφού τους βλέπουμε να ζουν σε ένα πλήρες σύγχρονο και εξοπλισμένο σπίτι, να φορούν ρούχα, να συμπεριφέρονται και να εκφράζουν συναισθήματα, στοιχεία που αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα των ανθρώπων.

Παράλληλα ο μικρός μας ήρωας παρουσιάζεται καλόκαρδος, συμπονετικός, με αισθήματα αληθινά. Φαίνεται να συγκινείται εύκολα, να σκέφτεται τους άλλους και να κινείται όχι με βάση την λογική αλλά το συναίσθημα, γεγονός που γίνεται φανερό από την απόφασή του, στην συνέχεια του παραμυθιού, να μην φαι αυτούς που συναντάει στον δρόμο του.

Ο χαρακτήρας λύκος παρουσιάζεται εδώ λοιπόν, διαφοροποιημένος από αυτόν τον παλιό ήρωα που γνωρίσαμε στην Κοκκινοσκουφίτσα, στα τρία Γουρουνάκια και άλλα παραμύθια, όπου ήταν ο κύριος πρωταγωνιστής. Ο τρόπος που συμπεριφέρεται καθώς και τα λόγια του, κάνουν τον αναγνώστη και ιδιαίτερα τα μικρά παιδιά να τον συμπαθήσουν αμέσως.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι παρακάτω φράσεις του λύκου : «Μάλλον δεν έπρεπε να αφήσω τέτοιο καλό φαγητό, αλλά δεν πειράζει κάτι θα βρω πιο κάτω», «Τελικά είμαι πολύ καλόκαρδος», «Ποτέ δεν γεννήθηκε λύκος πιο καλόκαρδος από εμένα!» φώναξε. «Πάνε τόσες ώρες και δεν έχω φαι τίποτε. Θα μπορούσα να είχα φαι την Κοκκινοσκουφίτσα, την κατσίκα

με τα εφτά κατσικάκια, τα τρία γουρουνάκια και να είχα κάνει μια χαψιά εκείνο τον ξεροκέφαλο τον Πέτρο».¹²⁹

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο συγγραφέας μέσα από μια σειρά γεγονότα επιτυγχάνει τον στόχο του, να προβάλλει τον λύκο όχι σαν κακό και φοβερό ζώο αλλά σαν πρόσωπο που νιώθει και ενεργεί όπως ακριβώς και οι άνθρωποι.

Πρόκειται λοιπόν για ένα κείμενο, όπου υπάρχει σε μεγάλο βαθμό το στοιχείο της διακειμενικότητας. Το παλιό έρχεται να ενωθεί με το καινούργιο με την βοήθεια διακειμενικών και μεταμυθοπλαστικών τεχνικών. Έτσι, ο αναγνώστης μέσα από την ανάγνωση του παραμυθιού μεταφέρεται νοερά στο σκηνικό παλιών παραμυθιών, και συναντάει γνωστούς ήρωες, μέσα σε λίγες σελίδες.

¹²⁹ Geoffroy de Pennart, «Ο καλόκαρδος λύκος», εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1998, σελ. 12, 16, 24

"Ο τράγος και τα επτά λυκάκια"

Ο τράγος και τα επτά λυκάκια είναι ένα παιδικό παραμύθι, της Ρένας Ρώσση-Ζαΐρη, όπου είναι διάχυτο το στοιχείο της διακειμενικότητας.

Κεντρικός ήρωας του παραμυθιού είναι ένα κουνελάκι με ροζ μυτούλα και φουντωτή ουρά. Το παραμύθι ξεκινάει με την παρουσίαση του κεντρικού ήρωα και συνεχίζει με την περιπέτεια που είχε μια μέρα, παρακούοντας την μητέρα του και πηγαίνοντας στο δάσος.

Από την πρώτη κιόλας σελίδα γίνεται αναφορά σε ένα γνώριμο σε εμάς πρόσωπο που είναι ο κακός λύκος. Η αναφορά αυτή είναι απαραίτητη για την εξέλιξη του έργου, καθώς το κουνελάκι, παρακούοντας την συμβουλή που του είχε δώσει η μητέρα του πηγαίνει στο δάσος, αψηφώντας τον κίνδυνο αφού σε αυτό, σύμφωνα με την ίδια, κατοικεί ο κακός λύκος. Έτσι, η συγγραφέας από την αρχή μας εισάγει στο σκηνικό όπου θα διαδραματιστεί η όλη ιστορία, στο δάσος που ζει ο κακός λύκος.

Στην πραγματικότητα όμως ο λύκος μέσα στο παραμύθι παρουσιάζεται με εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτά που εμείς γνωρίζουμε. Γιατί όπως λει χαρακτηριστικά το κουνελάκι: «Η μαμά δεν έχει δίκιο για τον κακό λύκο. Δηλαδή τον κακό λύκο δεν τον γνώρισα, αλλά ξέρω την γυναίκα του, την κυρία

Λύκαινα, και τα επτά λυκάκια της. Ο κακός λύκος είναι καπετάνιος και ταξιδεύει κάπου μακριά για να μαζέψει λεπτά»¹³⁰.

Είναι φανερό ότι ο λύκος, όπως παρουσιάζεται μέσα από τα λόγια του μικρού πρωταγωνιστή δεν είναι καθόλου κακός, αλλά αντιθέτως είναι οικογενειάρχης, με επτά παιδάκια, και δουλεύει σκληρά προκειμένου να μπορέσει να τα αναθρέψει. Αμέσως η εικόνα που τα παιδιά έχουν σχηματίσει για τον λύκο, αντιστρέφεται καθώς τα χαρακτηριστικά που του προσδίδει η συγγραφέας είναι περισσότερο θετικά θα λέγαμε παρά αρνητικά.

Η εικόνα που σχηματίζει το κουνελάκι στην συνέχεια του παραμυθιού είναι άκρως αντίθετη από αυτήν που του έχει περιγράψει η μητέρα του. Έτσι, ανακαλύπτει από την περιήγησή του στο δάσος ότι ο λύκος έχει μια θαυμάσια οικογένεια. Μάλιστα έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τα επτά παιδιά του καθώς και την γυναίκα του, που το δέχονται με χαρά και του προσφέρουν μια πολύ θερμή φιλοξενία. Ανακαλύπτει ότι πρόκειται για ένα πολύ στοργικό πατέρα, εφόσον φροντίζει να μην λείπει τίποτα στα παιδιά του και τους κάνει όλα τα χατίρια, αγοράζοντάς τους παιχνίδια και ένα σωρό άλλα πράγματα.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ναι μεν ο λύκος παρουσιάζεται στο περιβάλλον, που τον έχουμε συνηθίσει, το δάσος, όμως το σπίτι του είναι ιδιαίτερα εξοπλισμένο και σύγχρονο. Η συγγραφέας με αυτόν τον τρόπο τοποθετεί τον χαρακτήρα λύκο στον σύγχρονο περιβάλλον και τον

¹³⁰ Ρένα Ρώσση-Ζαΐρη, *Ο τράγος και τα επτά λυκάκια*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 2001, σελ. 7

παρουσιάζει με ανθρωπομορφικά στοιχεία και χαρακτηριστικά. Δεν πρόκειται πλέον για τον φοβερό και τρομερό λύκο των παραμυθιών, όπου όλοι φοβούνται να τον αντικρίσουν.

"Ο Νάνος και οι επτά Χιονάτες"

Πρόκειται για ένα ακόμη πρωτότυπο και χιουμοριστικό βιβλίο της Ρένας Ρώσση-Ζαΐρη, όπου πρωταγωνιστής είναι το μικρό κουνελάκι, που ακούει στο όνομα Τιπιτί.

Ο ήρωας του παραμυθιού αποφασίζει για μια ακόμη φορά να παρακούσει τις εντολές της μητέρας του και να παει στο δάσος, όπου τον περιμένει μια έκπληξη.

Από την αρχή κιόλας του παραμυθιού, η συγγραφέας μας μεταφέρει στο δάσος. Εκεί που όλα τα παραμύθια παίρνουν μορφή και ξετυλίγονται με τρόπο μαγικό, μέσα στην φαντασία μας. Σ' εκείνο τον κόσμο αρχίζει ένα καινούργιο παραμύθι με ήρωα αυτήν τη φορά τον Νάνο και τις επτά Χιονάτες.

Η περιπλάνηση του ήρωα μας ξεκινάει με μια αναπάντεχη συνάντηση. Ο Τιπιτί βρίσκει στον δρόμο του ένα Νάνο ο οποίος, όπως αποκαλύπτεται στην συνέχεια της ιστορίας, μένει μαζί με τις Χιονάτες.

Το μικρό κουνελάκι βρίσκεται προ εκπλήξεως καθώς γνωρίζει για πρώτη φορά τις επτά Χιονάτες, που ζουν στο δάσος μαζί με τον Νάνο. Όλες είναι ίδιες μεταξύ τους όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Τιπιτί στο κείμενο: «Ξαφνικά επτά πανέμορφες κοπέλες βγήκαν από το σπιτάκι να μας υποδεχτούν. Η μία ήταν πιο όμορφη από την άλλη. Και έμοιαζαν πολύ. Είχαν και οι επτά πράσινα μάτια, κατάμαυρα μαλλιά και άσπρο δέρμα.

Η πρώτη ήταν πιο παχουλή, η τρίτη πιο αδύνατη, η έκτη πιο κοντή. Έμοιαζαν...μα βέβαια! Έμοιαζαν με την Χιονάτη.»¹³¹

Βλέπουμε ότι ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η ηρωίδα των κλασικών παραμυθιών η Χιονάτη, που στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι μία αλλά επτά, είναι ακριβώς ίδιος με αυτόν που την έχουμε γνωρίσει στο ομώνυμο παραμύθι. Έτσι απεικονίζεται να έχει πράσινα μάτια, κατάμαυρα μαλλιά, άσπρο δέρμα και επιπλέον να είναι πανέμορφη.

Εκείνο όμως που η συγγραφέας έχει καταφέρει με πολύ έξυπνο τρόπο είναι να εκσυγχρονίσει τις ηρώιδες της ιστορίας αυτής και αυτό φαίνεται από την διήγηση του Νάνου, που τις περιγράφει ως εξής: «Οι επτά Χιονάτες είχαν φύγει ήδη για τις δουλειές τους. Η μία ήταν δασκάλα, η τέταρτη νοσοκόμα, η δεύτερη δημοσιογράφος και μετά δε θυμάμαι τι ήταν οι άλλες.»¹³²

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η ιστορία εξελίσσεται εντελώς διαφορετικά απ' ότι θα περίμενε ο αναγνώστης. Ο Νάνος είναι το μαγεμένο βασιλόπουλο, που η μητριά του, επειδή ήθελε να τον σκοτώσει μεταμορφώθηκε σε κουνελάκι και κορόιδεψε τον Τιπιτί δίνοντας του έναν χυμό δηλητηριασμένο. Τον χυμό αυτό όμως, για κακή του τύχη τον ήπιε ο Νάνος και κοιμήθηκε μέχρι την στιγμή που ήρθε η Βασιλοπούλα-Νάνος, και αφού τον φίλησε λύθηκαν τα μάγια.

¹³¹ Ρένα Ρ'ωσση-Ζαΐρη, "Ο Νάνος και οι επτά Χιονάτες", εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 2003, σελ. 10

¹³² Ρένα Ρ'ωσση-Ζαΐρη, ό.π., σελ 18

Παρατηρούμε ότι τα πρόσωπα καθώς και η δομή τις ιστορίας είναι ακριβώς ίδια με το παραμύθι: "Η Χιονάτη και οι επτά νάνοι", μόνον που στην περίπτωση αυτή οι πρωταγωνιστές είναι περισσότεροι και το τέλος του παραμυθιού αναπάντεχο.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η δημιουργός του παραμυθιού έχει δημιουργήσει μια καινούργια ιστορία στην οποία είναι διάχυτο το ανατρεπτικό στοιχείο. Αντί για μία Χιονάτη εμφανίζονται επτά, και αντί για επτά νάνους βλέπουμε μόνον ένα. Η ανατροπή αυτή καταρρίπτει τα όρια της φαντασίας και αφήνει στον αναγνώστη την ελευθερία να κινείται ανάμεσα στο πραγματικό και το φανταστικό, ανάμεσα σε αυτό που ξέρει και αυτό που ονειρεύεται...

"Λύκε λύκε ... σ' αγαπώ"

Το παραμύθι του Φρεντερίκ Στερ, " Λύκε λύκε... σ' αγαπώ" έχει σαν βασικό ήρωα τον λύκο των γνωστών μας παραμυθιών. Παρουσιάζει τον χαρακτήρα λύκο εντελώς διαφορετικό από τα αρχικά παραμύθια, της Κοκκινοσκουφίτσας και τα τρία γουρουνάκια.

Το παραμύθι χρησιμοποιεί ως αφετηρία την αναφορά στο παραμύθι, "Τα τρία γουρουνάκια", αφενός για να δώσει την ταυτότητα του λύκου και αφετέρου για να μας εισάγει στο σκηνικό και στον χρόνο του κειμένου, όπου και αναπτύσσεται η ιστορία.

Έτσι μας διευκρινίζει από την αρχή ότι ο λύκος για τον οποίο μιλάει το παραμύθι που θα επακολουθήσει είναι εκείνος που έφαγε τα τρία γουρουνάκια και μάλιστα χρησιμοποιεί αυτό το γνώρισμα προκειμένου να δικαιολογήσει και τους χαρακτηρισμούς που του αποδίδει στην συνέχεια ο συγγραφέας. Χαρακτηριστική είναι η φράση του κειμένου, όπου και σκιαγραφείται ο ήρωας λύκος με βάση αυτά που έχει κάνει στο παρελθόν: "... Όλοι τον κουτσομπόλευαν και έλεγαν ένα σωρό ιστορίες για την αφεντιά του. Έλεγαν ότι ίσως ήταν ο πιο κακός λύκος που είχε γίνει ποτέ. Αυτός δεν είχε φάει τα τρία Γουρουνάκια; αυτός δεν έφταιγε που οι άνθρωποι φοβούνται τους λύκους;..."¹³³

¹³³ Frederic Stehr, *Λύκε, λύκε σ' αγαπώ*, εκδόσεις Μίνωας, Αθήνα 1998

Κάνοντας λοιπόν αυτόν τον σχολιασμό ο συγγραφέας δικαιολογεί αυτομάτως και τον λόγο, όπου παρουσιάζεται ο λύκος να ζει μόνος σε μια σπηλιά και να μην μιλάει με κανέναν.

Έτσι, παρουσιάζεται στο παρόν κείμενο να ζει σε μια σπηλιά κρυμμένη βαθιά σε ένα πυκνό και σκοτεινό δάσος, όπου κανείς δεν τον επισκέπτονταν, ούτε χτυπούσε την πόρτα του, επειδή όλοι τον φοβόντουσαν και τον θεωρούσαν κακό. Η γνώμη του κόσμου για τον λύκο είχε δημιουργηθεί από τη συμπεριφορά του στον παρελθόν. Τον θεωρούσαν κακό και επικίνδυνο γι' αυτό και δεν τον πλησίαζε ποτέ κανείς. Αυτά τα χαρακτηριστικά τον συνόδευαν από το παρελθόν, γιατί αυτές οι φήμες κυκλοφορούσαν εδώ και χρόνια για τον ίδιο, με αποτέλεσμα να έχει δημιουργηθεί μια ψευδή και άσχημη εικόνα γι' αυτόν, κάτι που θα τον ακολουθούσε σε όλη του την ζωή.

Όλα αυτά που λέγανε δεν φαίνονταν να τον πειράζουν ιδιαίτερα, η τουλάχιστον δεν έδινε σημασία ο λύκος καθώς ήταν πάντοτε απορροφημένος από το πάθος του, που ήταν η ζωγραφική. Ο λύκος λοιπόν όπως χαρακτηριστικά λέει ο συγγραφέας: " ...ζωγράφιζε συνέχεια. Από το πρωί ως το βράδυ και από το βράδυ ως το πρωί, σε μια απόμερη γωνιά του κήπου. Οι πίνακές του ήταν όμορφοι, αλλά ο λύκος ήξερε καλά ότι κάτι τους έλειπε..." Βλέπουμε ότι ο συγγραφέας περιγράφει τον λύκο με ανθρωπομορφικά στοιχεία. Τον παρουσιάζει να είναι ευαίσθητος, φιλότεχνος, καλός, ευγενικός και με πολλά καλά χαρακτηριστικά αντίθετα με εκείνα που του είχε προσάψει ο

κόσμος, να έχει ανθρώπινα αισθήματα, να είναι ρομαντικός, και στο τέλος να ερωτεύεται.

Όλα τα παραπάνω εκτυλίσσονται στην συνέχεια της ιστορίας, όπου δίπλα στον λύκο έρχεται να εγκατασταθεί μια λύκαινα με τα δύο μικρά της, την οποία ερωτεύεται ο λύκος και γίνεται αφορμή για να τελειοποιήσει τους πίνακές του, ανακαλύπτοντας ότι εκείνο που τους έλειπε ήταν η αγάπη και η συντροφικότητα.

Τελειώνοντας λοιπόν η εξιστόρηση του κειμένου ο συγγραφέας έχει επιτύχει τον σκοπό του, να αλλάξει την γνώμη του αναγνώστη για τον λύκο και να προβάλλει τα καλά χαρακτηριστικά γνωρίσματά του χαρακτήρα του.

4. Αποτελέσματα της Βιβλιογραφικής έρευνας

Από την βιβλιογραφική έρευνα που πραγματοποιήσα προέκυψαν τα ακόλουθα συμπεράσματα :

◊ Στην σύγχρονη εκδοτική παραγωγή κυκλοφορούν αρκετά παραμύθια με στοιχεία διακειμενικότητας εκ των οποίων τα περισσότερα είναι μεταφρασμένα και ελάχιστα προέρχονται από Έλληνες συγγραφείς.(Διάγραμμα 2.1)

Συγκεκριμένα το ποσοστό των μεταφρασμένων παραμυθιών ανέρχεται σε 66% ενώ των ελληνικών μόλις 34%.

◊ Οι ήρωες των κλασικών παραμυθιών που πρωταγωνιστούν στα βιβλία αυτά είναι αρκετοί. Ωστόσο άλλοι εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα στα σύγχρονα παραμύθια ενώ άλλους τους συναντάμε ελάχιστες φορές. Τα αποτελέσματα φαίνονται παρακάτω:(Διάγραμμα 2.2)

1. Ο ήρωας που εμφανίζεται πιο συχνά στα διακειμενικά βιβλία είναι ο λύκος με ποσοστό 63,3%.
2. Δεύτερη στην προτίμηση των συγγραφέων φαίνεται η Κοκκινοσκουφίτσα με 30%.
3. Αμέσως επόμενο από την Κοκκινοσκουφίτσα είναι το Πινόκιο με 23,3%.
4. Στην συνέχεια τα τρία γουρουνάκια με ποσοστό 20%.

5. Με 15,5% συναντάμε τα επτά κατσικάκια στα σύγχρονα παραμύθια
6. Ενώ η επανεμφάνιση του πρίγκιπα Βάτραχου ανέρχεται στο 13,3%.
7. Ο Πέτρος και ο λύκος τελευταίος στις προτιμήσεις των συγγραφέων με ποσοστό 3,3%.
8. Και η Χιονάτη εμφανίζεται με εξίσου μικρό ποσοστό που ανέρχεται στο 3,3% επίσης.

◊ Από τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής έρευνας εύκολα μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι ο λύκος είναι ο ήρωας που κατέχει το υψηλότερο ποσοστό επανεμφάνισης στα σύγχρονα παραμύθια. Από το σύνολο των παραμυθιών αυτών ορισμένα απεικονίζουν τον λύκο καλό και άλλα κακό.

Το ποσοστό των παραμυθιών όπου ο λύκος παρουσιάζεται καλός ανέρχεται στο 72,7 %, ενώ ο αριθμός των βιβλίων, όπου ο χαρακτήρας λύκος είναι κακός αντιστοιχεί στο 27,3%, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στο Διάγραμμα 2.3.

Κύριος στόχος των συγγραφέων είναι να προβάλλουν μηνύματα οικολογικού περιεχομένου, να ευαισθητοποιήσουν τους αναγνώστες γύρω από κάποια θέματα, όπως μόλυνση του περιβάλλοντος, ζώα υπό εξαφάνιση αλλά και να δώσουν ένα όμορφο τέλος στα παραμύθια.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΡΕΥΝΑ ΜΑΘΗΤΩΝ

1. Στόχος και υποθέσεις της έρευνας

Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να διερευνηθεί, η γνώμη που έχουν τα παιδιά για τον ήρωα λύκο, έτσι όπως παρουσιάζεται σε κλασσικά αλλά και σύγχρονα παραμύθια.

Με βάση τον συγκεκριμένο στόχο της έρευνας παρουσιάζονται και κάποιες υποθέσεις, η ορθότητα των οποίων καλείται να τεθεί σε δοκιμασία μέσω αυτής της έρευνας.

Οι κυριότερες από αυτές είναι οι εξής:

- Εάν έχουν διαβάσει το παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας.
- Εάν ο λύκος στο παραμύθι που διαβάσαμε είναι καλός ή κακός.
- Για ποιο λόγο υποστηρίζουν ότι ο λύκος είναι καλός/ κακός αντίστοιχα.
- Ένα το συγκεκριμένο παραμύθι τους θυμίζει κάποιο άλλο που έχουν διαβάσει ή έχουν ακούσει
- Σε εκείνο το παραμύθι πως παρουσιάζεται ο λύκος καλός ή κακός.
- Πως νομίζουν ότι είναι οι λύκοι στα παραμύθια καλοί ή κακοί και γιατί.

2. Δείγμα της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στα 48^ο, 56^ο, 54^ο Νηπιαγωγεία του δήμου Θεσσαλονίκης και στο 3^ο Δημοτικό σχολείο του δήμου Κιλκίς από τις 19 Μαΐου έως και τις 23 Μαΐου του 2003.

Στην έρευνα συμμετείχαν 100 συνολικά μαθητές, εκ των οποίων οι 50 ήταν μαθητές της δευτέρας τάξης δημοτικού και οι 50 ήταν παιδιά Νηπιαγωγείου. Τα αγόρια ήταν συνολικά 49 και τα κορίτσια 51. Η ηλικία των παιδιών κυμαίνονταν στην Δευτέρα δημοτικού από 7 μέχρι 8 ετών, ενώ στο Νηπιαγωγείο από 5 μέχρι 6 ετών.

Το δείγμα των παιδιών δεν λήφθηκε τυχαία αλλά λήφθηκε από σχολεία όπου ήταν πιο εύκολη η πρόσβαση στον ερευνητή.

3. Μέθοδος της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε ύστερα από συνεννόηση με τους δασκάλους των σχολείων στις τάξεις των παιδιών. Αφού διάβασα στα παιδιά το παραμύθι "Ο καλόκαρδος λύκος" του Geoffroy de Pennart, στην συνέχεια έκανα σε κάθε ένα ξεχωριστά τις ίδιες ερωτήσεις.

Ο χρόνος που απαιτούνταν για την απάντηση του ερωτηματολογίου από τα παιδιά ήταν 15 λεπτά. Τα παιδιά του δημοτικού συμπλήρωναν μόνα τους το ερωτηματολόγιο ενώ στα παιδιά του νηπιαγωγείου το συμπλήρωνε η ερευνήτρια. Τα παιδιά του δημοτικού συμπλήρωναν πρώτα τα στοιχεία τους και έπειτα διάβαζε το καθένα μόνο του τις ερωτήσεις και τις απαντούσε. Φυσικά, δίνονταν διευκρινήσεις, σε οτιδήποτε προκαλούσε την απορία τους.

Τα αποτελέσματα της έρευνας προέκυψαν από το σύνολο των παιδιών και με βάση κάποια αξιολογικά στοιχεία από την σύγκριση παραγόντων: α)Νήπια-Δευτέρα τάξη δημοτικού β)φύλο: αγόρια- κορίτσια γ) αγροτική- αστική περιοχή.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ιδιαίτερα προβλήματα δεν παρουσιάστηκαν και οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί δέχτηκαν με ευχαρίστηση να πραγματοποιήσω την έρευνά μου.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ

Όνομα:.....

Τάξη:.....

Ηλικία:.....

Ερωτήσεις:

1. Έχεις διαβάσει το παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

2. Το παραμύθι που σας διάβασα νομίζετε ότι είναι ένα παλιό παραμύθι (σαν αυτά που λένε οι γιαγιάδες;).....

.....

.....

3. Στο παραμύθι που διαβάσαμε ο λύκος είναι καλός ή κακός;.....

.....

.....

4. Γιατί νομίζετε ότι ο λύκος είναι καλός /κακός μέσα στο παραμύθι;.....

.....

.....

5. Το παραμύθι που διαβάσαμε σου θυμίζει κάποιο άλλο παραμύθι που έχεις διαβάσει ή έχεις ακούσει;.....

.....

.....

6. Πως ήταν ο λύκος σ' εκείνο το παραμύθι καλός ή κακός και για ποιο λόγο;.....
.....
.....
7. Πως νομίζεις ότι είναι ο λύκος στα παραμύθια καλός ή κακός και γιατί;.....
.....
.....

4. Αποτελέσματα της έρευνας των μαθητών

- Στην *πρώτη ερώτηση* του ερωτηματολογίου, που ήταν εάν έχουν διαβάσει το παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας, το 99% του συνόλου των παιδιών απάντησε ότι το έχουν διαβάσει ή το έχουν ακούσει από την γιαγιά, τον παππού ή την μαμά.

Μονάχα το 1% απάντησε ότι δεν γνωρίζει το παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας.

- Στην *δεύτερη ερώτηση* για το αν νομίζουν ότι το παραμύθι που διαβάσαμε ήταν ένα παλιό παραμύθι, σαν κι αυτά που λένε οι γιαγιάδες, οι απαντήσεις ήταν περισσότερες από μία.

(Φαίνεται στο Διάγραμμα 2.1)

1. Το 74% των παιδιών απάντησαν ότι το παραμύθι που διαβάσαμε είναι ένα καινούργιο βιβλίο.
2. Ενώ το 24% απάντησε ότι το βιβλίο αυτό είναι παλιό γιατί λείπει παλιά πράγματα (ιστορίες που τους ήταν γνωστές).
3. Και μόλις το 2% απάντησε ότι το παραμύθι είναι καινούργιο, όμως μέσα αναφέρει ιστορίες παλιές/ που τις γνωρίζουν.

- Στην *τρίτη ερώτηση* για το αν ο λύκος είναι καλός ή κακός στο παρόν παραμύθι, το μεγαλύτερο ποσοστό 90% των παιδιών απάντησε ότι ο λύκος του παραμυθιού ήταν καλός.

Ενώ το 8 % απάντησε ότι ο λύκος ήταν κακός στο παραμύθι. Οι λόγοι της προτίμησής τους φαίνονται στην επόμενη ερώτηση.

Ωστόσο υπήρχε και ένα μικρό ποσοστό των μαθητών 2% που δεν απάντησαν στην ερώτηση.

- Στην **τέταρτη ερώτηση** που ήταν γιατί νομίζουν ότι ο λύκος είναι καλός/ κακός μέσα στο παραμύθι, οι απαντήσεις ήταν πολλές και διαφορετικές.

✓ Έτσι, στην αρχή το 90% των παιδιών δικαιολόγησε την απάντησή του ότι ο λύκος είναι καλός ως εξής:(Διάγραμμα 2.3)

1. Γιατί δεν έφαγε όσους συνάντησε στον δρόμο (τα 7 κατσικάκια, τα 3 γουρουνάκια, την Κοκκινοσκουφίτσα, τον Πέτρο) με ποσοστό 37%.
2. Ένα αρκετά μεγάλο μέρος των παιδιών το 35% απάντησε ότι ο λύκος ήταν καλός γιατί έφαγε τον γίγαντα.(Διάγραμμα 2.2)
 - ◇ Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι το 14% δικαιολόγησε την απάντησή του με κριτήριο την ιδιότητα του γίγαντα, ότι ήταν κακός και ήθελε να φάει τα παιδάκια.
 - ◇ Και το υπόλοιπο 21% δικαιολόγησε το ότι ήταν καλός ο λύκος όχι μόνο γιατί έφαγε τον γίγαντα που ήταν κακός

αλλά επειδή έσωσε και τον Κοντορεβιθούλη και τα αδέρφια του, που τα είχε φυλακίσει.

- 3 Ένα 7% απάντησε ότι ήταν καλόκαρδος επειδή έκανε καλά πράγματα.
4. Το 4% του συνόλου των μαθητών δικαιολόγησε την απάντησή του, ότι ήταν δηλαδή καλός με το σκεπτικό ότι άντεχε και δεν έτρωγε τα ζώα που συναντούσε στον δρόμο.
5. Το 3% των παιδιών απάντησε ότι ήταν καλός ο λύκος γιατί άφησε τα ζώα να φύγουν.
6. Ακόμη ένα 3% ανέφερε ως δικαιολόγηση της προτίμησής του ότι ο λύκος ήταν καλός επειδή λυπότανε όσους συναντούσε στον δρόμο του.
7. Το 1 % ότι ήταν καλός για να κοροϊδέψει τα ζώα.
8. Και πάλι το 1% απάντησε ότι επειδή δεν μάλωνε με την κατσίκα και τα κατσικάκια ήταν καλός.
9. Τέλος ένα μικρό ποσοστό των παιδιών, που ανέρχεται σε 1% αποδέχεται ότι ο λύκος στο συγκεκριμένο παραμύθι είναι καλός αλλά το δικαιολογεί με το παρακάτω σκεπτικό: ο λύκος στην πραγματικότητα είναι κακός άρα εδώ παριστάνει τον καλό για να εξυπηρετήσει κάποιον σκοπό.

✓ Το 8% των παιδιών απάντησε ότι ο λύκος είναι κακός στο παραμύθι "Ο καλόκαρδος λύκος" για τους παρακάτω λόγους:

1. Από αυτό ένα ποσοστό 3% ανέφερε ως κύριο λόγο το ότι ο λύκος έφαγε τον γίγαντα, άρα ήταν κακός.(Διάγραμμα 2.4)
2. Ενώ το 5% απάντησε ότι ο λύκος στο παραμύθι είναι κακός επειδή ήθελε να φάει τα ζώακια που συνάντησε στον δρόμο.
- Στην **πέμπτη ερώτηση**, όπου τα παιδιά καλούνταν να απαντήσουν εάν το συγκεκριμένο παραμύθι τους θυμίζει κάποιο άλλο που έχουν διαβάσει ή έχουν ακούσει τα αποτελέσματα διαμορφώθηκαν με τον ακόλουθο τρόπο:

□ Το 95 % του συνόλου των παιδιών απάντησε ότι τους θυμίζει κάποιο άλλο παραμύθι.

Τώρα όσον αναφορά τα παραμύθια που ανέφεραν τα παιδιά, οι απαντήσεις τους διέφεραν:

1. Έτσι, ένα 33% των μαθητών απάντησαν ότι το συγκεκριμένο παραμύθι τους φέρνει στο μυαλό «Τα τρία γουρουνάκια».
2. «Το παραμύθι της Κοκκινοσκουφίτσας» ανέφερε το 30 %.
3. Στην συνέχεια 25 παιδιά από τα 95 παιδιά απάντησαν ότι τους θυμίζει «Τα επτά κατσικάκια».

4. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ένα ποσοστό 7% του συνόλου των μαθητών γνώριζε καινούργια παραμύθια, που έχουν σχέση με το συγκεκριμένο που διαβάσαμε.

◇ Το 7 % διανέμεται ως εξής (Διάγραμμα 2.5):

✓ Τα 3 παιδιά από τα 7 απάντησαν ότι το παραμύθι που τους έρχεται στο μυαλό, έχει τον τίτλο "Το γεύμα των λύκων".

✓ Πάλι ένα ποσοστό 3% είπαν ότι γνωρίζουν κάποιο παρόμοιο παραμύθι που ονομάζεται "Ο λύκος ξαναγύρισε".

✓ Ενώ τέλος, το 1% ισχυρίστηκε ότι το παραμύθι με ήρωες τον λύκο και το γουρουνάκι, μοιάζει με αυτό που διαβάσαμε.

◇ Από τους 95 μαθητές μόνο ένα ποσοστό 1 % ανέφερε ότι το

παραμύθι τους θυμίζει κάποιον μύθο του Αισώπου, με τον τίτλο: "Ο λύκος, η αλεπού και ο γάιδαρος", επειδή οι πρωταγωνιστές είναι ίδιοι με τα παραμύθια.

◇ Παρατηρήθηκε μια διαφορά ως προς την επιλογή παραμυθιών, που τους θύμιζε το βιβλίο που διαβάσαμε ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια. (Βλέπε διάγραμμα 2.6)

✓ Έτσι τα κορίτσια με ποσοστό 28% δήλωσαν την προτίμησή τους στο παραμύθι της "Κοκκινοσκουφίτσας".

✓ Σε αντίθεση τα αγόρια με ποσοστό 45% που επέλεξαν ανάμεσα στα "Τρία γουρουνάκια" και "Τα επτά κατσικάκια".

□ Ωστόσο από το σύνολο των μαθητών, ένα 4% απάντησε ότι το συγκεκριμένο παραμύθι δεν τους θύμιζε κάποιο άλλο που να έχουν διαβάσει ή να έχουν ακούσει.

- Φτάνοντας στην ερώτηση έξι μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι στα παραμύθια που ανέφεραν ως παρεμφερή τα παιδιά ο ήρωας λύκος είναι άλλοτε καλός και άλλοτε κακός, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 2.7.

✓ Έτσι, το 73 % των παιδιών ισχυρίζεται ότι στο παραμύθι που ανέφερε στην ερώτηση πέντε ο λύκος είναι κακός.

✓ Ενώ ένα μικρό ποσοστό των παιδιών, το 23 % βρίσκει τον λύκο καλό.

✓ Το υπόλοιπο 4 % πιστεύει ότι ο λύκος είτε ήταν κακός και έγινε καλός, είτε ότι παρουσιάζει και τις δύο όψεις του.

◇ Εδώ παρατηρείται ξανά μία σημαντική διαφορά ως προς τον χαρακτηρισμό του ήρωα λύκου, ανάμεσα στα Νήπια και τους μαθητές της δευτέρας τάξης Δημοτικού.

Το 20% των νηπίων πιστεύουν ότι ο λύκος είναι καλός και το 28% ότι είναι κακός. Ενώ στην Δευτέρα τάξη Δημοτικού το

3% πιστεύει ότι ο λύκος είναι καλός και το υπόλοιπο 45% ισχυρίζεται ότι είναι κακός. (Βλέπε διάγραμμα 2.8)

◊ Παράλληλα έχουμε και μια διαφορετική αντιμετώπιση του λύκου σε σχέση με το φύλο των παιδιών. Έτσι, τα αγόρια, με ποσοστό που ανέρχεται σε 45% επιμένουν στις κακές ιδιότητες του χαρακτήρα λύκου, σε αντίθεση με τα κορίτσια όπου ο αριθμός φτάνει στο 28% (Βλέπε διάγραμμα 2.9).

Και από την άλλη πλευρά τα κορίτσια υποστηρίζουν περισσότερο τις καλές του ιδιότητες με μεγαλύτερο ποσοστό 21%, σε σχέση με τα αγόρια που φτάνουν μόλις το 2%.

- Στην *έκτη ερώτηση*, η οποία ζητούσε από τα παιδιά να αιτιολογήσουν τον χαρακτηρισμό που έδωσαν στον λύκο (καλός/ κακός), οι απαντήσεις ήταν περισσότερες από μία και παρουσιάζονται στην συνέχεια (Διάγραμμα 3.0).

✓ Ο λύκος στα παραμύθια που ανέφεραν τα παιδιά είναι κακός:

1. Πρώτον γιατί έφαγε την Κοκκινোসκουφίτσα και την γιαγιά της, ήταν η απάντηση που έδωσε το 27% των παιδιών.
2. Έπειτα γιατί έφαγε τα τρία γουρουνάκια, απάντησε το 18%

3. Τα 15 από τα 73 παιδιά ισχυρίστηκαν ότι ο λύκος είναι κακός επειδή έφαγε τα επτά κατσικάκια.

4. Από την άλλη πλευρά, ένα ποσοστό της τάξης των 8%, ως αιτία της απόδοσης του χαρακτηρισμού αυτού, ανέφερε το ότι έφαγε τον γίγαντα.

5. Το 5% ότι είναι κακός επειδή είναι πεινασμένος και θέλει να τρωει.

6. Το 2% γιατί έφαγε τον γαίδαρο και

7. Τέλος, το 1% έδωσε διάφορες απαντήσεις:

α) Είναι κακός ο λύκος επειδή είναι νευριασμένος

β) Επειδή κυνηγάει τα ζώα

γ) Γιατί έφαγε τον Πέτρο

δ) και επειδή κοροϊδεύει τα ζώα

✓ Τα παιδιά θεωρούν ότι ο λύκος είναι καλός, στα παραμύθια που ανέφεραν: (Διάγραμμα 3.1)

1. Γιατί δεν έφαγε στο τέλος την Κοκκινোসκουφίτσα και την γιαγιά, απάντησαν οι 10 από τους 23 μαθητές.

2. Επειδή δεν έφαγε τα επτά κατσικάκια, στο τέλος του παραμυθιού, αποκρίθηκε το 6%.

3. Το 4% ισχυρίστηκε ότι ο λύκος είναι καλός για τον λόγο ότι δεν έφαγε το γουρουνάκι, στο παραμύθι: "Το γεύμα των λύκων", αλλά έγινε φίλος μαζί του.

4. Και τέλος το 2% αιτιολόγησε την απάντησή του ως εξής: επειδή ο λύκος έγινε καλός στο τέλος του παραμυθιού και δεν έφαγε την Κοκκινοσκουφίτσα, τα τρία γουρουνάκια, τα επτά κατσικάκια, τον Πέτρο και το λαγό.

5. Γιατί δεν έφαγε τα τρία γουρουνάκια στο τέλος του παραμυθιού αλλά τα τραγούδησε, ήταν η αιτιολόγηση που έδωσαν τα παιδιά και που αντιπροσωπεύει το 1%.

- Και τέλος στην *έβδομη ερώτηση*, η οποία ήταν εάν τα παιδιά θεωρούν ότι ο λύκος γενικά στα παραμύθια είναι καλός ή κακός και πως αιτιολογούν της άποψή τους αυτή:
 1. Το 31% των παιδιών απάντησε ότι ο λύκος είναι κακός στα περισσότερα παραμύθια.
 2. Το 7 % απάντησε ότι ο λύκος είναι καλός στα παραμύθια.
 3. Και με το μεγαλύτερο ποσοστό των 62% οι μαθητές απάντησαν ότι μερικές φορές είναι καλός και μερικές κακός.

◊ Αξιοσημείωτη είναι και η διαφορά των απαντήσεων σε σχέση με την ηλικία των παιδιών (όπως γίνεται φανερή στον πίνακα 3.2):

✓ Έτσι, από το 31% του συνόλου των μαθητών, που υποστήριξαν ότι ο λύκος είναι κακός:

α) το 12% είναι νήπια ενώ

β) το 19% είναι παιδιά της Β' τάξης Δημοτικού.

✓ Επίσης το ποσοστό 62% που απάντησε ότι ο λύκος είναι και κακός και καλός μοιράζεται ως εξής:

α) τα 38 παιδιά ήταν νήπια και

β) τα 24 μαθητές της Β' τάξης δημοτικού.

✓ Και τελειώνοντας, το 7% χωρίζεται σε :

α) 2% των νηπίων που απάντησαν ότι ο λύκος είναι καλός

β) και 5% των μαθητών της δευτέρας δημοτικού, με την ίδια απάντηση.

◇ Από τις απαντήσεις των παιδιών στην παρούσα ερώτηση αξίζει να σημειωθεί ότι ο λόγος που θεωρούν τα νήπια ότι είναι κακός ο λύκος είναι γιατί κάνει κακά πράγματα (κυνηγάει και τρωει τα ζώα).

Ενώ οι μαθητές της Β' τάξης δημοτικού υποστηρίζουν ότι είναι κακός όχι μόνο γιατί τρωει τους ανθρώπους και τα ζώα αλλά επιπλέον επειδή προσπαθεί να ξεγελάσει τα ζώα, με ύπουλους τρόπους.

◇ Παράλληλα το μεγαλύτερο ποσοστό του συνόλου των παιδιών αναγνωρίζει την διπλή όψη του χαρακτήρα λύκου στα παραμύθια και την διαφορετικά εμφάνισή του σε κάθε παραμύθι.

Ενώ, λοιπόν θεωρεί ότι άλλες φορές ο λύκος είναι καλός και άλλες κακός, ωστόσο δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στις κακές ιδιότητες αυτού του ζώου και τον παρουσιάζει να κάνει κυνηγάει, να τρομάζει και να τρωει τα ζώα και τους ανθρώπους.

4. Συμπεράσματα της Έρευνας των μαθητών

Στο προηγούμενο κεφάλαιο πραγματοποιήθηκε μια λεπτομερής ανάλυση των αποτελεσμάτων, που προέκυψαν από την έρευνα. Αυτά τα αποτελέσματα με βάση τις αληθινές απαντήσεις των παιδιών, οδηγούν στα ακόλουθα συμπεράσματα.

Ένας μεγάλος αριθμός των παιδιών απάντησε ότι το παραμύθι που διαβάσαμε είναι ένα καινούργιο παραμύθι. Τα κριτήρια που χρησιμοποίησαν τα παιδιά για να κάνουν αυτήν την διάκριση είναι αρχικά η εξωτερική εμφάνιση του παραμυθιού, η οποία τους θύμιζε ότι πρόκειται για ένα καινούργιο βιβλίο αλλά και το γεγονός ότι δεν είχαν ξανακούσει το συγκεκριμένο παραμύθι.

Παράλληλα από το σύνολο των παιδιών, που κατέταξαν το παραμύθι "Ο Καλόκαρδος λύκος" στα σύγχρονα-καινούργια παραμύθια, ένας μικρός αριθμός επηρεάστηκε από τον τίτλο του βιβλίου, καθώς και από τον χαρακτηρισμό "καλόκαρδος" που αποδίδονταν στον λύκο. Ως δικαιολόγηση της απάντησής τους πρόβαλαν την εξής άποψη: ότι ο λύκος στα παλιά παραμύθια δεν είναι καλός, είναι μόνο κακός, άρα το παραμύθι αυτό είναι καινούργιο.

Επίσης στην απάντησή τους αυτή συνέβαλε και η γνώμη που έχουν σχηματίσει κατά καιρούς τα παιδιά, μέσα από την ανάγνωση παραμυθιών, για τους διάφορους ήρωες και τα

στερεότυπα, που έχουν δημιουργηθεί γύρω από αυτούς. Έτσι, ο Ηρακλής παρουσιάζεται πάντα γενναίος, ο λύκος κακός και ο Οδυσσέας πολυμήχανος.

Ωστόσο υπήρχε κι ένα αξιόλογο ποσοστό των παιδιών που ισχυρίστηκε ότι πρόκειται για ένα παλιό παραμύθι, σαν εκείνα που αφηγούνται οι γιαγιάδες. Για να δικαιολογήσουν την απάντηση τους αυτή χρησιμοποίησαν το στοιχείο της επανεμφάνισης γνωστών παραμυθιακών ηρώων μέσα στο βιβλίο που διαβάσαμε.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι ένα μικρό μέρος των παιδιών, που θεώρησαν το συγκεκριμένο παραμύθι παλιό, ανέφερε ότι το έχουν ξαναδιαβάσει η ακόμη ότι το έχουν σπίτι τους, καθώς επηρεάστηκαν από την εμφάνιση πολλών γνωστών τους προσώπων σε μία καινούργια ιστορία.

Στην δεύτερη ερώτηση που αφορούσε το αν ο λύκος παρουσιάζεται καλός ή κακός μέσα στην ιστορία που διαβάσαμε, οι απαντήσεις των παιδιών ήταν πάρα πολλές, όπως και η αιτιολόγηση που προέβαλλαν για την κάθε μία από αυτές, κάτι που αποδεικνύεται παρακάτω.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών απάντησε ότι ο λύκος είναι καλός, για διαφορετικό κάθε φορά λόγο. Ορισμένα από τα παιδιά θεώρησαν ότι ο λύκος είναι καλός γιατί δεν έφαγε την Κοκκινοσκουφίτσα, τα επτά κατσικάκια, τα τρία γουρουνάκια και γενικότερα όσους συνάντησε στον δρόμο του. Άλλο εξίσου μεγάλο ποσοστό στήριξε την άποψή του ως εξής: ότι δηλαδή ο λύκος έφαγε τον γίγαντα που ήταν κακός και όχι

τα ζώα που ήταν καλά, άρα είναι καλός στο παραμύθι. Ενώ ελάχιστο μέρος του συνόλου του δείγματος ανέφερε τον χαρακτηρισμό "καλόκαρδος" που αποδίδεται στον λύκο, από τον αρχή του παραμυθιού, ως αιτιολόγηση του χαρακτήρα του ίδιου.

Επιπροσθέτως ανάμεσα στις απαντήσεις των παιδιών σημαντικό ρόλο έπαιξε το γεγονός ότι ο λύκος παρόλο που είχε σκοπό να φάει τα ζώα που συνάντησε στον δρόμο του τελικά όμως άντεξε, όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν τα παιδιά, και τα άφησε ελεύθερα να φύγουν.

Και τέλος ένας σημαντικός αριθμός ισχυρίστηκε ότι ο λύκος δεν είναι στην πραγματικότητα καλός αλλά παριστάνει τον καλό στο κείμενο προκειμένου να κοροϊδέψει τα ζώα και να τα φάει.

Υπήρξαν μαθητές που θεώρησαν ότι ο λύκος είναι κακός στον συγκεκριμένο παραμύθι επειδή έφαγε τον γίγαντα ή ακόμη γιατί ήθελε να φάει τα ζώα που συνάντησε στον δρόμο του. Παρατηρούμε ότι υπάρχει μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στα νήπια και τους μαθητές της δευτέρας τάξης δημοτικού, στην αιτιολόγηση της άποψής τους ότι ο λύκος είναι κακός. Τα μεν πρώτα έδωσαν ιδιαίτερη σημασία στο αποτέλεσμα της πράξης του ήρωα ενώ για τα παιδιά του δημοτικού σημαντικό ρόλο έπαιξε η πρόθεση του να φάει τα ζώα και όχι τόσο το αποτέλεσμα.

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα παιδιά τόσο στην προσχολική όσο και στην πρώτη σχολική ηλικία χρησιμοποιούν διαφορετικά κριτήρια για να αποφασίσουν

εάν μια πράξη είναι ηθική ή όχι, γεγονός που γίνεται φανερό μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας. Συγκεκριμένα για τα μικρότερα παιδιά έχει μεγαλύτερη σημασία το αποτέλεσμα της πράξης ενός ανθρώπου, στην προκειμένη περίπτωση του παραμυθιακού ήρωα, ενώ για τα μεγαλύτερα παιδιά σημαντικό ρόλο παίζει η πρόθεση και όχι τόσο το αποτέλεσμα της πράξης, σύμφωνα με την θεωρία της ηθικής ανάπτυξης του Piaget.¹³⁴

Στην τρίτη ερώτηση που ζητούσε από τους μαθητές να πουν, αν το παραμύθι που διαβάσαμε τους θυμίζει κάποιο άλλο παραμύθι, οι περισσότεροι απάντησαν θετικά. Ωστόσο οι απόψεις που ακούστηκαν από κάθε παιδί ήταν διαφορετικές.

Αρχικά το παραμύθι που έρχεται πρώτο στην προτίμηση των παιδιών και που είναι ιδιαίτερα γνωστό σε αυτά είναι "Τα τρία γουρουνάκια", και στην συνέχεια "Η Κοκκινοσκουφίτσα και ο λύκος" και "Τα επτά κατσικάκια", ενώ ένα μέρος των παιδιών ανέφερε τα παραμύθια: "Ο λύκος ξαναγύρισε" και "Το γεύμα των λύκων", όπου ο χαρακτήρας λύκος παρουσιάζεται καλός.

Όσον αναφορά την ερώτηση πέντε στην οποία τα παιδιά καλούνταν να απαντήσουν αν ο λύκος στο παραμύθι που ανέφεραν στην προηγούμενη ερώτηση είναι καλός ή κακός, τα αποτελέσματα ποικίλουν.

Έτσι, τα περισσότερα παιδιά απάντησαν ότι ο λύκος είναι κακός γιατί έφαγε την Κοκκινοσκουφίτσα και την γιαγιά της, τα τρία γουρουνάκια, τα επτά κατσικάκια τον γάιδαρο και άλλους

¹³⁴ Nicky Hayes, *Εισαγωγή στην ψυχολογία, β' τόμος*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1998, σελ. 180

ήρωες των παραμυθιών που είχαν αναφέρει. Εξίσου όμως σημαντικό είναι το γεγονός ότι αιτιολόγησαν την απόδοση του χαρακτηρισμού κακός στον λύκο, αναφέροντας ότι είτε ήταν νευριασμένος είτε πεινούσε ή ακόμη γιατί ήθελε να κοροϊδέψει τα ζώα.

Από την άλλη μεριά δεν έλειψε και η αντίθετη άποψη ότι δηλαδή ο λύκος είναι καλός για τον λόγο ότι δεν έφαγε την Κοκκινοσκουφίτσα στο τέλος του ομώνυμου παραμυθιού, ούτε και τα επτά κατσικάκια στον αντίστοιχο παραμύθι. Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω απαντήσεις μπορούμε να συμπεράνουμε ότι υπάρχει μια διαφορετική αναγνωστική εμπειρία στα παιδιά ανάλογα με την ηλικία τους. Έτσι υπάρχει η περίπτωση ορισμένα παιδιά να έχουν διαβάσει το ίδιο παραμύθι, αλλά με διαφορετική εκδοχή κάθε φορά η ακόμη να έχουν διαβάσει μόνο την σύγχρονη εκδοχή του παραμυθιού και γι' αυτό τον λόγο να έχουν μια διαφορετική άποψη για το πώς παρουσιάζεται ο ήρωας λύκος, που μας ενδιαφέρει στην συγκεκριμένη περίπτωση, μέσα στα παραμύθια.

Τέλος στην έβδομη ερώτηση που αφορούσε την γνώμη των παιδιών για την παρουσία του ήρωα λύκου γενικά στα παραμύθια, ακούστηκαν εξίσου πολλές και διαφορετικές απόψεις.

Ένα αρκετά μεγάλο μέρος του συνόλου των παιδιών υποστήριξε τις κακές ιδιότητες του λύκου, για τον λόγο ότι στα περισσότερα παραμύθια παρουσιάζεται να κάνει κακές πράξεις,

να κυνηγάει και να τρομάζει τα ζώα, ενώ ένα μικρό ποσοστό έδειξε ιδιαίτερη συμπάθεια στον παραμυθιάκο αυτό ήρωα.

Η απάντηση όμως που κατέλαβε το μεγαλύτερο μέρος των αποτελεσμάτων ήταν η εμφάνιση του λύκου και με τις δύο όψεις του χαρακτήρα του. Έτσι τα παιδιά σε ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό απάντησαν ότι ο λύκος άλλοτε είναι καλός στα παραμύθια και άλλοτε κακός. Συνήθως στα παλιά παραμύθια παρουσιάζεται κακός, άγριος και επικίνδυνος ενώ τα σύγχρονα βιβλία τον απεικονίζουν καλό, μορφωμένο και έξυπνο.

Έχοντας αναλύσει τις παραπάνω απαντήσεις καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά μπορούν να αναγνωρίσουν την διαφορετική λειτουργία του ήρωα μέσα στα σύγχρονα παραμύθια και συχνά αυτό είναι ένα επιπλέον στοιχείο που συντελεί στην απόλαυση του κειμένου αλλά και την τέρψη των ίδιων.

Ωστόσο ο τρόπος που παρουσιάζεται συγκεκριμένα ο ήρωας λύκος σε πολλά από τα σύγχρονα παραμύθια δεν φαίνεται να συντελεί στην διαμόρφωση μιας καλής εικόνας για τον παραμυθιακό αυτό χαρακτήρα. Τα παιδιά ακούγοντας την λέξη λύκος αμέσως φέρνουν στο μυαλό τους ένα κακό, άγριο και επικίνδυνο ζώο που τους προκαλεί φόβο και πανικό. Αυτό συμβαίνει ίσως επειδή δεν έχουν έρθει σε επαφή με πολλά σύγχρονα βιβλία. Όμως ένα είναι σίγουρο ότι τα σύγχρονα παραμύθια αρέσουν ιδιαίτερα στα παιδιά μικρά και μεγάλα γιατί τα βοηθούν να καλλιεργήσουν την φαντασία τους και να

γνωρίσουν την πραγματικότητα μέσα από τον κόσμο του παραμυθιού.

ΕΡΕΥΝΑ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

1. Στόχος και υποθέσεις της έρευνας.

Στόχος της δεύτερης έρευνας, που πραγματοποιήθηκε σε δημοτικά σχολεία και Νηπιαγωγεία ήταν να διερευνηθεί η γνώμη των δασκάλων και των νηπιαγωγών αντίστοιχα, για τα σύγχρονα παιδικά εικονογραφημένα παραμύθια και την συμβολή τους στα παιδιά αναγνώστες.

Με δεδομένο αυτό τον στόχο της έρευνας προκύπτουν και κάποιες άλλες υποθέσεις, η ορθότητα των οποίων καλείται να ελεγχθεί μέσω αυτής της έρευνας.

Οι σπουδαιότερες από αυτές είναι οι εξής:

- Αν διδάσκονται παραμύθια στα σχολεία (Δημοτικά και Νηπιαγωγεία).
- Τι είδους παραμύθια διδάσκονται στα σχολεία παλιά ή σύγχρονα.
- Αν διαπιστώνουν οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί στα σύγχρονα παραμύθια ανατροπές (Διαφορετική δράση των παραμυθιακών ηρώων).
- Ποια είναι η γνώμη τους για τα σύγχρονα παραμύθια σε σχέση με τα παιδιά αναγνώστες.

- Και τέλος, αν πιστεύουν ότι ωφελεί τα παιδιά να βλέπουν τον λύκο καλό ή κακό στα παραμύθια.

2. Δείγμα της έρευνας.

Αυτή η έρευνα, που αφορούσε τους δασκάλους και τους νηπιαγωγούς πραγματοποιήθηκε στα 48^ο, 56^ο, 54^ο Νηπιαγωγεία του νομού Θεσσαλονίκης και στο 3^ο Δημοτικό σχολείο του νομού Κιλκίς.

Ξεκίνησε από τις 19 Μαΐου 2003 και ολοκληρώθηκε στις 23 Μαΐου 2003.

Συγκεκριμένα στην έρευνα αυτή συμμετείχαν 15 συνολικά νηπιαγωγοί και δάσκαλοι από την πρώτη μέχρι και την έκτη δημοτικού.

Το δείγμα των δασκάλων και των νηπιαγωγών δεν λήφθηκε τυχαία, αλλά από τα σχολεία, που ανήκαν σε εύκολα προσβάσιμες περιοχές για τον ερευνητή.

Τα τρία Νηπιαγωγεία όπως επίσης και το Δημοτικό σχολείο ήταν αυτά, στα οποία διεξήχθη και η έρευνα των μαθητών.

3. Μέθοδος της έρευνας.

Η έρευνα έγινε ύστερα από συνεννόηση με τους ίδιους τους δασκάλους και τους νηπιαγωγούς προσωπικά. Τους δίδονταν από ένα ερωτηματολόγιο στον καθένα ξεχωριστά και καλούνταν να απαντήσουν στις ερωτήσεις του.

Τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν την ίδια ημέρα, που πραγματοποιήθηκε η έρευνα των μαθητών, καθώς οι δάσκαλοι είχαν ελεύθερο χρόνο και τα συμπλήρωσαν στην ώρα του διαλείμματος.

Τα αποτελέσματα προέκυψαν από το σύνολο των απαντήσεων των δασκάλων και των νηπιαγωγών.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΔΑΣΚΑΛΟΥΣ / ΝΗΠΙΑΓΩΓΟΥΣ

Ονοματεπώνυμο δασκάλου/ας:.....

Ημερομηνία:.....

Σχολείο:.....

Τάξη:.....

Ερωτήσεις:

1. Διδάσκετε παραμύθια στο σχολείο;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

2. Τι είδους παραμύθια διαβάζονται στο σχολείο παλιά ή σύγχρονα;.....

.....

.....

3. Διαπιστώνετε ανατροπές στα σύγχρονα παραμύθια; (Διαφορετική λειτουργία των παραμυθιακών ηρώων).....

.....

.....

4. Ποια η γνώμη σας για τα σύγχρονα παραμύθια σε σχέση με τα παιδιά αναγνώστες;.....

.....

.....

5. Πιστεύετε ότι ωφελούν τα παιδιά αυτές οι ανατροπές;.....

.....

.....
.....

6. Πιστεύεται ότι αυτή η αλλαγή είναι ικανή να διαφοροποιήσει την άποψη των παιδιών για κάποιον ήρωα-ζώο όπως τον γνωρίζει από τα κλασσικά παραμύθια;.....

.....
.....
.....

4. Αποτελέσματα της έρευνας των δασκάλων και των Νηπιαγωγών.

- Στην *πρώτη ερώτηση*, αυτού του ερωτηματολογίου, που συντάχθηκε για τους δασκάλους και τους νηπιαγωγούς και που αφορούσε αν διδάσκονται τα παραμύθια στο σχολείο, το 100% των εκπαιδευτικών δήλωσε κατηγορηματικά ότι διδάσκονται.
 - Στην *δεύτερη ερώτηση*, που ζητούσε από δασκάλους/νηπιαγωγούς να απαντήσουν τι είδους παραμύθια διδάσκονται στο σχολείο παλιά ή σύγχρονα, ή και τα δύο τα αποτελέσματα είναι τα ακόλουθα: (Διάγραμμα 2.1)
1. Το 46,7% απάντησε ότι διδάσκονται παλιά, λαϊκά παραμύθια.
 2. Ένα ποσοστό 13,3% αποκρίθηκε πως στα σχολεία υπάρχουν λιγότερα σύγχρονα παραμύθια.
 3. Και τέλος το 40% μίλησε για ίση κατανομή και των δύο κατηγοριών παραμυθιού στα σχολεία, παλιών και σύγχρονων εξίσου.

◊ Αξίζει να σημειωθεί ότι από τα παλιά παραμύθια ένα μεγάλο ποσοστό που διδάσκονται στο δημοτικό σχολείο, σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων είναι:

1. μύθοι του Αισώπου και παλιά παραμύθια με ζώα
2. ή λαϊκά παραμύθια που διδάσκονται στο Ανθολόγιο συμπληρωματικά με την "Γλώσσα" και τα οποία συνήθως έχουν ήρωες ζώα.

◊ Επίσης παρατηρήθηκε μια διαφορά ανάμεσα στο δημοτικό και το νηπιαγωγείο. Οι δάσκαλοι απάντησαν σχεδόν όλοι ότι διδάσκονται ελάχιστα παραμύθια στο σχολείο, και αυτά είναι παλιά σε αντίθεση με τους νηπιαγωγούς που είπαν ότι τα παραμύθια αποτελούν μέρος του καθημερινού τους προγράμματος.

- Στην ερώτηση *τρία*, του ερωτηματολογίου, που αφορούσε εάν διαπιστώνουν ανατροπές στα σύγχρονα παραμύθια, το 100% των δασκάλων απάντησε κατηγορηματικά ότι παρατηρούν αρκετές.

✓ Ωστόσο εκεί που σημειώθηκε ιδιαίτερη διαφορά απόψεων είναι ως προς το είδος των ανατροπών, που συναντούν στα σύγχρονα παραμύθια. Τα αποτελέσματα, έτσι όπως διαμορφώθηκαν, είναι τα ακόλουθα: (Διάγραμμα 2.2)

1. Με ένα ποσοστό 33,3% οι εκπαιδευτικοί απάντησαν ότι συχνά συναντούν διαφορετική λειτουργία των παραμυθιακών ηρώων ως προς τον χαρακτήρα τους.

2. Ένα ποσοστό του ύψους των 20% αποκρίθηκε ότι παρατηρεί την εμφάνιση ανατρεπτικών στοιχείων και συγκεκριμένα διαφοροποιείται το τέλος ή η αρχή του παραμυθιού.
 3. Παράλληλα ακόμη ένα ποσοστό 20% απάντησε ότι παρατηρείται στα σύγχρονα παραμύθια η διαφορετική δράση των ηρώων.
 4. Ενώ με μικρότερο ποσοστό 13,3% οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί συναντούν πάρα πολλές φορές στα καινούργια παραμύθια γνωστούς παραμυθιακούς ήρωες, όπου συνεργάζονται και δημιουργούν διαφορετικές σχέσεις μεταξύ τους, από αυτές που τους είχαμε συνηθίσει.
 5. Και τέλος εξίσου ένα μικρό ποσοστό, του οποίου ο αριθμός ανέρχεται σε 13,3% παρατηρεί ανατροπές στα σύγχρονα παραμύθια ως προς τα μηνύματα που περνούν στα παιδιά.
- Στην **τέταρτη ερώτηση** στην οποία καλούνταν οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί να πουν την άποψή τους για τα σύγχρονα παραμύθια σε σχέση με τα παιδιά αναγνώστες, οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν περισσότερες από μία και παρατίθενται παρακάτω (Διάγραμμα 2.3).

Αναμφισβήτητα όλοι θεώρησαν δεδομένη την ωφελιμότητά τους για τα παιδιά, ο καθένας όμως για τον δικό του ξεχωριστό λόγο:

1. Έτσι, ένα μεγάλο ποσοστό της τάξης του 33,3% δικαιολόγησε την χρησιμότητα των παραμυθιών με κύριο στόχο την καλλιέργεια της φαντασίας και τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου των παιδιών.
 2. Επίσης τα σύγχρονα παραμύθια, σύμφωνα με το 20% των απαντήσεων διασκεδάζουν τα παιδιά με την προσεγμένη εικονογράφηση και την ποιότητα του λόγου τους.
 3. Πάλι, ένα 20% πιστεύει ότι μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να κοινωνικοποιηθούν μέσα από την ομαλή εισαγωγή τους από τον κόσμο του μαγικού και του φανταστικού, στην πραγματικότητα.
 4. Συγχρόνως το 13% των δασκάλων και των νηπιαγωγών ισχυρίστηκε ότι μέσα από τα σύγχρονα παραμύθια τα παιδιά παραδειγματίζονται από τους χαρακτήρες των ίδιων, τους οποίους χρησιμοποιούν και ως πρότυπά τους στην ζωή.
 5. Και τέλος με μικρό αριθμό 6,6% τα παιδιά, σύμφωνα με την γνώμη των εκπαιδευτικών, διευρύνουν τους ορίζοντες τους, αναπτύσσουν την μυθοπλαστική τους ικανότητα και χρησιμοποιούν την φαντασία τους σε μεγάλο βαθμό μέσα από την ανάγνωση σύγχρονων παραμυθιών.
- Η πέμπτη ερώτηση, ζητούσε από τους δάσκαλους και τους νηπιαγωγούς να εκφράσουν την γνώμη τους σχετικά με το αν ωφελούν στα παιδιά αυτές οι ανατροπές. Όλοι

ανεξαιρέτως οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί απάντησαν ότι ωφελεί τα παιδιά να βλέπουν ανατροπές στα σύγχρονα παραμύθια καθώς έτσι τους δίνεται η ευκαιρία να αναπτύξουν την φαντασία τους και να δημιουργήσουν δικές τους πρωτότυπες ιστορίες.

- Και τέλος στην έκτη ερώτηση που ζητούσε από τους εκπαιδευτικούς να πουν την γνώμη τους για το αν πιστεύουν η αλλαγή που υπάρχει στα σύγχρονα παραμύθια, εάν είναι ικανή να αλλάξει την γνώμη των παιδιών για ένα ήρωα-ζώο, όπως τον γνωρίζει από τα κλασσικά παραμύθια (Στην προκειμένη περίπτωση τον λύκο).

Τα αποτελέσματα της ερώτησης αυτής διαμορφώθηκαν με τον εξής τρόπο, καθώς οι γνώμες διίσταντο. (Βλέπε Διάγραμμα 2.4)

1. Ξεκινώντας από το μεγαλύτερο ποσοστό το 33,4% επισημαίνει, ότι ο λύκος ωφελεί να παρουσιάζεται κακός γιατί μόνο μέσα από την αντίθεση καλού-κακού επέρχεται η δικαίωση του πρώτου και η τιμωρία του δεύτερου, πράγμα που επιζητούν τα παιδιά.
2. Ένα 20% θεωρεί ότι ο ήρωας λύκος πρέπει να παρουσιάζεται και καλός και κακός γιατί δεν πρέπει να προβάλλονται στα παιδιά μόνο τα καλά ή μόνο τα

κακά πρότυπα, τα πρόσωπα έχουν δύο όψεις στην ζωή.

3. Επίσης ένα ίδιο ποσοστό 20% ισχυρίζεται ότι τα παιδιά πρέπει να βλέπουν τον λύκο καλό γιατί παραδειγματίζονται από τους ήρωες των παραμυθιών.
 4. Ένα 13,4% υποστηρίζει ότι ο λύκος αλλά και όλοι οι ήρωες γενικά δεν πρέπει να παρουσιάζονται κακοί γιατί φοβίζουν τα παιδιά.
 5. Και τέλος με αριθμό που ανέρχεται στο 6,6% επισημαίνουν ότι είναι καλό να παρουσιάζεται και καλός και κακός ο λύκος γιατί με αυτόν τον τρόπο συνδυάζεται η παράδοση με την νεότερικότητα και καλλιεργείται η ικανότητα αντίληψης των δύο όψεων ενός πράγματος και η προσαρμογή των παιδιών σε νέες αντιλήψεις.
- Κωδικοποιώντας τις παραπάνω απαντήσεις θα λέγαμε ότι το 33,4% υποστηρίζει ότι ο λύκος πρέπει να παρουσιάζεται κακός, το 40% πιστεύει πως πρέπει να είναι καλός και το υπόλοιπο 26,6% ότι ενδείκνυται η συνάντηση και των δύο όψεων του λύκου, καλός και κακός στα παραμύθια. (Διάγραμμα 2.5)
- ◇ Κλείνοντας την έρευνα, αξίζει να σημειώσουμε το γεγονός ότι ένα μέρος των δασκάλων -νηπιαγωγών, που αντιπροσωπεύει το 6,6% πιστεύει πως με όποιον τρόπο κι αν

παρουσιάζεται ο λύκος, είτε καλός είτε κακός, προκαλεί φόβο στα παιδιά γιατί στο μυαλό τους έχει σχηματιστεί η εικόνα του άγριου και επικίνδυνου ζώου και είναι δύσκολο να αλλάξει.

5. Συμπεράσματα της έρευνας των δασκάλων και των νηπιαγωγών.

Από την έρευνα που έγινε στους δασκάλους και τους νηπιαγωγούς σχετικά με τα σύγχρονα παιδικά παραμύθια όπου παρουσιάζουν έντονο το στοιχείο της διακειμενικότητας ακούστηκαν οι ακόλουθες απόψεις.

Η πλειοψηφία των δασκάλων και των νηπιαγωγών απάντησε ότι διδάσκονται παραμύθια στο σχολείο. Ειδικότερα οι νηπιαγωγοί ανέφεραν ότι τα παραμύθια αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του καθημερινού τους προγράμματος, ενώ στα δημοτικά σχολεία τα παραμύθια υπάρχουν συμπληρωματικά του μαθήματος της "Γλώσσας".

Τα παραμύθια που διδάσκονται στα δημοτικά σχολεία είναι συνήθως παλιά, όπου βασικοί ήρωές τους είναι τα ζώα ή ακόμη ανήκουν στην κατηγορία των λαϊκών παραμυθιών ή και τον μύθων που περιλαμβάνονται στο ανθολόγιο, σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων.

Όσον αναφορά τώρα τα σύγχρονα παραμύθια δεν διδάσκονται στο δημοτικό σχολείο αλλά υπάρχουν μόνο στην βιβλιοθήκη, από όπου μπορούν να τα δανειστούν και να τα διαβάσουν τα παιδιά.

Από την άλλη μεριά στο νηπιαγωγείο διδάσκονται και παλιά και σύγχρονα παραμύθια, εξίσου, καθώς αποτελούν μεγάλο μέρος της διαπαιδαγώγησης των νηπίων.

Στην τρίτη ερώτηση, όπου αφορούσε εάν διαπιστώνουν ανατροπές στα σύγχρονα παραμύθια οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί απάντησαν όλοι ανεξαιρέτως απάντησαν ότι παρατηρούν αρκετές. Ωστόσο σημειώθηκε μια σημαντική διαφορά ως προς το είδος των ανατροπών που συναντούν στα διάφορα παραμύθια.

- Ορισμένοι υποστήριξαν ότι συχνά συναντούν στα παραμύθια διαφορετική λειτουργία των παραμυθιακών ηρώων ως προς τον χαρακτήρα τους.
- Άλλοι αποκρίθηκαν πως ιδιαίτερα μεγάλη είναι η εμφάνιση ανατρεπτικών στοιχείων στην σύγχρονη παιδική βιβλιογραφία και συγκεκριμένα υποστήριξαν ότι αυτό που διαφοροποιείται περισσότερο είναι η αρχή και το τέλος σε ένα παραμύθι.
- Παράλληλα ένα μικρό μέρος των εκπαιδευτικών ισχυρίστηκε ότι σε πολλά καινούργια παραμύθια είναι συχνό το φαινόμενο να εμφανίζονται γνωστοί παραμυθιακοί ήρωες και να αναπτύσσουν μια διαφορετικού είδους σχέση μεταξύ τους από αυτήν που τους είχαμε συνηθίσει στο παρελθόν.
- Και τέλος ένα μέρος του συνόλου των δασκάλων και των νηπιαγωγών απάντησε ότι αυτό που διαφοροποιείται στα σύγχρονα παραμύθια είναι το μήνυμα που θέλουν να περάσουν στα παιδιά οι συγγραφείς.

Στην ερώτηση τέσσερα όλοι οι εκπαιδευτικοί υποστήριξαν την ωφελιμότητα των παραμυθιών και ειδικότερα των σύγχρονων

για τα παιδιά αναγνώστες προβάλλοντας ο καθένας την δική του αιτιολόγηση.

- Έτσι, αρχικά ένα μεγάλο ποσοστό δικαιολόγησε την χρησιμότητα των παραμυθιών με κριτήριο την καλλιέργεια της φαντασίας των παιδιών αλλά και τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου του.
- Παράλληλα τα σύγχρονα παραμύθια προσφέρουν, σύμφωνα με τις απαντήσεις του συνόλου των εκπαιδευτικών τέρψη και αισθητική συγκίνηση στα παιδιά, καθώς διαθέτουν προσεγμένη εικονογράφηση και ποιότητα λόγου.
- Εξίσου σημαντικό φαίνεται το γεγονός ότι μέσα από την ανάγνωση των παραμυθιών τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να κοινωνικοποιηθούν, να αντιληφθούν ότι στην ζωή όλα δεν είναι απόλυτα καλά ή απόλυτα κακά και να μάθουν μέσα από τον φανταστικό κόσμο να βρίσκουν λύσεις στα προβλήματά τους, συμμετέχοντας στην αγωνία και τις περιπέτειες των ηρώων του παραμυθιού.
- Συγχρόνως οι ήρωες των παραμυθιών αποτελούν πρότυπα για τα παιδιά και μέσα από την συμπεριφορά και τις πράξεις των ίδιων αποτελούν παράδειγμα προς μίμηση και συντελούν στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού.
- Και τέλος σπουδαίο ρόλο παίζουν τα σύγχρονα παραμύθια στην ανάπτυξη της μυθοπλαστικής ικανότητας των παιδιών και στην διεύρυνση του ορίζοντά τους.

Στην τελευταία ερώτηση όπου καλούνταν να πουν οι δάσκαλοι και οι νηπιαγωγοί την γνώμη τους σχετικά με το αν ωφελεί τα

παιδιά να βλέπουν τον λύκο καλό ή κακό στα παραμύθια οι απαντήσεις διαμορφώθηκαν ως εξής:

- Αρκετοί από τους εκπαιδευτικούς επισήμαναν ότι ο λύκος πρέπει να παρουσιάζεται κακός γιατί μόνο μέσα από την αντίθεση καλού-κακού επέρχεται η δικαίωση του πρώτου και η τιμωρία του δεύτερου.
- Επίσης ένα μεγάλο ποσοστό θεωρεί ότι ο λύκος πρέπει να παρουσιάζεται και καλός αλλά και κακός γιατί δεν πρέπει να προβάλλονται στα παιδιά μόνο καλά ή μόνο κακά πρότυπα.
- Άλλοι υποστήριξαν ότι ο λύκος φοβίζει τα παιδιά όταν παρουσιάζεται κακός, άγριος και επικίνδυνος στα παραμύθια γι' αυτό τον λόγο δεν πρέπει να προβάλλονται τέτοιου είδους πρότυπα.
- Και τέλος ορισμένοι ισχυρίστηκαν ότι είναι καλό να παρουσιάζεται και καλός και κακός ο χαρακτήρας λύκος γιατί με αυτόν τον τρόπο συνδυάζεται η παράδοση με την νεότερικότητα και καλλιεργείται η ικανότητα αντίληψης των δύο όψεων ενός πράγματος και η προσαρμογή των παιδιών σε νέες αντιλήψεις.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα παραμύθια αναμφισβήτητα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της παιδικής ηλικίας, γι' αυτό και η επιρροή που ασκούν στα παιδιά είναι καθοριστική. Όσο πιο νωρίς έρθουν τα παιδιά σε επαφή με την παιδική λογοτεχνία τόσο περισσότερα πράγματα μπορούν να αποκομίσουν.

Από τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν τόσο στα νηπιαγωγεία όσο και στα δημοτικά αυτό που μου έκανε εντύπωση ήταν η χαρά που ένιωθαν τα παιδιά όταν άκουγαν ότι θα διαβάσουμε ένα παραμύθι. Είναι φανερό ότι τα παραμύθια παίζουν σημαντικό ρόλο στην ψυχική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών. Γι' αυτό, λοιπόν, κάθε λογοτεχνικό είδος θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεγμένο, και πολύ περισσότερο εάν προορίζεται για μικρά παιδιά.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ακόμη ότι τα παιδιά επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τους ήρωες των παραμυθιών, ταυτίζονται μαζί τους και ζουν τις περιπέτειες σαν να ήταν δικές τους. Κατά καιρούς, μέσα από την ανάγνωση των παραμυθιών, σχηματίζουν μια συγκεκριμένη γνώμη για τους διάφορους ήρωες και αυτή επηρεάζεται και από τα στερεότυπα που έχουν δημιουργηθεί γύρω από τους ίδιους. Έτσι, ο Ηρακλής είναι πάντα γενναίος, ο λύκος πάντα κακός.

Την γνώμη αυτή είναι αρκετά δύσκολο να την αλλάξουν και όπως αποδείχτηκε και από την παρούσα έρευνα, όσο κι αν

προσπαθούν οι συγγραφείς να παρουσιάσουν τον λύκο καλό, πάντα στο μυαλό των παιδιών το ζώο αυτό θα είναι συννώνυμο του τρόμου, πάντα ο λύκος θα είναι για τα παιδιά ένα άγριο και επικίνδυνο ζώο.

Όσον αναφορά την θέση του παραμυθιού στο σχολείο, από τις απαντήσεις των δασκάλων μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι ώρες που αφιερώνονται στο σχολείο είναι ελάχιστες έως μηδαμινές, σε αντιπαράθεση με την ωφελιμότητα των παραμυθιών στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Τα παραμύθια βοηθούν το παιδί να μαθαίνει νέες αντιλήψεις, να συνδέει το λαϊκό με το σύγχρονο, να διαφυλάσσει την παράδοση και την κληρονομιά του τόπου. Παράλληλα «ευρύνουν το πλάτος των βασικών ηθικών ιδεών του Αγαθού και του Κακού και συμπληρώνουν τον πρώτο ηθικό κώδικα του μικρού παιδιού.»¹³⁵

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι οι εκπαιδευτικοί και όλοι όσοι ασχολούνται με την μόρφωση των παιδιών, πρέπει να θέσουν ως πρωταρχική τους ανάγκη την επαφή του παιδιού με το παραμύθι. «Και αυτό θα γίνει μόνο εάν οι ίδιοι πρώτα από όλα το μελετήσουν και το αγαπήσουν με τέτοιο τρόπο, ώστε να συναισθάνονται και αυτοι και να συμπάσχουν, τόσο μαζί με τα παιδιά, όσο και με το περιεχόμενο του παραμυθιού.»¹³⁶

¹³⁵ Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, *Το παραμύθι και η εκπαίδευση*, Φλώρινα 1994, σελ. 132-133

¹³⁶ Ευριπίδης Σ. Σούρλας, *Η Διδακτική των παραμυθιών- παραμύθι και λαϊκή ψυχή*, εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα 1960, σελ 40

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

«Εκατοντάδες χιλιάδες, δεκάδες χιλιάδες παιδικά κεφαλάκια σε όλο τον κόσμο έχουν γείρει το κεφάλι τους ήδη αποκοιμισμένα στα μαξιλάρια τους. Εκατοντάδες χιλιάδες, δεκάδες χιλιάδες μαμάδες και μπαμπάδες κλείνουν το βιβλίο που κρατούν στα χέρια τους και βγαίνουν νυχοπατώντας από τα παιδικά δωμάτια.»¹³⁷

Είναι η στιγμή που ολοκληρώθηκε ακόμη ένα ταξίδι στο όνειρο, ακόμη μια περιπλάνηση στην φαντασία. Αυτή είναι άλλωστε η δύναμη του παραμυθιού, να μας παρασύρει σε κόσμους μαγικούς «εκεί όπου τα σύνορα του πραγματικού και του φανταστικού είναι τόσο αχνά που μπερδεύονται.»¹³⁸

Το παραμύθι έχει την ιδιότητα να ταξιδεύει αυτούς που το ακούν εκεί που τα προβλήματα βρίσκουν λύση, εκεί που οι επιθυμίες γίνονται πράξεις και τα όνειρα βγαίνουν αληθινά.

Τα παιδιά που αποτελούν το πιο θερμό ακροατήριο νιώθουν ανακούφιση την στιγμή που ακούνε την φράση: «...και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα.» Είναι γιατί το παραμύθι εγγυάται αίσια έκβαση και το παιδί δεν φοβάται να επιστρέψει ξανά στην πραγματικότητα· είναι επειδή κατά βάθος ξέρει πως ό,τι κι αν συμβεί "θα ζήσει ευτυχισμένο για πάντα".

¹³⁷ Μάϊρα Παπαθανασοπούλου, *"Έχω ράμματα για την γούνα σου"*, εκδόσεις Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2002, σελ. 3

¹³⁸ Διαδρομές στο Παραμύθι, περ. Διαδρομές, τ. 9, Άνοιξη 1988, σελ. 2

Και αυτή τη ευτυχία δεν έχουμε δικαίωμα να τους την
στερήσουμε...Ας κρατήσουμε ζωντανό στην ψυχή των παιδιών
το παραμύθι!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Θεωρητικά βιβλία

- Αναγνωστόπουλος Β. Δ. - Α. Δελώνης, *Παιδική Λογοτεχνία και Σχολείο*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1984
- Αναγνωστόπουλος Β. Δ., *Θέματα παιδικής Λογοτεχνίας Α' Ανιχνεύσεις*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987
- Αναγνωστόπουλος Β. Δ., *Τάσεις και εξελίξεις της Παιδικής Λογοτεχνίας*, Οι εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα 1996
- Αναγνωστόπουλος Β. Δ., *Λαϊκή παράδοση και σχολείο*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999
- Αναγνωστόπουλος Β. Δ., *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002
- *Αναφορά στον Γκρέκο*, Αθήνα 1965,
- Αυδίκος Ευάγγελος, *Το λαϊκό παραμύθι- Θεωρητικές προσεγγίσεις*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1997
- Από τα πρακτικά του 15^{ου} Συνεδρίου της I.B.B.Y, τα οποία εκδόθηκαν το 1977 στον Μόναχο, συγκεντρωμένα σε ένα τόμο με τίτλο: "Fairy tale and poetry today".
- Bettelheim Bruno, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα 1995
- Γενειατάκη Ειρήνη, *Η Λογοτεχνία στο Νηπιαγωγείο*, περ. Διαδρομές, τ. 27, Φθινόπωρο 1992
- Δελώνης Αντώνης, *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία*, εκδόσεις Ηράκλειτος, Αθήνα 1986
- Δελώνης Αντώνης, *Βασικές γνώσεις για το παιδικό νεανικό βιβλίο*, Αθήνα 1989, έκδοση του ίδιου.
- Δελώνης Αντώνης, *Ελληνική Παιδική Λογοτεχνία, 1835-1985. Από τις πρώτες ρίζες μέχρι σήμερα*, εκδόσεις Ηράκλειτος, Αθήνα 1988

- Διαδρομές στο Παραμύθι, περ. Διαδρομές, τ. 9, Άνοιξη 1988
- Εισηγήσεις στο Β' Σεμινάριο του κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, *Η Παιδική Λογοτεχνία και το μικρό παιδί*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988, (Εισήγηση του Ηρακλή Εμ. Καλλέργη με τίτλο: "Σκέψεις για τη φύση και το ρόλο της Παιδικής Λογοτεχνίας")
- Ζερβού Αλεξάνδρα, *Στη Χώρα των θαυμάτων: το Βιβλίο ως σημείο Συνάντησης Παιδιών-Ενηλίκων*, εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 1996
- Hayes Nicky, *Εισαγωγή στην ψυχολογία, β' τόμος*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1998
- Jobe Ron & Paula Hart, *Η λογοτεχνία στα σχολεία σήμερα*, περ. Διαδρομές, τ. 29, Άνοιξη 1993
- Καϊλα Μαρία - Γιώτα Ξανθάκου, *Η Ψυχαναλυτική προσέγγιση του παραμυθιού*, Επιθεώρηση παιδικής λογοτεχνίας, τόμος 3^{ος}, *Το παραμύθι και οι παραμυθάδες-Αφιέρωμα*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988
- Καρούσου Δέσπω, *Το παραμύθι και τα μηνύματά του*, Επιθεώρηση παιδικής λογοτεχνίας, αρ. 3, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988
- Κιτσάρας Γεώργιος Δ., *Το εικονογραφημένο βιβλίο στην νηπιακή και πρωτοσχολική ηλικία*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1993
- Κιτσάρας Γεώργιος Δ., *Ο ρόλος του εικονογραφημένου βιβλίου στις δραστηριότητες του Νηπιαγωγείου*, περ. Διαδρομές, τεύχος 39
- Κυριακίδου Στίλπ., *Ελληνική Λαογραφία, μέρος Α', Μνημεία του λόγου*, Αθήνα 1965
- Λαμπρινίδης Α., *"Το παιδικό λογοτέχνημα"*, Εισήγηση στο Γ' Σεμινάριο του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου», Αίγιο 1987
- Λουκάτος Δ. Σ., *Τα ελληνικά λαϊκά παραμύθια*, Επιθεώρηση της παιδικής λογοτεχνίας, τόμος 3^{ος}, *Το παραμύθι και οι παραμυθάδες-Αφιέρωμα*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988
- Μαντάς Κ. Γ., *Το παραμύθι - Η παιδευτική αξία και η διδασκαλία του*, Πάτρα 1972

- Μενδρινού Άννα, *"Η σημασία της εικονογράφησης και ο ρόλος του εικονογράφου στο παιδικό βιβλίο"*, Εισήγηση στο Β' Σεμινάριο του «Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου», Καρδίτσα 1986,
- Μερακλής Μ. Γ., *Έντεχνος λαϊκός λόγος*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1993
- Μερακλής Μ. Γ., *Τα παραμύθια μας*, εκδόσεις Κωνσταντινίδη, Θεσ/νίκη 1973
- Μερακλής Μ. Γ., *Λαϊκό και έντεχνο παραμύθι*, Ανθρωποθεωρία, 1 (1991)
- Μιχαηλίδης- Νουάρος Ανδρέας, *Η παιδική ψυχή και το παραμύθι*, Μακεδονικό Ημερολόγιο, Θεσσαλονίκη 1977
- Μιχαλοπούλου Κατερίνα, *Η επίδραση των παραμυθιών στο παιδί προσχολικής ηλικίας*, περ. Διαδρομές τεύχος 46, Καλοκαίρι 1997
- Μπενέκος Αντώνης Π., *Ζαχαρίας Παπαντωνίου: ένας σταθμός στην Παιδική Λογοτεχνία*, Αθήνα 1981
- Οικονομίδου Σούλα, *Χίλιες και μία ανατροπές- Η νεοτερικότητα στην λογοτεχνία για μικρότερες ηλικίες*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000
- Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας, *Το παραμύθι και η εκπαίδευση*, Φλώρινα 1994
- Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, τόμος 7^{ος} , εκδόσεις Ελληνικά γράμματα
- Παπανικολάου Ρ.- Τ. Τσιλιμένη, *Η Παιδική Λογοτεχνία στο Νηπιαγωγείο Θεωρία και Πράξη*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992
- Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου Λότη, *Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987
- Rodari Gianni, *Γραμματική της Φαντασίας*, εκδόσεις Τεκμήριο, Αθήνα 1985

- Rychlicki, *Εικονογραφώντας παιδικά βιβλία - Σκοποί και μέθοδοι*, περ. Διαδρομές, τ. 21 Άνοιξη 1991
- Στασινόπουλος, Μιχ.εφημ. *Βραδυνή*, 11-10-77
- Σούρλας Ευριπίδης Σ., *Η Διδακτική των παραμυθιών- παραμύθι και λαϊκή ψυχή*, εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα 1960
- Sutherland Zena, *Ο ρεαλισμός στην παιδική λογοτεχνία*, 16^ο Συνέδριο της I.B.B.Y., Wurzburg της Γερμανίας 1978, από το βιβλίο της Λότη Πέτροβιτς-Ανδρουτσοπούλου: «Μιλώντας για τα παιδικά βιβλία»
- Χατζηχάνα Φιλίσα, *παιδί και παραμύθι*, περ, Διαδρομές, τ. 9, Άνοιξη 1988
- Ψαράκη Βάσω, *Σκέψεις για την εικονογράφηση στο παιδικό βιβλίο*, περ. Διαδρομές, τεύχος 53, Άνοιξη 1999
- Worton Michael & Judith Still, *Intertextuality: Theories and Practices*, Manchester University Press, 1990

Παιδικά βιβλία

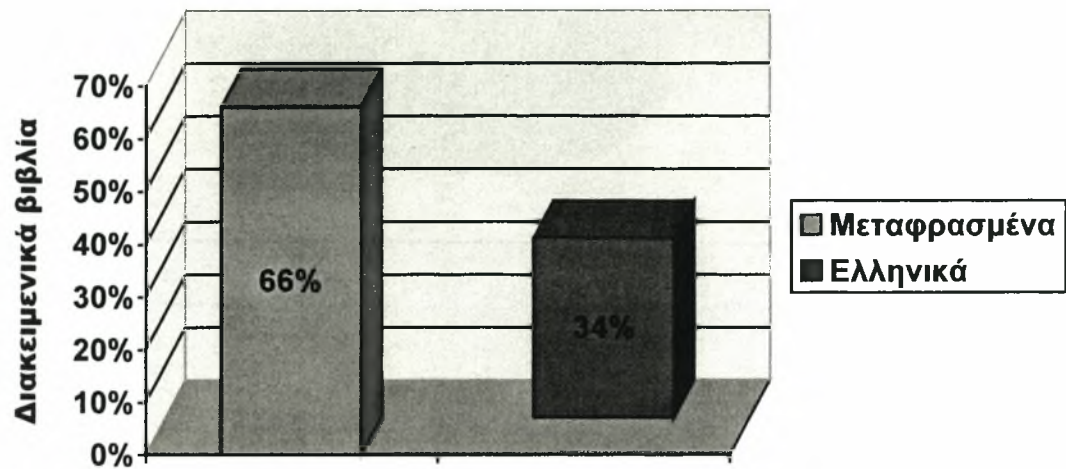
1. Ανθούλα Αθανασιάδου, *"Το βατραχάκι που δεν ήθελε να γίνει πρίγκιπας"*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2002
2. Βαλάση Ζωή, *"Η Επανάσταση των παραμυθιών"*, εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1986
3. Βαρβαρούση Λήδα, *"Ένας πολύ γλυκός...λύκος"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 2001
4. Βελετά-Βασιλειάδου Μαρία, *"Η Παραμυθοσαλάτα του μάγου Τράκα τρούκα"*, εκδόσεις Λωτός, Αθήνα 1995
5. Alix Berenzy, *"Ο Βάτραχος πρίγκιπας"*, εκδόσεις Ρώση, Αθήνα 1990
6. Βογιατζόγλου Στέλλα, *"Οι περιπέτειες του Μπιρμπιρή στην μυθική χώρα"*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1996
7. Corentin Philippe, *"Η δεσποινίς...τρέξε αν θέλεις να σωθείς"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1997
8. Γουόρντ Νικ, *"Λύκος έξω από την πόρτα"*, εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα 2003
9. Kitamura Satoshi, *"Τα πρόβατα ντύθηκαν λύκοι"*, εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα 1995
10. Μανταδάκη Σμαράγδα, *"Το παραμύθι της Ασπροπαπουτσιίτσας"*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1996
11. Μαρμαρά-Δαγιόγλου Νανά, *"Η Κοκκινοσκουφίτσα και ο τελευταίος λύκος"*, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 2002

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Γραφήματα της βιβλιογραφικής έρευνας

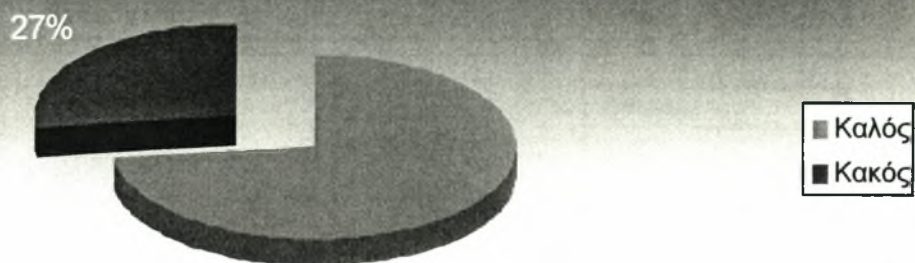
Διάγραμμα 2.1

Διάγραμμα 2.2

Διάγραμμα 2.3

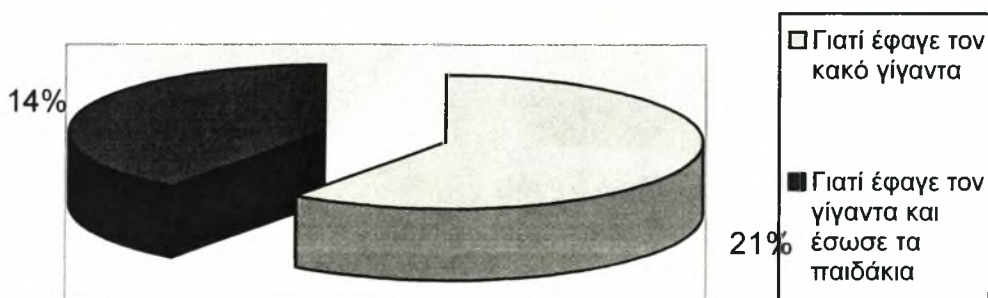

Γραφήματα της έρευνας των μαθητών

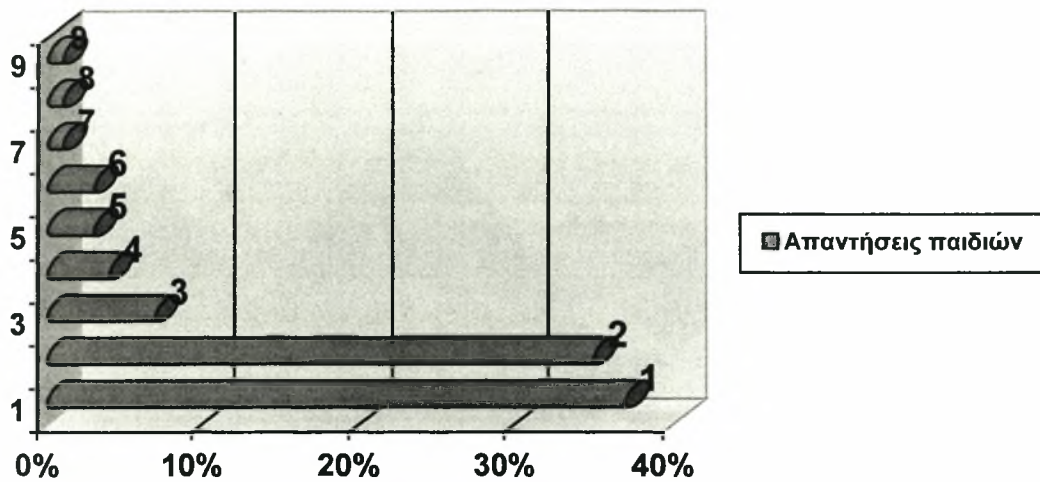
Διάγραμμα 2.1

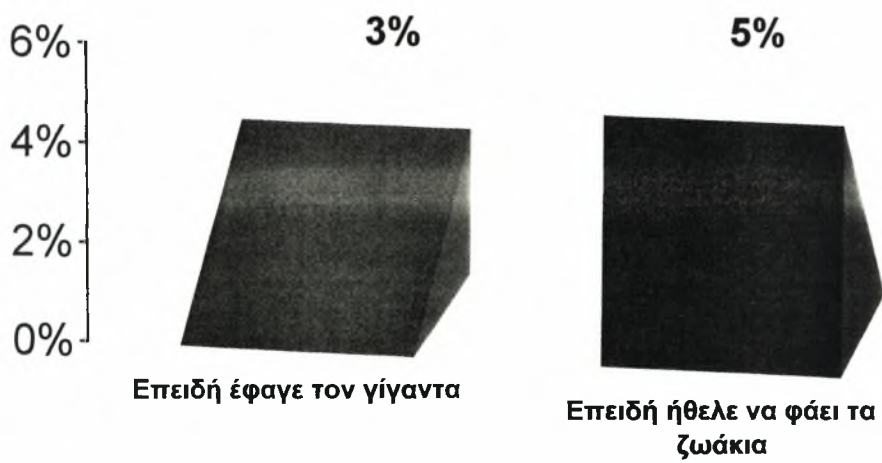
Διάγραμμα 2.2

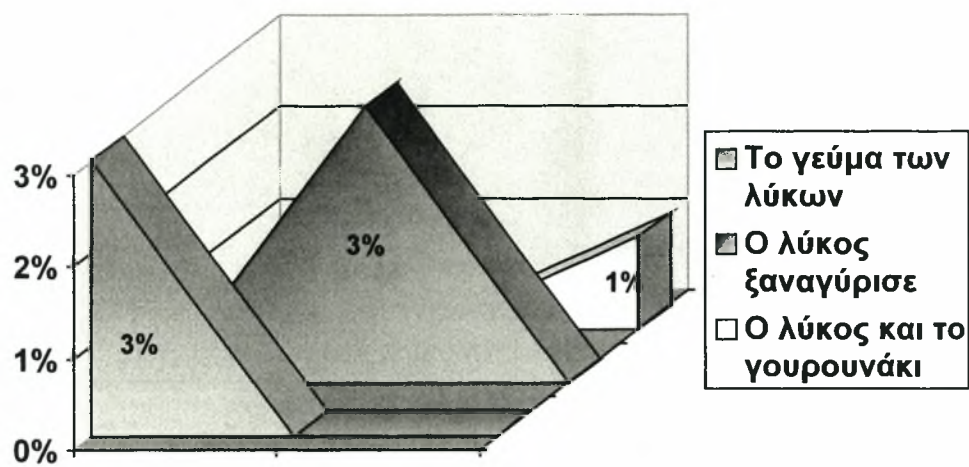
Διάγραμμα 2.3

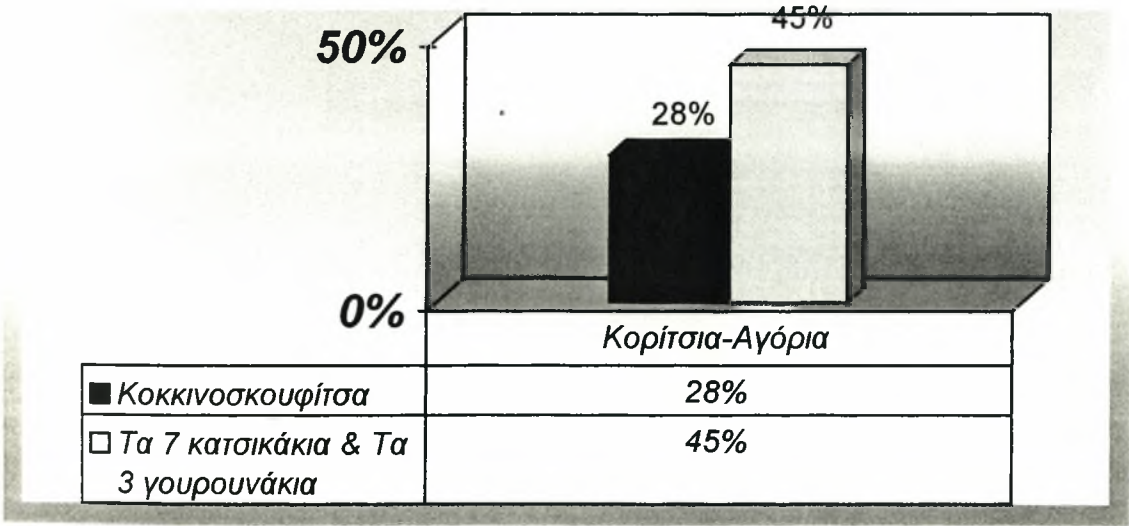
Διάγραμμα 2.4

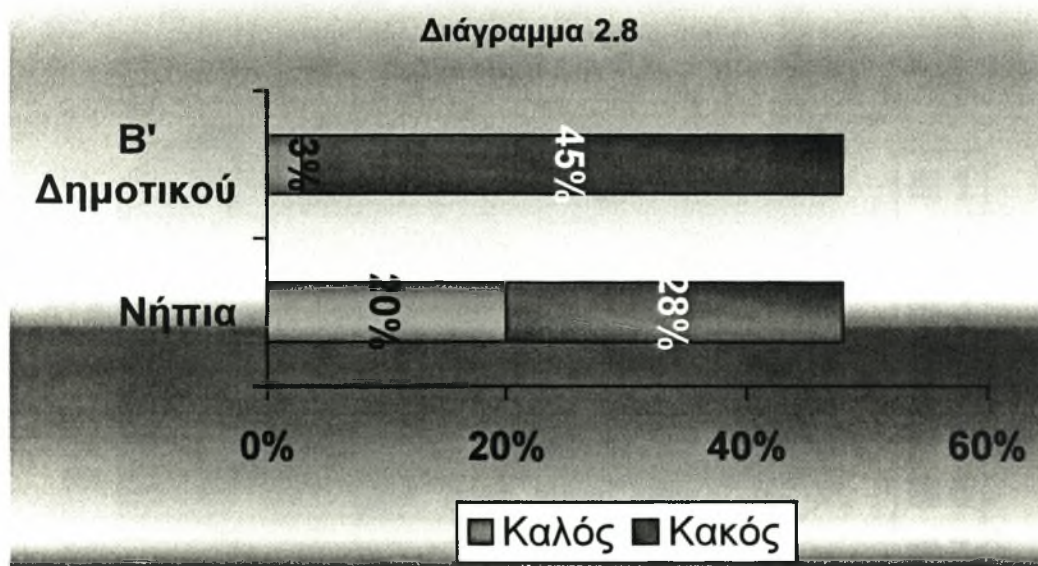
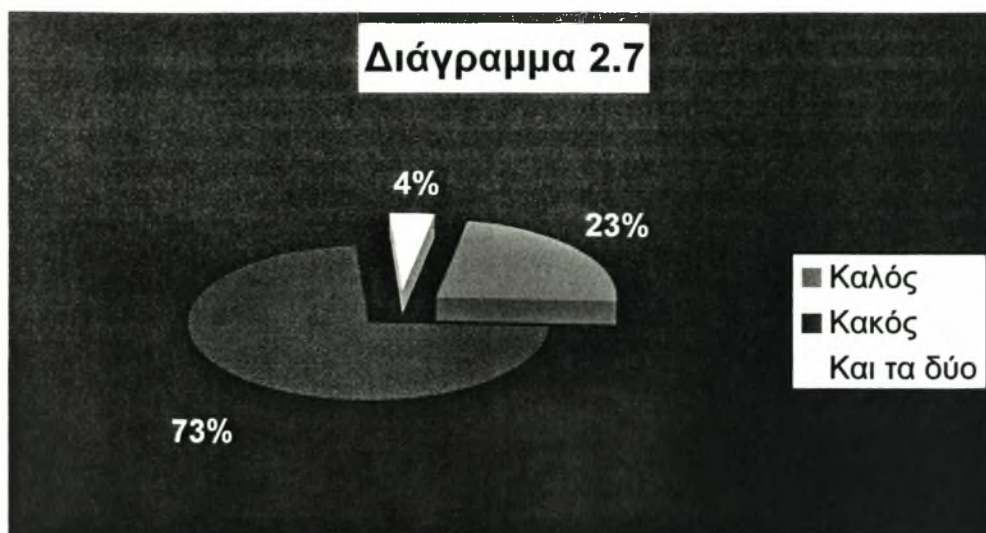

Διάγραμμα 2.5

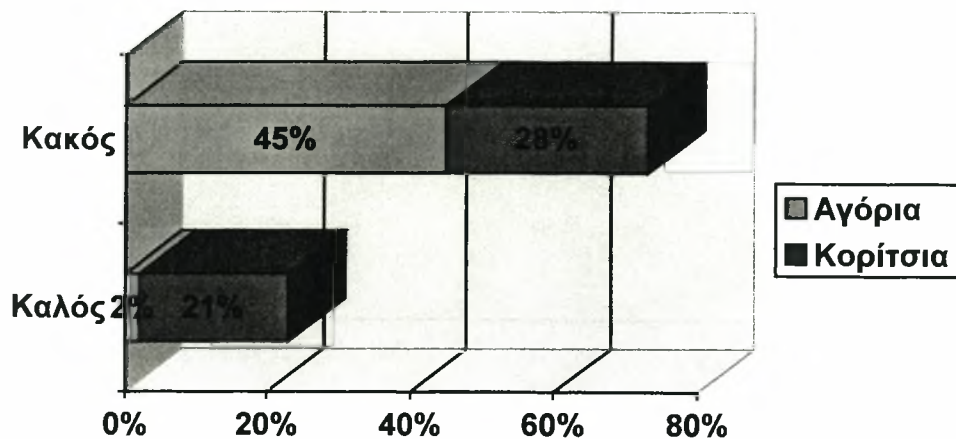

Διάγραμμα 2.6

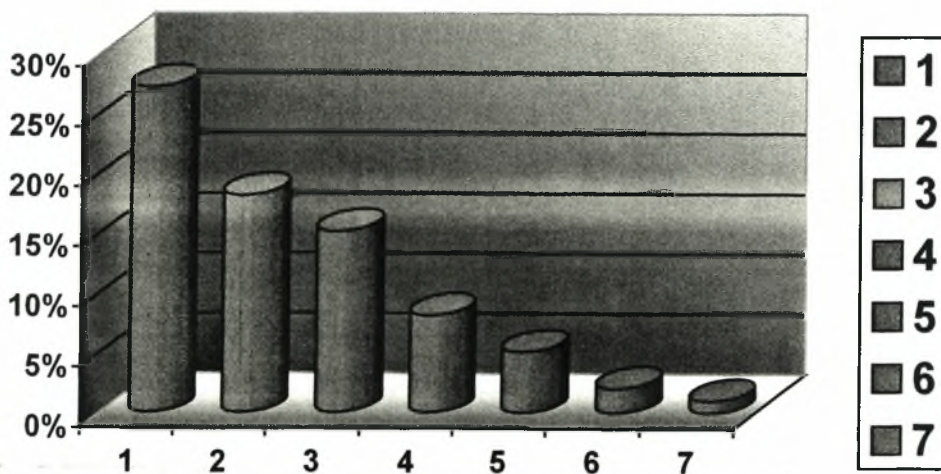

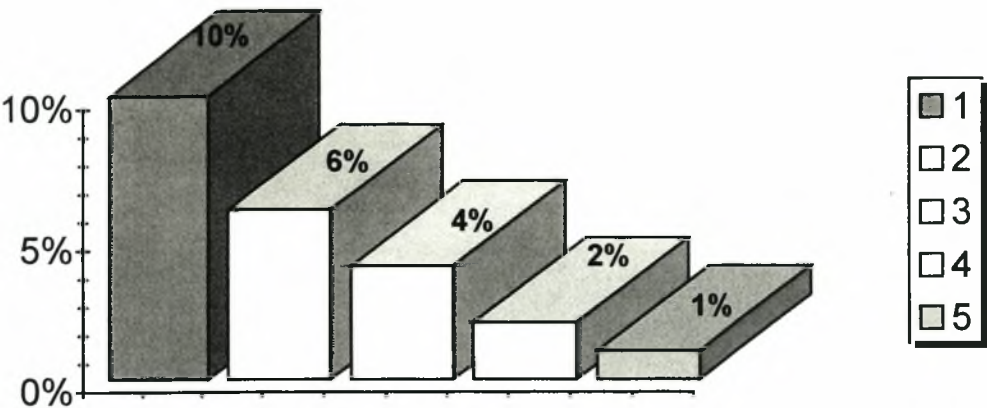
Διάγραμμα 2.9

Διάγραμμα 3.0

Διάγραμμα 3.1

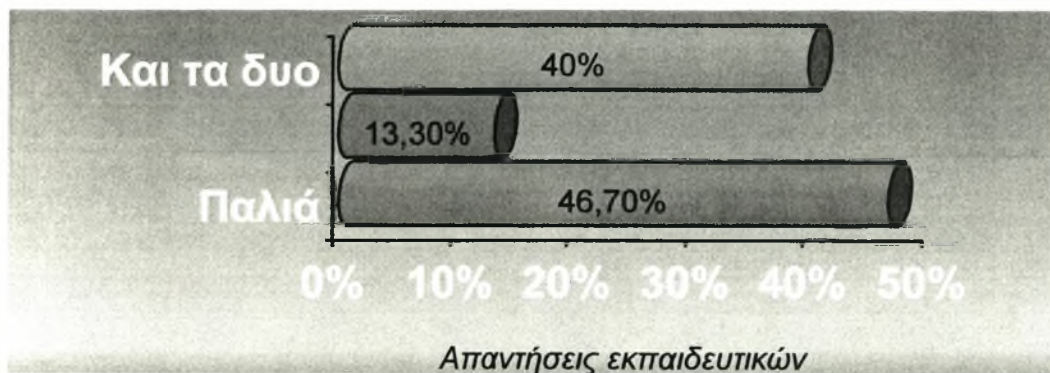

Πίνακας 3.2

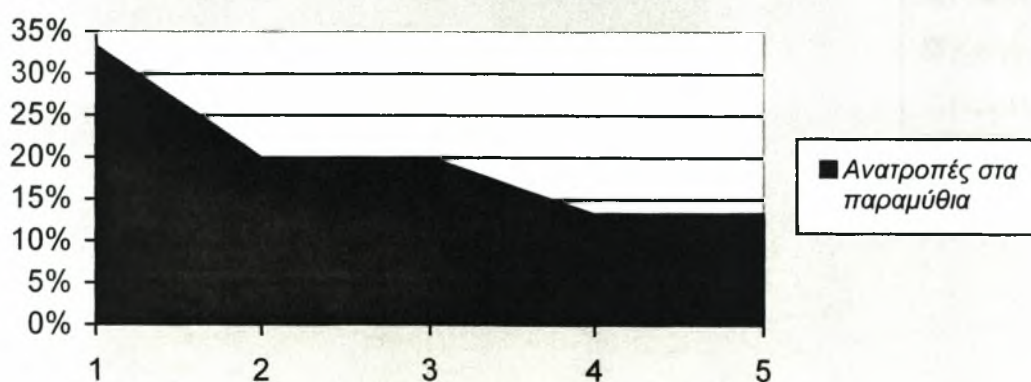
Ο λύκος είναι στα παραμύθια	Καλός	Κακός	Και τα δυο
Νήπια	2	12	38
Β Δημοτικού	5	19	24
Σύνολο	7%	31%	62%

Γραφήματα της έρευνας των δασκάλων και των νηπιαγωγών.

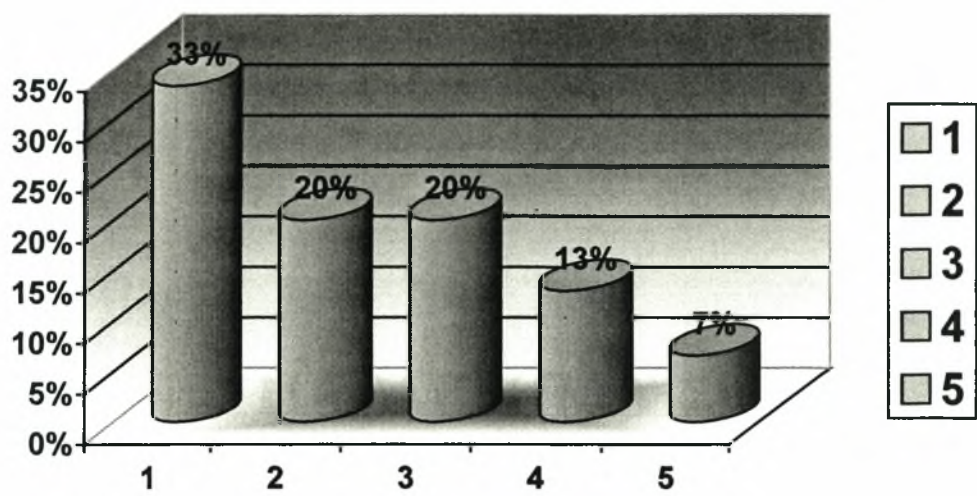
Διάγραμμα 2.1

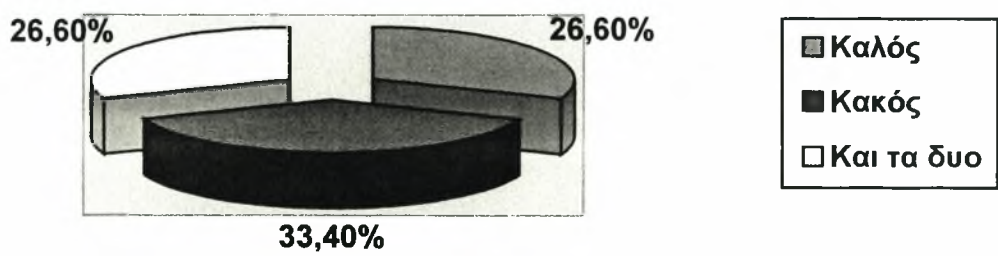
Διάγραμμα 2.2

Διάγραμμα 2.3

Διάγραμμα 2.5

Τα βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα

Λύκος έξω από την πόρτα

Κείμενα: Νικ Γουόρντ

Μετάφραση: Μάνος Κοντολέων

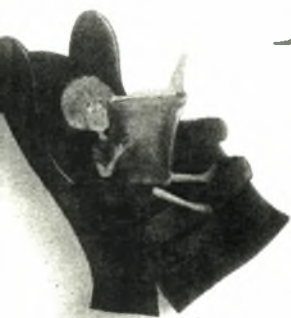
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΟΥΛΩΤΗΣ

Ο Πινόκιο
λαμπαδηδρόμοςΕικονογράφηση:
Βασίλης ΠαπατσαρούχαςΕλληνικά
βιβλία

Χρυσή Νεραντζή

Το σπιτάκι με τα βιβλία

Εικονογράφηση: Χρήστος Δήμος

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ
ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ

ΝΑΝΑ ΜΑΡΜΑΡΑ - ΔΑΓΙΟΓΛΟΥ

Η ΚΟΚΚΙΝΟΣΚΟΥΦΙΤΣΑ ΚΑΙ Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΛΥΚΟΣ

εικονογράφηση: ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΒΕΡΟΥΤΣΟΥ

ΜΑΪΡΑ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

Έχω ράμματα για τη γούνα σου

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ

Η έκδοση πραγματοποιήθηκε
με τη συμβολή του ΑΡΚΤΟΥΡΟΥ

Geoffroy de Pennart

Ο καλόκαρδος Λύκος

ΛΙΧΟΥΔΙΕΣ

- Η κυρία Κατσίκια και
τα κατσικάκια της
- Η Κοκκινোসκουφίτσα
- Τα τρία μικρά γουρουνάκια
- Ο Πέτρος
- Ο Κοντορεβιθούλης και
τ' αδέρφια του

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ρένα Ρώσση-Ζαΐρη
Εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια

Ο ΤΡΑΧΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΤΑ ΛΥΚΑΚΙΑ

ΜΙΝΩΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ρένα Ρώσση-Ζαΐρη

Εικονογράφηση: Ναταλία Καπατσούλια

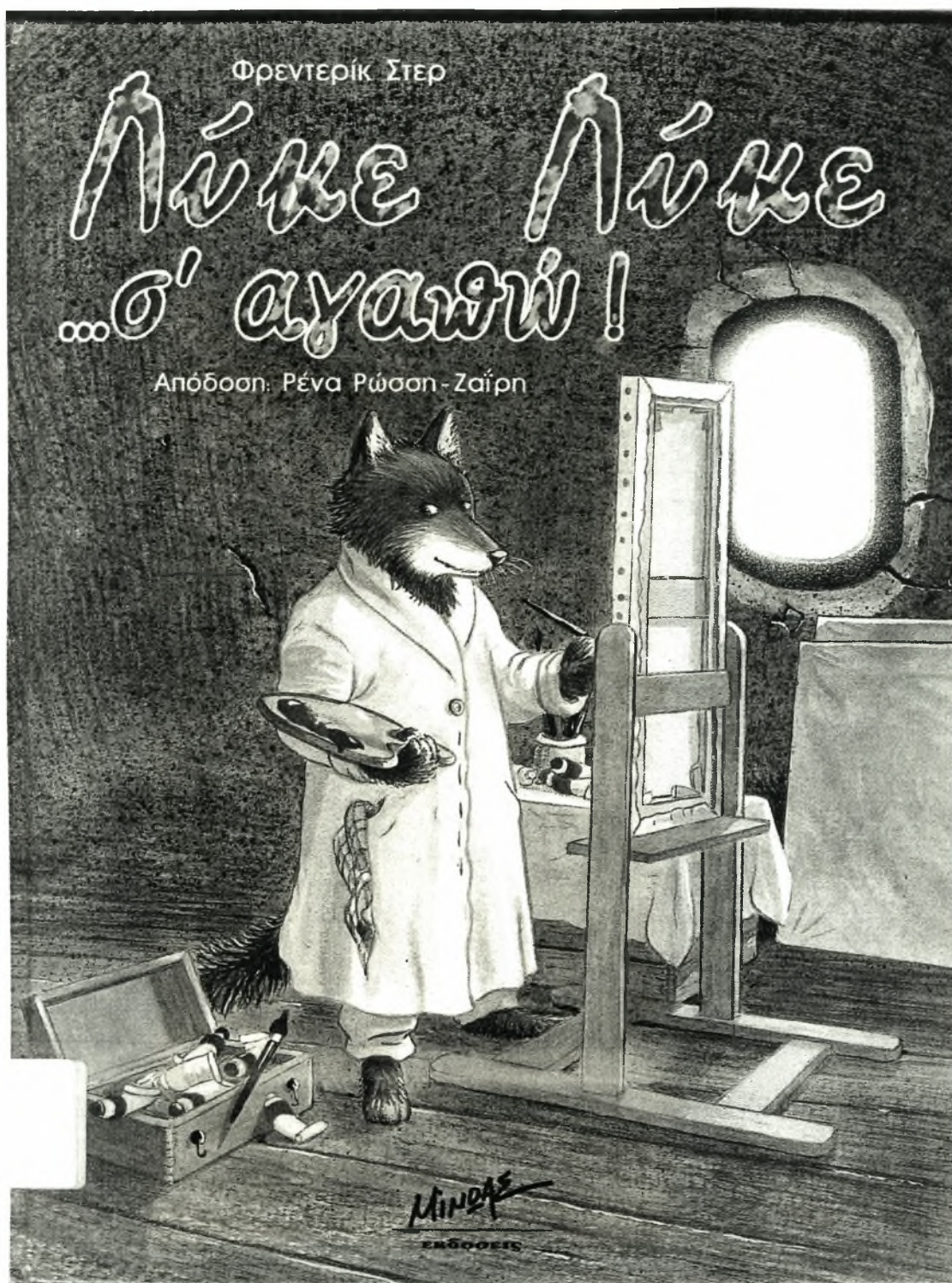

Ο Νάνος και οι επτά Χιονάτες

ΜΙΝΩΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ.: 24210 06300-1

